

244.562

CSZK

Magyar Széchenyi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV.

26.

SZENTJÓBI
SZABÓ LÁSZLÓ
KÖLTEMÉNYEI

ÉLETRAJZI BEVEZETÉSSSEL ÉS JEGYZETEKKEKEL ELLÁTVA

KIADTA

GÁLOS REZSŐ

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

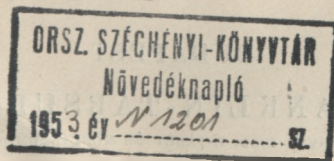
1911

SZÉCHÉNYI
SZABÓ LÁSZLÓ
KÖLTETÉSEI
SZÉCHÉNYI BUDAYFŐUTYI KÖNYVTÁR
KÖNYV
ÖSSZES KÖTET
ORSZ.
Országos Széchényi Könyvtár

244562

FRANKLIN-ÁRSULAT NYOMDÁJA.

ELŐSZÓ.

SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓnak, «az 1795. év egy torsójának», «az adományozottak egyikének» költeményeit ötödik kiadásban veszi itt az olvasó. Az előző kiadás, melyet TOLDY FERENCZ bocsátott közre, majdnem egy félszázad előtt, 1855-ben jelent meg. A miénk többet is, kevesebbet is ad. Többet: mert a költeményeknek minden eddiginél teljesebb sorát foglalja magában; kevesebbet: mert a *Mátyás király*, SZABÓ LÁSZLÓ drámája (mely GYULAI PÁL kiadásában közkézen forog) nincs benne. A prózai munkákat azonban, függelékül, mi is adjuk.

A szöveg közlése helyesírás dolgában nem egységes. A hol kézirat volt rendelkezésünkre, azt követtük, a hol e nélkül szükkölködtünk, ott a leghitelesebb nyomtatott szöveget, de mindent betűhíven. Jegyzeteink a variánsokról, egyik-másik költemény forrásáról vagy hatásáról számolnak be.

A bevezető életrajznak, mely a Kisfaludy-Társaság egyik pályázatán 1908-ban résztvett, hibáiról és eredményeiről FERENCZI ZOLTÁN, JAKAB ÖDÖN és NÉGYESY LÁSZLÓ

hivatalos bírálata a *Kisfaludy-Társaság Évlapjain* (XLIII. 219. l.) számolt be. Az előbbieken segíteni, az utóbbiakat szaporítani igyekeztem. Megjegyzéseik jóindulatát itt köszönöm meg. Nagy hálával tartozom végül CSÁSZÁR ELEMÉR k. barátomnak, a ki munkámat gondosan átnézte.

Temesvárt, 1911 január 10.

Dr. Gálos Rezső.

OSZK

Nemzeti Széchényi Könyvtár

SZENTJÓBI. SZABÓ LÁSZLÓ

A KISFALUDY-TÁRSASÁG 1908. ÉVI SZÉHER ÁRPÁD-PÁLYÁZATÁN
DICSÉRETET NYERT ÉLETRAJZ

Országos Széchényi Könyvtár

Hivatalos kiadás a Károlyi-Időszak Kiadványai (K. I.)
219. E kiadványt az az előzetes engedély, az előzetes
szempontok figyelembe vételével, Magyarország Kormány-
zatának, Nagy László miniszter elnökének, Károlyi
K. Károlynak, a kiadványt gondosan átnézte.

Tudomány 1911. január 10.

Dr. Gábor L.

SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ

A KIRÁLYI KÖNYVTÁR ÉS A KIRÁLYI KÖNYVTÁR ÉS A KIRÁLYI KÖNYVTÁR

ELŐZETES KIADÁS

Országos Széchényi Könyvtár

1.

A Szentjóni Szabó-család Magyarország régi nemesi családjainak egyike volt. Szent-Jobb várának ura, Rhédey Ferencz¹ — a ki e várat Rákóczy Zsigmondtól mint a Bocskay örökét kapta ajándékba — Bethlen Gábornál 1618-ban kijárta, hogy kedves hívének, László szentjobbi szabómes-ternek régi nemessége megerősíttessék. Ugyanekkor Mihály, Lászlónak talán testvére,² nemesi czímerlevelet³ is kapott.⁴

Ez időben a Szent László-korabeli város, a bihari vásá-roshelyek egyik híresebbje, már sokat veszített jelentősé-géből. Szent Lászlónak fából készült monostora elpusztult, a harczok mind kisebbitették a vásárok forgalmát. A por-tyázásokban a nép, a város lakossága szerteszéledt.

A Szabó-család a XVII. század zűrzavaros tizedeiben is elég jómódú lehetett, mert két helyre is kapott ado-mánylevelet: Szent-Jobbra és Ottományra. Az itt szerzett nemesi telkeken élt a család; az utóbbi helyen egyik pro-testáns ág. Itt való letelepedésüket a Jasztrabszky, Vere-bélyi, Péchy, Balogh családokéval egy időre: a XVIII.

¹ Magyarország vármegyéi és városai. Bihar vm. 130., 149. és 645. l.

² De az is lehet, hogy Nagy Iván tévedett, és nem Mihályról, hanem ugyanerről a Lászlóról van szó.

³ Nagy Iván, X. k. — A czímer kék mezőben, zöld alapon egy fölemelt jobb lábával ollót tartó lúd.

⁴ Hajnóci. Szent-Jóni Szabó László 4. l.

század elejére tehetjük. Ebből az ágból, itt született Szent-jóbi Szabó László 1767-ben.

Születésének pontosabb adata ismeretlen. Mivel az ottományi anyakönyvek csak 1772-vel kezdődnek,¹ nem tudjuk ellenőrizni Ferenczy Jakab adatát, a ki költőnk születését 1768 június 22-re teszi.² Ezt az eddig csupán nála előforduló dátumot semmi sem támogatja, Szabó kortársai (Kazinczy és Batsányi) és a nagybányai gimnázium adatai csak azt bizonyítják, hogy költőnk 1767-ben született; ehhez az adathoz csatlakozott az irodalomtörténet is.

Gyermekkorának kedves emlékei ahhoz a tájékhöz fűződnek, a hol végtelen Alföldünk nyulványai Erdély bérceivel, a Királyhágó vadregényes szikláival ölelkeznek. A pillangókat ott kergette a Berettyó partján, az érmelléki hegyek alján. Ott keresgélte tavaszonkint a pajkos fiucska, mint maga beszéli egyik költeményében,³ a madárfészkeket, ott csúfolkodott a kelepelő gólyákkal. Higgyük el Toldynak, — a ki jó forrásból, Kazinczytól értesülhetett róla, — hogy költőnk Ottományon, szülőfalujában végezte első iskoláit is.⁴ Mikorra mi először találkozunk vele, az érmelléki hegyek közül már a debreczeni ősi kollégium falai közé került, ott hallgatja híres tanároknak érdekes előadásait. Ott végezte a gimnáziumnak akkori beosztás szerint hét osztályát s az úgynevezett metafizikai osztályt és ott öltötte föl a tógát, ott iratkozott

¹ Szabó Mihály ref. lelkésznek 1904. jan. 30-án kelt szíves értesítése szerint.

² Ferenczy-Danielik, Magyar Írók. I. 448.

³ A tavasz. Költ. jelen kiad. (melyet ezután is idézünk), 114. l.

⁴ Ettől ismét csak Ferenczy adata tér el, a ki szerint költőnk Debreczenben kezdte is tanulmányait.

be 1783 május 2-án a főiskolai tanulmányokra.¹ Toldy úgy tudja, hogy költőnk pap akart lenni és teológiára iratkozott. Ezt az adatát átveszi Ferenczy is,² a ki azt írja, hogy költőnk «szülei a ref. vallás követői lévén, őt tanulás végett Debreczenbe küldték, hol kezdé, a hit-tudományyal be is végzé iskolai pályáját.» A kik költőnkkel foglalkoztak, — édes-kevesen³ — mind azt tartják, hogy a papi pálya legjobban illett volna lelkületéhez. Annak a csöndes, békeszerető embernek, a ki költeményeiből elevenedik meg előttünk, nagyon megfelelt volna ez a hivatás. Mégis Toldynak ez az adata téves, úgy, a hogyan Ferenczy írja, semmiesetre sem igaz.

Költőnk 1783-ban nem teológiára, hanem az iskola rendje szerint filozófiára iratkozott be. Ő is felöltötte a tógát, mint két évvel később Csokonai Vitéz Mihály, és mint bennlakó-diák, a kollégium ősi falai között élte át a diákkor sok pajkosságát. Érdekes, hogy éppen egy-két hanyag mulasztása tartotta fön­n diákságának adatait. Az iskolai *Acta indiciaria* szerint ugyanis 1784 szeptember 11-én «prima causa» miatt sessiót tartottak a főiskola profeszszorai,⁴ a melyre tizenegy diákot idéznek meg. Ezek között van Szabó László is, a ki ekkor a második bölcsészeti tanfolyamot végzi. Mind a tizenegynek ugyanaz a vétke: «preces scholares neglexerunt.» Nem vettek részt az esteli imádkozásban. E miatt a «honorata sedes» elé

¹ Balogh Ferencz főisk. levélt. 1904. jan. 26. kelt szíves értesítése szerint.

² Id. m. I. 448.

³ Puky Ferencz írja Kazinczynak. (Gesztely, 1805. márcz. 23.), hogy Csokonai emléké­­t meg kell őrizni «ha csak annyit lehetne rólla tudni, mint a' szerentsétlen Szabó Lászlóról is — hogy élt.»

⁴ Balogh Ferencznek 1905. szeptember 25-én kelt szíves értesítése szerint.

kerülnek. A senior Farkas János, a contrascriba Szilágyi Gábor volt, ugyanaz, a ki később szintén tanár és a Csokonai-pörnek hirhedt okozója lett.* Kivülök, a primariuson és az összes köztanítókon kívül, négy professzor is részt vett ebben a gyűlésben: Szatmári István, Varjas János, Hatvani István és Sinai Miklós tanárok. A «honorable sedes» a megidézett diákokat vétkeseknek mondotta és mindnyájukat, tehát Szabót is «lege secunda de studiis schol.» három-három dénár fizetésére ítélte. Ez volt az egyik vétkük s érte az egyik büntetés. De ugyanennek a tanácskozásnak a 9-ik ügypontjában megint csak ott szerepel költőnk, ezúttal csak három társával, a miért tóga nélkül mertek járni: «distincte præ foribus sederunt.» A pongyolán járásért mind a négyen «lege tertia de studiis schol. — admoniti sunt.»

Annyi tehát mindebből egészen bizonyos, hogy költőnk 1783-ban és 1784-ben a filozófus osztályban volt. De mert ez három évfolyamra terjedt s költőnk Debreczenből 1786-ban távozott, úgy véljük, hogy éppen a bölcsészeti tanfolyamot végezte el, s a Toldy által emlegetett teológia rá nézve csak *pium desiderium* maradt.

Hallgatta Sinai Miklóst, korának egyik kimagasló tanár-emberét, a ki a történelmet és a klasszikus filológiát adta elő ékes szavakkal. Tőle tanulta az antik költészet, különösen Homeros, Horatius, Ovidius szeretetét. Az ő óráin kezdett el verselgetni is. És hallgatta a tudós Hatvani Istvánt, a debreczeni főiskolának ezt a bűvös mondákkal övezett, hírneves professzorát, a ki — míg egyrészt a mennyiségtan igazságait bizonyítgatta — másrészt a bölcsészeti órákon ugyanolyan, vagy talán még nagyobb buzgósággal és lelkesedéssel magyarázgatta tanítványainak, közöt-

* Ferenczi Zoltán, Csokonai. 42—50. l.

tük költőnknek is, a metafizika rejtelmes és kétes törvényeit.

Haladásáról, tanulásáról, bizonyítványai hiányában, semmit sem tudunk. Fejlett nyelvérzéke lehetett, mert a magyaron kívül jól tudott németül, latinul, francziául és értett görögül is.¹ Különösen németül tudásának később az álláskeresésnél, másrészt a német irodalom tanulmányozásában nagy hasznát vehette.

Helyzete ebben az időben igen kedvezőtlen lehetett. Szüleiről sohasem beszél munkáiban, csak Kazinczytól tudjuk, hogy atyja szegénysorsú nemes ember volt.² Hazulról tehát alig volt kilátása segítségre, magára volt utalva már ebben az időben is és leckeadással kellett kenyerét megkeresnie.³ Nem lehetetlen, hogy a két Dobozy testvérnek, Lajosnak és Mihálynak, a nevelője volt, a mint ezt ugyancsak Kazinczy sejteti velünk.

A kollégium levegője egyéniségén is, költészetén is — mint mindenkién, a ki ott megfordult — nyomot hagyott. Az a hatás, a melylyel e levegő Csokonaira, Fazekasra, Kerekes Ferenczre, a Debreczeni Kalendárium íróira, s a Budai testvérekre, Pálóczi Horváth Ádámmra és másokra volt, költőnket is idecsatolja mindörökre és jól mondja Ferenczi Zoltán, hogy Csokonai, Szentjóni Szabó mind innen meritették műveik eszmevilágát, irányzatát.

¹ Hogy jól tudott németül, arra legfőbb bizonyosság a Mátyás király német kiadása, a Matthias Corvinus. Latinból és görögből is fordítgatott. Francia-tudásáról a Martinovics per iratai tesznek tanúbizonyságot: *«Mense deinde Julio Josephum Hajnóczy. popularem quemdam Catechismum, Le Montagne dictum sibi praelegisse, eundemque cum alio æconomico catechismo, quem in Hungaricam linguam vertendum commendaverat, exhibuisse stb.»* (Sententiæ, etc.)

² Jacob. Hung. Historia. 96. 1.

³ Kazinczy levelezése Kisfaludy Károlylyal és körével. 99 1.

1786-ig tartottak költőnk filozófiai tanulmányai. Beiratkozott-e ezek végeztével a teológiára, távozásakor kérte-e, megkapta-e bizonyítványait — minderről nincs semmiféle följegyzés. 1792 előtt erről Debreczenben nem vezettek jegyzőkönyvet.¹ Van adat rá, hogy költőnk talán teológiára Sárospatakra ment. A bécsi Magyar Musa 1787-ben egy Sárospatakon tanuló Sz. Jóbi László Nemes ifjútól közöl verset.² Bizonyos azonban, hogy itt nem költőnkről van szó, sőt azt hiszszük, hogy az adat csak a szerkesztő tévedése. Sárospatakon semmi nyoma annak, hogy költőnk oda beiratkozott volt, s legföljebb is csak mint átutazó diák fordulhatott ott meg (miként Petőfi).³ De Hajnóci szerint is a M. Muzsa költeménye sem vall Szabó Lászlóra.

A legvalószínűbb, és a legegyszerűsebb kapcsolat a továbbiakkal, hogy költőnk — anyagi helyzetétől is készítve — a filozófiai tanulmányok befejeztével megy tanítónak Nagyváradra. 1786 őszétől kezdve találjuk őt itt, a Mária Teréziától felállított «nemzeti iskolá»-nál.⁴

Országos Széchényi Könyvtár

2.

Kenyere tehát volt költőnknek. Családi összeköttetései a vármegye előkelőségével hamar megismertetik és talán a Dobozy testvéreknek is részük van benne, hogy az alig 19—20 éves ifjú csakhamar Bihar mágnás családjához is bejáratos. Költeményeiből széleskörű ismeretségre következtethetünk. A két Dobozy testvérrel, Mihálylyal és Lajossal, a kiknek Várad közelében birtokaik vannak, gyak-

¹ Balogh Ferencz szíves értesítése szerint.

² Hajnóci, id. m. 8. l.

³ Rácz Lajos szíves értesítése.

⁴ Ezek jellemzését l. Fináczy, a közokt. tört.

ran találkozik. Megfordul náluk Vajdán, Kisszántón. Elfoglalatoskodik kertjükben, ültetget, ápolja a fiatal fákat.¹

Meglátogatja a Teleki és a Haller grófokat. Ez utóbbiak nagyon megkedvelik és szüretükre is meghívják, Telegdre. Költőnk enged a meghívásnak, és az özv. Haller Péternénél és Haller Jánoséknál eltöltött szüret egyik legkedvesebb emléke marad. Részleteket persze e kedvteléseiről nem igen tudunk, a mint hogy egész életrajza tele van hézagokkal. Az bizonyos, hogy egészen otthonosan érzi magát a grófi családnál. Eltréfálózik a két ifjú gróffal, Jánossal és Lászlóval, udvarol a házi kisasszonynak, Klára comtessenek, a ki a szüretelésnél pallérjának szegődik: „puska fél-vállán, szoknyás gavallér.”² Elmulatozik a szedőkkel, a cselédséggel is, és még midőn Váradra visszatér, akkor is szívesen emlékezik vissza (két költeményében³ is) a telegdi szép napokra.

Másnemű az a szál, mely őt a Telekiekhez fűzi. Mig Hallerék jóismerősei, a kik szívesen fogadják a debreczeni kollégium jókedvű levegőjéből idejött költőt társaságukba, a Telekiek pártfogásukba veszik és pályáján is segítik a költőt. Teleki Imre gróf vizsgálatára költeményt ír, a családhoz költői hódolattal ragaszkodik s Teleki Sámuelhez, a híres bihari főispánhoz sok kapocs fűzi őt, mikkel később még találkozunk.

Megvolt tehát az állása, a melyből megélhetett, a megfelelő társasága és minden nemesebb szórakozása. Elégedett azonban mégsem volt. Hiányzott lelkének, a mi legfőbb vágya volt, a falu. A falu csöndje, nyugodt életmódja — a mely a valóságban talán soha sincs meg —

¹ A' tser-fa cz. költ. szerint. Jelen kiad. 102. l.

² A' nagy szüret Telegden. 108. l.

³ U. az és A' bús puttonos. 116. l.

volt a Szabó László eszménye. Legfőbb boldogsága az iskola kertje (ugyanaz, mely régebben a pálosoké volt.)¹ Ide vonul vissza olvasmányaival, miket leginkább barátai küldenek neki, itt álmodozik falusi ábrándjairól.

De ezenkívül a tanítás sem volt egészen kedvére való. Nem volt kárpótlás neki, hogy szülőmegyéjében, Ottománytól nem nagyon messze tölthette idejét. «Gyakran, midőn iskolai porral eltelve, békességes türesemmel tuskodnám — írja egyik idilljében² — az ablakon tekintek ki; és a' fél-eleven természetnek látása meg-vidítja az én lelkemet.»

Másfelől azonban fejlődő költészete csakhamar kezd ismertté válni és élénk levelezés támad közte és Aranka, Batsányi, talán Verseggy, Földi között. 1787-ben jelenik meg Szatsvay Magyar Műsájában első költeménye, s a következő évben meginduló Magyar Museumnak kezdettől fogva szorgalmas munkatársa lesz. Ennek révén ismerkedik meg még Kazinczyval, Baróti Szabó Dáviddal, Ráday Gedeonnal, a kik később egy-egy elejtett szavukkal, ha levelükben emlegetik, melegen emlékeznek meg róla.

Ez a váradi negyedfélév kezdete és lefolyása. Bármily elégedetlen is költőnk, az itt töltött idő éltének legszebb korszaka volt. Talán egy rózsaszínű szál is fűződik bele, a mely még a telegdi szüretig vezeti vissza a kutatót. A szüretelő vendégek közt van egy leány, a kit költőnk Comtesse Czili néven emleget. A nevét a jegyzetben is csak *... Czeceziliának mondja. Hogy az a leány, a kihez szerelmes költeményei szólnak és jövőjéről festett ábrándjai fűződnek, költőnknel magasabb rangú családból származott és számára talán elérhetetlen volt, azt költeményeiből tud-

¹ A' kert, Nagy-Váradon. L. 187.

² U. ott.

juk. A' szerelmes Pásztor cz. költeményében¹ így énekel:

Daphnénak tudtára adjátok,
Hogy nagy neve 's kintsei között
Szívem egyikbe sem ütközött.

Vagy másutt:

Bátor a' gyümöltsők magosok,
Melyekhez hasztalan kapdosok,
Bár látom Daphne gazdagságát
'S szegény sorsom alacsonyyságát stb.

Ha ehhez azt a titkolózást vesszük, a melylyel Czecziliáról beszél, meg tudjuk azt, hogy a pásztorneveken kívül itt-ott használt Czenczi név is lehet a Czecziliának egy Kazinczytól tanult változata, akkor semmi sem szól az ellen, hogy a tegledi szüret Czili comtesseében keressük költőnk szerelme trágját. Vele enyeleg talán, mikor Chloéval játszik, rágondol, mikor Phillishez írja verseit.

Baráti körben, szerelmi ábrándok, remények és tervek közt, némi elégedetlenséggel, így telnek a váradi évek. Mig élete egyre változatosabb és kellemesebb lesz, nevét is jobban megismeri az irodalom iránt érdeklődő (nem nagy) közönség és a költészetével mind nagyobb tért hódító Szabó csakhamar benntalálja magát irodalmi törekvéseink folyamában.

Azokat a törekvéseket, a melyek a göttingeni Hainbundot, a Musenalmanachok költőit, a fölvilágosodás híveit, a jenai, majd a heidelbergi romantikusokat egyesítették, ugyanabban az időben megtaláljuk a mi irodalmunkban is. Bessenyeinek és testtörtársainak mindörökre maradandó érdemök, hogy jórészt költői tehetség nélkül

¹ Jelen k. 118. l.

ugyan, de tudatosan törekedtek arra, hogy irodalmunkat az európai, főleg a francia irodalom szintjére emeljék. «Némely jeles hazafiak — írja róluk Toldy Ferencz¹ — a magyar nyelvnek a közéletből, a mívelt körök s az irodalomból mind inkább kiszorulását fájdalmasan tapasztalván s azt a nemzeti lét fő védpaizsának fölismervén, buzgón kezdék sürgetni annak virágoztatását.» Nekik nem sikerült egészen. A ki közéjük tartozott, az mind jól ismerte Voltairet, többé-kevésbbé titokban pártolta a külföldről jövő, szabadabb szellemű áramlatokat, elhitte Rousseaunak, hogy a kor kezd ujjaszületni,² — de általában minden költői tehetség nélkül követte Nagy Frigyes tanácsát, hogy a külföldi irodalmak remekeinek fordításával kell a hazai nyelv simaságát, szépségeit fokozni.

Nem sokkal több szerencsével verselnek azok sem, a kik az ó-kor költészetében egymástól függetlenül találták meg mintaképeiket.³

Klopstocknak föltétlenül elismert nagysága és lelkes követőinek népszerűsége irányítja Kazinczy kortársainak figyelmét a klasszikusokra. Ha a nagyságaival még vajudó német irodalomban, a fölvilágosodás elveit hirdető berliniek között, a Sturm és Drang lázas eszméinek követői között, és Klopstock iskolájának körében íróink nem tudtak is olyan kimagasló alakot találni, a kinek hatása mindenkire nagy és maradandó lett volna, esztétikai nézetekben nem tudtak, meg nem is akartak megegyezésre jutni, — Vossnak, a Stolberg testvéreknek példája legalább arra a térre irányította figyelmüket, a hol a

¹ A magy. nemz. irod. története. Pest, 1865. 118. l.

² *Émile, ou de l'éducation*, par J. J. Rousseau. Nouvelle édition, Deux-Ponts, Ritter, 1829. Tome III., 244. l.

³ Császár Elemér, A deákiskola. (Dézsi, Irod. tört. Ért. 3. füzet.)

nyugodt, megállapodott életfilozófia mellett az igazi költészet is virágzott.

Egyebekben azonban továbbra is megoszlik véleményük. Kazinczy megújra Klopstockban keresi az eszményi költőt.¹ Batsányi ugyan vele lelkesedik a Messiasért, de az összekötő kapocs íróink között hosszú időre csak egy-egy rövidéletű folyóirat marad és a Kazinczy levelezése. Pálóczi Horváth Ádám még jóval később, a XIX. század elején is hasztalanul sürget nagyobb összetartást. Mikor meg Kazinczy 1811-ben a Tövisék és a virágok-at abban a reményben adja ki, hogy a Xéniák, vagy legalább a Klopstock epigrammáinak hatásához hasonló esztétikai harczokat idézhet elő, a melyeknek eredményei tisztázzák költőink nézeteit, megint csalódik. A német irodalomnak még évtizedeken át nagy hatása volt költőinkre, de ez a hatás csak annyiban volt homogén, hogy a Stolbergektől Matthissonig, Ew. von Kleisttől Jacobiig és Höltytől Millerig meg Overbeckig mind olyanokat utánozgatnak, a kiknek ma a nevét is alig emlegeti az irodalomtörténet.

Hogy folyóiratainknak szintén nincs egységes irányuk, annak élénk példája a kassai Magyar Museum. Irodalomtörténeti érdekük, hogy alkalmat nyújtottak íróinknak műveik bemutatására és olyan időben, mikor egyébként drága volt a nyomdafesték.

A szerény sorsú nagyváradi tanítónak, a ki rövidesen mágnás családok ismeretségére tesz szert és a társadalomban előkelő szerepet játszik, az irodalomban e forrongó, eszmékben és irányokban gazdag, de rendszeretlen világ lett a tágabb környezete. És ennek a világnak is csakhamar számottevő alakja lett költészetével.

¹ L. Czeizel János, Klopstock és Kazinczy. EPHK. 28:20. és 141. l.

3.

Költészetéhez valószínűleg Horatius és Ovidius adták az alapszint, a melyre később új meg új rétegek kerültek; az új hatások alatt ez el is veszett és nyomát halvány árnyalat őrzi csak. Ha ezt az alapszint újra meg akarjuk keresni, klasszikus olvasmányaihoz, műfordításaihoz és első kísérleteihez kell fordulnunk. Sajnos, verseinek sorrendje már az első kiadásban, a melyet költőnk 1791-ben maga rendezett sajtó alá, önkényes. A többi kiadás pedig¹ mind ehhez alkalmazkodott, úgy hogy ma semmiféle időrendi sort megállapítanunk nem lehet. Ha a verselésében megfigyelhető némi fejlődés segítségünkre van is, ha idilljeiről meg Gellert-fordításairól tudjuk is, hogy azokat mikor írta, sőt ha némely költemény keletkezésének pontos dátuma rendelkezésünkre van is, mindez édes-kevés költeményeinek összességéhez képest. Költészetének tárgyalásához tehát csak azokat a hatásokat vehetjük alapul, melyek rajta nyomot hagytak.

Baróti Szabó Dávid Új mértékre vett külömb verse Révai Alagyái, Rájnis Kalauza egyre jobban terjednek a iskolák körében, különösen a ref. főiskolák körében, a hol Horatiust addig is ápolták és a magyar mértékes verselést azután is gyakorolták. Így volt ez a Kovács Józsefek hazájában is, Debreczenben. Hogy a mértékes formában való verselés emlékei Szabó költészetében a debreczeni főiskoláig nyulnak vissza, hogy latinból (illetőleg görögből) készült műfordításainak itt az eredete, talán nem alaptalan föltevés.

Szabó lefordította a hires Rectius vives Licini-t az

¹ L. a Jegyzetek bevezetését 220. l.

eredeti versmértékben és elég ügyesen.¹ Van ennek a carmennek jobb fordítása is, de költőnknek ezt a kísérletét egy másik kis versével együtt ránk nézve jelentőssé teszi, hogy csak ezekben használ mértékes versformát s máris sokkal nagyobb sikerrel, mint több versében a hangsúlyosat. De ezenkívül még ez az egyetlen műfordítása, a mely az eredetihez és annak hangulatához eléggé ragaszkodik. Egy hiánya, a mely Szabó műfordításait jellemzi, mindamellett van ennek is: a költői képeket sohasem tudja eléggé híven, élesen, beszédesen visszaadni. Az aurea mediocritas dicsőítése ennek a carmennek a leghíresebb versszaka. Szabó fordításában halvány visszaverődése az eredeti sugaraknak:

A' közép-sorsnál ki nagyobbra nem vágy,
Azt sem a' szükség nem emészti gonddal,
Sem kaján szemmel palotája fényét
Más nem irigyl.

Horatiusnak azonban alig volt hatása Szabó költészetére, olyan mértékben, mint Kazinczyéra, Verseyhyére vagy éppen Virágéra, Berzsenyiére, semmiesetre sem. Egy-egy gondolatára emlékezik néha, egy-egy sorát emlegeti. A' kívánság tárgyalásában erre még vissza fogunk térni. A Zrinyi Péter levele stb. cz. heroidjában, mely egészében régi történeti forrást, talán Cserei Históriájának megfelelő helyét felhasználva készült,² ilyenféle horatiusi *reminiscentia* van:

¹ Ferenczi Z. (Csokonai-jában) Rousseau hatását Csokonaira és költőnkre a debreczeni kollégium levegőjének tulajdonítja. Föltevést támogatja, hogy Rousseau is az Émile-ben Horatiusnak épen ezt a költeményét emeli ki.

² L. a hozzá írt jegyzeteinket a 221. lapon.

E' jó lépés után oly nyugodtan éltem,
Hogy még a' le-eső egektől se félttem.

Eszünkbe juttatja Horatius híres sorait:

Si fractus illabatur orbis
Impavidum ferient ruinae.

De a nyugodt lelkületű, megfontolt rómainak élet-bölcséletével nem egyezik meg a fiatal, szélsőségek közt csapongó költőé, a ki az Első borotválkozás cz. versikéjében ugyancsak gyöngé jambusokkal gúnyolja a horatiusi proprio rabies armavit iambo-t. Jambusai ellen Földinek is sok kifogása van.¹ Több mértékes formában írt verse nincsen is. Senecának bölcs mondásait pl. hangsúlyos versekben fordítja. De Seneca sem felel meg természetének, épen oly kevéssé, mint Homeros, a kinek fordításában a forma méltóságát már azért sem nélkülözzük szívesen, mert a pattogó, mégis komoly hexameterek Szabó László Zrinyi-soraiban véges-végig ellaposodnak és az eredetinek megkapó melegsége hiányzik belőlük. Jó tulajdonságuk e műfordításoknak csak az, hogy kitűnően vannak megválogatva. Horatius fönti carmenje (II. 10.) bizonyára a legszebbek egyike. Homerosból pedig épen híres részlet fordítását kísérti meg. (Achillestől a' Hector testét kérő Priamos. — Eredetijét Iliados XXIV:485—506. és 553—558. verseiben kerestük meg.)

Igazán kedves költője Szabónak a klasszikusok közül Ovidius. Első verskötetének jeligéje a kéziratban Ovidiusnak ez a sora volt:

Vade liber verbisque meis loca grata saluta.

Trist. Libr. I. Elegia 1.

¹ L. Kazinczyhoz írt levelét, 1790. márcz. 20.

Ehhez a következő fordítását csatolta:

Menj kis könyvem! menj 's nevemmel
Tisztelj minden helyeket,
Hol szivesen, hol jó szemmel
Olvassák e' verseket.

Azután áthúzta a latin és ezt a magyar versikét és helyébe az 1791-iki kiadásban valóban benne levő Ráday-idézetet tette. Mégis jellemző egész életfölfogására és talán nem értéktelen adat, hogy jeligéjét először Ovidiusból vette.

Egészükben azonban e műfordítások gyengék; bennök itt-ott még egy-egy sor nehézségével is küzd. Hogy dolgán könnyítsen, a legszabadabb módon tolmácsolja az eredetit; így Ovidius egyik gyönyörű versének (Trist. I. IV. e. VI.) fordításában.

Tibullus egyik elégia-részletét fordítja le A' reménységhez cz. költeménynyé,¹ a melynek nem kis jelentősége, hogy Csokonaira — a kit költőnk talán a debreczeni kollégiumból ismert is — hatással volt. A költemény eredetinek van feltüntetve, de forrástanulmányaink közben Tibullusban bukkantunk eredetijére.

Irodalomtörténeti jelentőségük csak annyi van e költeményeknek, hogy mutatják, hogy Szabó is, mint majdnem minden kortársa, hódolt az ó-kor klasszikusainak. Későbbi költeményeinek egy-egy vonását ebből tudjuk magyarázni.

Ámde csakhamar új áramlatokba kerül. Kazinczy, talán Batsányi is, könyveket küldözgetnek neki,² ráterelik figyelmét a német irodalom élénken pezsgő életére, a Franciaországból jövő új szellemre, szabadabb elvű eszmékre.

¹ L. erről Magyar Könyvesház XI. 2—4. sz. Aigner ed. 38. l.

² Kaz. Lev. I : 323, 3 : 33.

Ezeknek hatása mély nyomot hagy költészetén. Kazinczy elküldi neki Batteux esztétikáját¹ (valószínűleg a Ramler-féle német átdolgozást) és Szabó a kollégiumból kapott klasszikus alapon, de új irányban kezd költemények írásába. A körülötte pezsgő városi élet küzd a lelkében élő vágygyal, a mely a falu felé vonja. Erre vallanak szüret, költeményei. S a kettőnek egyeztetése az ő pásztori költészete.

Mint mondtuk, az itt, Biharországban eltöltött idő életének legboldogabb kor-zaka. Itt látta eljönni a legszebb ifjúkort, gyakran csöndes elégedetlenségben, tanítgatva, olvasva, pihenve. Gyönyörködik a természet szépségeiben, előtte a végtelen alföld, szülőmegyéjének siksága; a Berettyó vidékéhez fűződnek gyermekkorának emlékei. Maga írja, hogy ibolyaillat száll felé este, madarak csicsergése kelti föl hajnalban.² Ábrándokat sző magának arról az időről, mikor majd szülőfalujában békésen, nyugalomban eldegélve megvonulhat. Nem kerüli, mint láttuk, a társaságot sem; vannak jóbarátai, velük kellemes órákat tölt. Eljutnak hozzá a modern franczia eszmék és betöltik valóját.

Németországban ebben az időben már elterjedtek ezek az eszmék. Voltaire és még inkább a «l'homme de la nature et de la verité», Rousseau munkái vezették a Sturm und Drang költőit s már az első Musenalmanachnak, ennek a három évtizeden át (1770–1800.) pontosan megjelent évkönyvnek irányát. Ez a derék évkönyv a hetvenes években a göttingeni költők csoportjának volt a szószólója, de helyet adott lassankint Rousseau eszméinek és a Sturm und Drang hatásának is.

A Musenalmanachok költői a terjedő szabadelvű esz-

¹ L. Kazinczy levelezése. 3 : 33.

² A' kívánság. 177. l.

mékből elfogadtak mindent, a mi humánusnak látszott. Klopstock, Wieland és Gessner műveit véve mintául, a klasszikusokat is utánozgatva, megőrizték az igazi költői iránt érzéküket, sőt közójük tartozik a nálunk is egykor jól ismert Siegwart¹ szerzője, a szentimentális Miller, Hölty és Salis-Sewis. Közöttük van a nepies iránynak első hirdetője, Mathias Claudius; az idillista Voss és Bürger. Egészben véve tehát a göttingeni körből megindult Musen-almanach iránya oly eszmék hirdetőit csoportosította, a melyek hivatva voltak a német irodalomnak egészséges alapot teremteni: költői érzék volt bennük, minden modern, humánus eszmét magukévá tettek, de, mint a berlini aufkläristák, túlzásba nem tévedtek. Hirdették Isten valóságát és dicsőítették azt. Az emberszeretetet Rousseautól tanulták. A népköltészetben új vonásokat találtak, a melyeket hasznukra fordítottak. Körülbelül ezeket a vonásokat látjuk meg Szabó László költészetében is. Hogy nem véletlenül, arra az alábbiak is bizonyítékokul lesznek.

Kazinczyék kezdettől fogva a német irodalmat veszik mintának. Ráday Gedeon, költőnknek is pártfogója, már 1788-ban sürgeti Kazinczy Messias-fordítását. Kazinczy ezenkívül Gessner idilljeinek fordításával is foglalkozik s ez 1788-ban napvilágot is lát.²

Irodalmunk vezéralakjai fordulnak a német költészet felé. Ez a körülmény, de meg az összhang is, a melyben Gessnerék, majd Gellert idill- és pásztorköltészete a nagyváradi évek magányával, békés nyugodalmával volt, hozzá-

¹ Siegwart, eine Klostergeschichte. V. ö. Barczafalvi Szabó D. fordításával és Petőfi ismert sorával: «Könyvtára van» stb.

² Gessner Idylliumi. Fordította Kazinczy Ferentz. Kassán, Fűskúti Landerer Mihály' költségével és betűivel. 1788. — Idylliumok. Három könyvbenn.

járolhatott, hogy Szabó László figyelme is ez irány felé fordul. A kétféle hatás: a göttingenieké és Gellerté megadják költészetének egyelőre határozott irányát.

A falusi magány után való vágyódása járul e hatáshoz. Ezeknek harmóniája adja meg a magyarázatot Gellertfordítása létrejöttéhez.

4.

Christian Fürchtegott Gellertnek (1715—1769.) két pásztorjátékát ismerünk. Az egyiknek, a mely a XVIII. század közepe táján igen divatos darab volt, Sylvia a címe (1745.). Tartalmilag is fölötte van Gellert másik pásztorjátékának, de kora is jobban ismerte. Csupán a véletlen műve lehet, hogy Szabó László kezébe nem ez, hanem a kevésbbé ismert Das Band kerül és ezt fordítja le.*

A kis mű eredetije először 1741-ben, Gottsched folyóiratában (Belustigungen des Verstandes und Witzes) jelent meg s 1744-ben különlenyomatként a Frankfurtische Sammlungban.

A román irodalmak pásztorjátékainak déli jellege általában természetesen hiányzik Gellert Das Band-jából és Szabó László fordításából is. Azoknak poétikus báját inkább az élénkebb hangulat helyettesíti, a mely a bonyodalom hiányát is pótolja, jobban, mint amaz. Mert, hogy a pásztorjátékban bonyodalomról alig lehet szó, azt Gellertnek mindkét verses darabja mutatja. Minket csak az egyik, a Das Band érdekel. Lássuk a meseszövegét.

Galathee és Montan szeretik egymást. Montan kedvesétől egy szalagot kap emlékül, a melyet az maga szőtt.

* L. bővebben az Egyet. Philol. Közlöny 1906. évf.-ban megjelent értekezésemet: Szentjóni Szabó Gellert-fordítása.

Ugyanezt a szalagot Galathee egyszer Phyllis nyakán látni véli és mivel azt hiszi, hogy Phyllisnek Montan adta, Montan tehát hozzá hűtelen lett, magyarázatot kér tőle. Montan elhozza a kapott szalagot és ezalatt Galathee is megtudja Phyllistől, hogy az a rajta látott szalagot maga szőtte magának. Tehát szent a béke.

Ez a cselekvény nem új. Nem akarjuk ez egyszerű mesetípus földolgozásait kutatni, csak rövidesen utalunk a Ponciánus históriája XIII. elbeszélésére (Inclusa — A megszöktetés), a mely szintén rokon vele. (Heinrich ed. 162. 1.) De Gellert maga is bevallja, hogy nagyon sovány cselekmény. «Der Knoten: wird Galathee recht gesehen haben, oder nicht? War es auch ihr Band? Die Auflösung: sie hat sich geirret, und sie bittet dem Montan ihre Hitze und Eifersucht ab. Hat die Handlung genug Anziehendes? Ich zweifle sehr daran. Was in dem Stücke gefällt, sind mehr eingeschaltete Nebenumstände, als die Sache selbst?»

Az epizódok, a mikre Gellert hivatkozik, csakugyan tartalmasabbak a főcselekvénynél, de épen azért szinte lógnak az egészen. Az egyikben (3. jelenet) Galathee Doris barátnőjének oktatást ad a szerelemről. Igen kedves, naiv részlet a Bürgermädchenek hazájából. Egy továbbiban (4. jelenet) azután Doris fölbiztatja Myrtillt, hogy a Montantól ellopott rigót, a melyet Montan ugyancsak Galatheetől kapott, vigye Galatheehoz és mondja, hogy Montan ezt is elajándékozta, neki adta. Galathee (6. jelenet) ebben is Montan hűtlenségének tanujelét látja és kitekeri a Montan rigójának nyakát. Egy harmadik epizódban végül (2. és 8. jelenet) Galatheet figyelmezteti az anyja: hire jár, hogy Montannal szerelmeskedik; azonban Montan tagadja a dolgot, és Galathee anyja hisz neki. Erről az utolsó epizódról írja Gellert: «Das zweyte und das achte Auftritt können beynahe ohne dem geringsten Verlust der

Handlung weggenommen werden. Sie geht also nicht durch das Stück fort. Daphne, die Mutter ist überhaupt eine müszige Person, und nicht das Bedürfniss des Stückes, sondern des Poeten, der um die Charaktere zu vervielfältigen hier eine Mutter auftreten liesz. Sie koemmt und geht gleich einem frommen Gespenste, ohne dasz man weisz, warum.»

Gellert éles önbírálata, sajnós, találó. Nemcsak erre a pásztorjátékára, hanem kora igen sok drámájára s a Wagner előtti operára is; nemcsak Daphnere, hanem a Band többi szereplőjére; tulajdonképen minden személy így lép a színre: nem tudni, miért és miért épen most? És a mint Daphnet szerepelteti, úgy fölléptethetett volna az egység rovására még néhány közömbös alakot.

Ha pedig a darabot minden hibájával is helyesen akarjuk fölfogni, azt csak akkor tehetjük, ha vígjátéknak fogjuk föl; az a vázlatos jellemzés, a melynek itt ott nyoma van, így mégis megmagyarázható. Marad valami impressziónk Montanról és Myrtillről, ha két polgári családból való fiatal embert látunk bennük, a kik közül Myrtill az élénkebb, a fürgébb, a kedvesebb, míg Montan az, a kihez hasonlókat Erich Schmidt röviden és találóan «*trostlos gewöhnlich und langweilig*»-oknak mond.¹ A kényeskedő Galathee, a hősnő szentimentalizmusával, minden cselekedetével elárulja német voltát, míg az egészséges természetű, magát igen ügyesen naivnak tettető, élénk Doris (Gellert darabjainak egyik típusos alakja) bátran a franczia irodalomban kereshetné elveszett szüleit.

Az egész darabnak szentimentális ugyan a levegője, de Galathee egy-egy jelenetén kívül érzelgésnek alig van határozott nyoma. Ez Gellertnél annál inkább különös, mert

¹ ADB. VIII. 547.

vigjátékai előszavában ő maga mondja, hogy rá nézve szép szemrehányás «eher mitleidige Thränen, als freudige Gelächter erregt zu haben».

Kissé bővebben foglalkoztunk e darabbal a kelleténél. Két okunk volt rá. Az egyik, hogy Szabó László a Gellert-fordításával Bessenyeieék vigjátékai és Pállya drámái mellett új vigjátékirányt hozott irodalmunkba; a másik, hogy Szabó László dramaturgiájának, a «Mátyás király» egész jellemrajzának vonásait ebben az irányban találjuk meg. Szabó László hibája volt, hogy épen ebbe az iskolába járt és nem a Lessingébe, s hogy ennél fogva az első magyar történeti drámának ¹ dramaturgiájáról beszélnünk alig lehet, jót igen keveset.

Hogy hogyan került Gellertnek ez a, már a XVIII. század végén Németországban is idejét multa drámája a nyolczvanas évek végén Szabó Lászlóhoz, azt nem tudjuk. Csak megemlítjük, hogy barátja, Földi János is fordított Gellertből.² Bizonyos annyi, hogy a fordítás 1788-ban (esetleg 1787-ben) készült,³ és így mindenesetre nagyváradi tartózkodása idejében nyul a drámához költönnk. Valóban hozzányul, mert egyet-mást változtat is rajta. Már a személyek nevei sem ugyanazok:

GELLERTNÉL.

SZABÓNÁL.

Galathee.

Daphne, a' Phillis Anyja

Daphne, der Galathee Mutter.

Phillis, a' Montán kedvese.

Montan, der Liebhaber der

Montan, a' Phillis Szeretője.

Doris.

[Gal.

Dóris, eggy Pásztor Leány.

Myrtill.

Mirtill, Pásztor Legény.

¹ Kotzebue drámáihoz való viszonyát Gyulai Pál id. bevezetése említi.

² L. *Földi költeményei*. Kiadta Mixich L. R. M. K. 66. l.

³ L. a kézirat címlapját, a bibliographiában is.

A darabban emlegetett nevek közül Phyllist Szabónál Chloénak hívják, Chlorisnak neve pedig, Galathee = Phyllis hugának, Corinne. (Ebben bizonyára része van a «ki hínne» rímnek.) Azt hiszszük, a névcserék okát, különösen a Galathee — Phillisét megmagyarázhatjuk. Ezeknek a görög és római, részben mitológiai neveknek költőinknél gyakran bizonyos állandó használatuk volt: ugyanaz a név legtöbbször ugyanegy személyt jelentett. Szabó költeményeiben az ő képzelt ideáljának¹ a neve majdnem mindig Phillis.² Így aztán a Gellert Galatheeja is ezt a nevet kapta.

De Szabó nemcsak külsőségeken változtat. Elég ügyetlenül, belenyul a laza szerkezetbe és teljesen tönkreteszi azt. Talán Gellert említett előszavának hatása alatt, kihagyja a fordításból a 8. jelenetet. Ezért «A' Pántliká»-nak csak nyolcz jelenete van ugyan, de ezáltal nem tömörebb, mert a 2. jelenet még jobban lóg az egészen. Ebben ugyanis, mint mondtuk, Daphne figyelmezteti leányát, hogy ne szerelmeskedjék Montánnal. Ennek az eredeti 8. jelenet nélkül egyáltalában semmi értelme sincs. Gellertnél azután Montan elhiteti Daphneval, hogy szó sincs közte és Galathee közt másról, mint baráti viszonyról, és így az egésznek megvan az a látszólagos célja, hogy a szerelmesek nyugodtak lehetnek, Daphne gyanuja el van hárítva, a végső kibékülés után teljes lehet a boldogságuk. Szabónál azonban a második jelenet teljesen a levegőben lóg.

¹ L. Az én Szeretőm cz. versét, alább, 39. l.: Hol vagy szép Szűz! melly megyébe | kit bár nem esmérlek | még-is elmém' képzésébe | magamnak ígérlek.

² L. Phillishez cz. két versét, továbbá A' sóhajtás Phillishez, A' Szerelem' boldogsága, stb. verseit.

A fordítás maga, az eredetihez hasonlóan, nagyon élénk. A hatos jambusokat a magyarban Zrinyi sorra pótolják. A pásztorjátéknak azonban sem ez nem árt, sem az, hogy Szabó az eredetihez túlságosan nem ragaszkodik. Pálóczi Horváth Ádámné azt írja róla férjének,¹ hogy «a' Pántlika fordítója annyira el ment a' némettől, hogy alig ismertem rá; . . . azt a' szelíd Gellért munkáját igen vad szókkal fordította». De azért nem változtat rajta annyit, mint Dugonics, Pállya vagy Simai Kristóf a maguk forrásán. Mindössze is itt-ott egy magyaros sort fűz bele, kissé élénkíti a stílust, a szólásokat² magyaros motívumokkal, néha kissé paprikás kifejezéssel fordítja.

Néhol bővíti a német szöveget, néhol azonban rövidebb és tömörebb. Hosszú részleteket seholsem told be. Az egésznek kevéssé drámai dialogusát e fordításban is a hangulatos verselés pótolja. A darab épen ezért és csakis ezért nem mondható unalmasnak. Rimei, ütemei igen jók. Szabó verselése A' Pántlikában éri el tetőpontját, a mint hogy mondhatjuk, hogy csakis a magyar versformákban van otthon.

Ha a német eredetivel összevetjük, néhol bizony nagyon szabadnak tetszik a fordítás. Ezt azonban elnézhetjük, mert a műnek egyik-másik részlete a magyarban is igen sikerülten hangzik, sőt talán sikerültebben, mint az eredetiben. Így az utolsó jelenet vége Szabónál a következő:³

MIRTILL. Montán! mit tsinálnak, a' kik szeretgélnek?

MONTÁN. Néha öszve-vesznek, néha meg-békélnek.

¹ *Kaz. Lev.* 1 : 527.

² Szólásaiból egész kis gyűjteményt állítottunk össze a Nyr. XXXV. 244. lapján és alább.

³ V. ö. alább 174. l.

MIRTILL. Mit, Phillis?

PHILLIS. Restellem koptatni a' számát,
Kérd-meg inkább ezt a' peres Pántlikámat!

MONTÁN. Eggynek a' másakra igen nagy a' gondja.

MIRTILL. Féltik egymást, úgy-e? azt igazán mondja.

Sokkal sikerültebb, mint az eredeti,¹ pedig arról is elismerte minden bírálója, hogy ügyes verselése és élénksége sokban pótolja a darabnak, mint drámának gyöngeségeit.

A fordítás először Kazinczy Orpheusában jelent meg.² Hatásáról alig beszélhetünk. Irodalmi köreink ezt a kis drámai művet is szívesen látták magyaros köntösben, mint ebben az időben mindent, a mit a színpad használhatott; a gyermekkorát élő magyar színészetet akarták evvel is segíteni. Bayer József idézi is A magyar drámairodalom történetében³ a pesti társaság programját illetőleg a következő szavakat: «Kazinczy Hamletje után elő fogják adni Sz. Szabó László' Gellertnek Pántlikáját versekben». De hogy csakugyan rákerült e a sor, arról nem tudunk semmit. Nem valószínű. Ha meg előadták, hatása akkor sem lehetett. Nálunk az embereket ezekben az években a politikai események olyan lázas egymásutánja foglalkoztatta, hogy pásztorjátékban semmi kedvüket sem lelhatték.

¹ MYRTILL. Kennst du das Spiel, Montan? Man fragt, was macht
[die Liebe?

MONTAN. Sie zankt sich, weil sie sonst nicht neu und süsse
[bliebe.

MYRTILL. Was macht sie Galathee?

GALATHEE. Das weis mein Band sogar:
Verdacht, wo keiner ist.

MYRTILL. Und dieses Band redt wahr.

² Orpheus. 1790. L. I., II. és II. borítékán.

³ I. 146. l.

A szociális eszmék gyorsabban terjedtek az irodalmiaknál és gyakran elvágta ezeknek az útját. Talán, ha Mária Terézia korában kerül hozzánk a pásztorjáték, van, a ki ebben is gyönyörűségét leli. Faludi idilljeinek a XVIII. század második felében több olvasója akadt, mint Gessneréinek Kazinczy fordításában. De mihozzánk minden elkésve került; a pásztorjáték is akkor jutott el ide, mikor második hazájában régen elsöpörte a Sturm und Drang, szülőföldjén meg, francia előadásait, a versaillesi idilleket, jóidőre a történelemből is kitörölte a forradalom. Az események úgy mutatták, hogy a Marseillaise sehogy sem illik a pásztorruhába öltözött précieux társadalom szájába.

A kik a Gellert-fordítás iránt érdeklődtek, csak Szabó László közeli barátai voltak. Batsányi ezt is átjavíttatja az ő példányában,¹ Kazinczy Horváth Ádámmal váltott leveleiben tárgyalja e fordítást,² Palóczi Horváth Ádám maga bővebben is foglalkozik vele;³ még kéziratban megkapta barátjától, Kazinczytól.⁴ Gellertnek bűnéül rójja, hogy «haszontalanságnak tartja a' Játéknak in Actus, et Actorum in Scenas Distinctionem;» de a darab mégis annyira megtetszik neki, hogy tárgyát «Chorus gyanánt, a' Pántlika végire» (menetében Szabó fordításához híven ragaszkodva) énekbe foglalja, ad notam: Koresmárosné kápolnája a pincze.⁵ E költemény címe nála: Fillis' tsalfasága.⁶ 19 négysoros strófába szorítja az egészet és így

¹ L. alább (Batsányi javításairól) és a 46. l. 6. jegyzetét.

² Kazinczy levelezése. Ed. Váczy. I. 527. l., a hol Horváth még felesége «krízis»-ét is megírja.

³ Hol mi II. 317.

⁴ Fölhasználtuk e részben Császár Elemér szíves útbaigazítását is.

⁵ Hol mi. XX. ének és *Kaz. Lev.* 1 : 494. és 1 : 497. l.

⁶ *Kaz. Lev.* 1 : 497. l.

pattogóbb, kedvesebb, jóízű költemény lesz a Szabó pásztorjátékából. «Ezt az éneket — írja róla Kazinczynak — Csapodi felette nagyon megszerette... Ha neked is szépnek fog láttzani, cserélt el Fillist Sárinak, Dorist Julinak, Montánt Gyurinak, Mirtilt Jósinak vagy más valaminek.» «Tizenegy szótagú (4+4+3) sorai — írja Császár Elemér¹ — többnyire jól perdülnek s minden versszakot Fillis nevével kezdvén, valamint az egész éneken végighuzódó refrainnel az első felében

Fillis... azt mondja,
hogy ő neki a' Pásztorra mi gondja?

a második felében pedig:

Fillis... nem mondja,
hogy ő neki a' Pásztorra nints gondja

nemcsak művészi szerkezetűvé teszi, hanem megőrzi az ének mindkét felének egységes hangulatát s a bonyodalom hiányát ügyesen pótolja a megváltozott refrain ellentétével!»

Szabónak és kortársainak halálával az egész érdeklődésnek vége szakad. Toldy Ferencz 1865-ben már szinte újra fedezi föl e pásztorjátékot, mikor újra kiadja.² De már ekkor csak irodalmi emlék az egész. A mai olvasónak pedig csak emlék a multból, a mely kedves naivságával, egy kis hangulattal és ügyes verselésével hat. Az irodalomtörténet írójának fontos, mert kevés pásztorjátékunk között talán a legjobb, és mert Szabó László költészetének

¹ Egy. Philol. Közl. 1906. 361. l.

² A magyar nemzet classicus írói. Negyedik folyam. Szentjóni Szabó László költői munkái. Pest, 1865. Kiadja Heckenast Gusztáv. L. 65—90. lk.

fejlődésében ez is egy lépcső, a melyen a nyugati irodalmakhoz közeledik.

5.

A pásztorköltészet csalóka képeiben költőnk a falu világát látta, a csöndes megelégedését. A húszéves embernek jól esett látnia, mikor az életbe kikerült, hogy körülötte a Gellert pásztorjátékának elégedett emberei élnek. Nem csoda tehát, ha Gellert fordítása más szempontból sem marad hatás nélkül költészetére: Gellert, talán Gessner olvasgatása közben pásztorkölteményeket is ír, vagy fordít.

A pásztoréletről, Daphneről, Phillisről és Chloéről mond együgyű, gyöngé versikéket, a melyekben korának nem épen elkényeztetett ízlésű olvasói sem igen gyönyörködhetek. Rímgyakorlatoknál egyebeknek nem tarthatjuk, még többi költeményeihez mérve is csupán s nem mai ízlésünk szerint ítélve, az efféle pattogó ütemeket:

Ó örökké | szerencsétlen | ligetek!

Mellyeket én | soha sem fe- | lejthetek!

Vagy: Ott esett az, | hogy egygy őszi | időben

Daphnét, a' szép | Daphnét láttam | elsőben:

Ott esett az, | hogy egygy halmon | lefelé

Félénk eröm | gyenge testét | emelé.*

A magyar verselés történetében, a hangsúlyos versek műköltészetünkben való fejlődéséhez kétségtelenül érdekes adalékok ezek is. (V. ö. még A' Fogadás, Chloé' bús estvéje, Egygy ifju a' jegy vissza-adáskor stb. cz. költeményeivel.) Szabó László költészetének megítélésekor azon-

* A' szerelmes Pásztor. L. alább 118. l.

ban nagy jelentőségük nincsen. Nincsen bennük semmi élénkség, báj, vagy hangulat. Mintha csak Werther keserveit hallanók megújra: magános panaszok meg örökös könnyhullatás. Érzékeny költemények ezek, a melyek már megjelenésük idején is régen elvesztették korszerűségüket. Szabó költészetének fejlődésére jellemzőek azért, hogy Gellert hatásának emlékei. Ezek közé sorolhatjuk Eggy megvetettnek Keserve cz. költeményét is. Ide tartozik egyik idillje is, a melyben német hatást keresünk: A' Panasz című. Az a hang, a melylyel A' Szerelem bódogságában, A' megváltozott Dóris-ban, A' Szerelmes Pásztor-ban találkozunk, újra megcsendül ebben az idilljében, talán kissé áradozóbban, de őszinte érzéssel, melegen. Fordítás-e, vagy szabad átdolgozás a Panasz, vagy talán eredeti munka, biztosan meg nem állapíthattuk, forrására rámutatni nem tudunk. De egészen rokon vonásokat tudunk megjelölni Brücknernek egy dialogusában, a mely egy 1777-iki Musen-Almanachban Die Klage Dina's címmel jelent meg.¹ Dinának, egy megesezt zsidóleánynak a tragédiáját mondja el benne egy bibliai hangú, gondolatritmusokban gazdag, refraines ének, a melyet Dina sírján egy szerelmes pár, vőlegény és menyasszony énekel. Eléneklük egy ifjúnak is, a ki megajándékozta őket érte, s a ki megindul a szerencsétlen Dina történetén és ezért csókot is kap a menyasszonytól.

A helyzet Szabó idilljében is evvel megegyező: ott egy menyasszonyságában elhalt leány, itt egy szerelmében boldog, meghalt ifjú sírjánál vagyunk. Mindketten szerelmük miatt haltak meg. Mindkettőnek sírjánál valaki — ott egy szerelmes pár, itt az elhaltnak szerelmese — elmondják a halott történetét egy ifjúnak.

¹ Musen-Almanach für 1777. Herausgegeben von Joh. Heinr. Voss. Hamburg, bey L. E. Bohn. 43—50. l.

A helyzet rajza is azonos, sőt apró motívumok is rokonságot mutatnak:

Im Eichenschatten, am Grabe Dinas, der schönen Tochter, die Israel beweinte, sasZ Jezer, des Sohn Naphtali, des Sohnes Israel; und sanft an ihn gelehnt seine Braut, die schlanke Sera mit der lieblichen Stimme, die Tochter Aser des Israeliten. Indesz im fruchtbaren Tale ihre Heerden weideten, sangen sie beide die Klage Dina's *und blickten weinend auf den Blumenhuegel, der das schöne Mädchen bedeckte.*

Én pedig itt fogok ... ülni az én könnyeimbe. E' kopár halmon fogom-táplálni fájaldalmamat a' te emlékezeteddel és *zokogva nézek a' virágokra, melyek sírhalmodon illatoznak.*¹

... az az ének, mellyet itten körül hallok, a' Laura éneke, ki a' megholtakon kesereg.

Maga az elbeszélés Brückner dialogusában drámaibb, élénkebb; Szabó László idilljében² meghatóbb, érzelkenyebb; mindkettőben igen költői. Párhuzamos gondolatokat is találunk a kettőben. A nélkül, hogy átvételre gondolnánk, föltűnik itt-ott a stílus hasonlósága, a gondolat azonossága:

Wie warst du so schön,
du Sohn Hemors! Bliz war
dein Auge, Donner die Taten

Szép volt az én barátom,
mint a legszebb tavaszi nap,
fejér az ábrázatja, mint a'

¹ Érdekes ellentmondás a fönti részszel: «e' kopár halmon» — ez a rész, a hol már virágok nyitnak. Pedig az idill elején is azt mondja Rinó, hogy még «észrevehetetlenül zöldellenek a' kopár halmok.»

² Toldy nevezi először idillnek.

deines Arms und sanft die
stimme deiner Liebe, wie
Abendsäuseln nach dem Wet-
ter des Herrn!... Zu mei-
nen Füßen strömte Sichems
Blut! *Ach Dina, rief der
Blutige, Dina! Dina! Rö-
chelt's, und wälzte sich,
zuckt' und starb!*

patyolat' lilium, piros az or-
tája, mint a' szederjes ró-
zsa; 's el-múlt, mint a' nyá-
ron lengedező szellő elmulik
a' vetések közt. — *Ah Lau-
ra! felel ő... Laura! abba
a' szigetbe temettess-el en-
gem stb. — Erre reám veti
szemeit, — sóhajt, és meg-
hidegszik.*

Vagy másutt, — a hol csupán a gondolat egy:

Mache dich auf, o Sturm,
und reisz sie mit Wurzel
und Wipfel hinweg, die Haine,
die einst so lieblich säuseln-
ten, wenn wir im süßen
Wahnsinn trunken durch
ihre Schatten hinwallten.

Nem-fog téged látni ez a'
mellyék, mellynek ékessége
valál; és gazos fűvek fogják
bé-nőni a' mi sétáló-helyein-
ket.

Ismételjük: nem átvételre gondolunk, hanem csak a
gondolatok, a stílus rokonságára, — vagy egy, kissé me-
részebb lépéssel továbbhaladva, arra, hogy Szabó Brückner
biblikus idilljét ismerte is, s a mennyiben a Panasz önálló
konceptzio eredménye, ebben a Brückner idilljének is
részének kellett lennie.

Ez a bibliai stílus, a melyet Brückner használ, a né-
metben alkalmoszerű: maguk a személyek, a kor, a mely-
ben az idill játszik, követelik ezt a stílust. Nem így Szabó-
nál. Nála a stílus csak annak a bizonyítéka lehet, hogy
idillje valóban Brückner hatása alatt íródott.

Ez a stílus Szabó idilljének bizonyosan a legnagyobb
jelentősége. Hogy az idill helylyel-közzel valóban szép is,

az csak emeli jelentőségét, csak jobban megmagyarázza, hogy Szabó László idilljeit a mult század elején könyv nélkül is tanulgatták ¹ és érthetővé teszi azt a hatást, a melyet Vörösmartyra gyakorolt.

Kétségtelen ugyanis, hogy Vörösmarty legszebb elégiája, a melyet egy Kis gyermek halálára ² írt, Szabó idilljének hatása alatt készült — és itt már biztosan állíthatjuk, hogy az idézett párhuzamos helyek nem véletlen egyezés eredményei:

Ah, mikor lessz reggel a'	Ki mondja meg neked, hogy
sírba, hogy azt mondjuk a	reggel van? Ah
szunnyadozónak : serkenj-	Ki fog téged megint
fel!	fölkeltetni?

De ne háborgasd a' ha-	De fájdalom ne bántsa
lottak nyugodalmát haszon-	hamvadat!
talán kiáltásokkal.	

Szép volt a' Télon halála	Múlásod könnyű volt és
és tsendes. Mint mikor egy	tiszta, mint
kies nyári napon mosolyogva	Az égbe visszaröppenő
száll-alá a' vidám nap.	sugaré.

Vörösmarty tehát bizonyára épen úgy, miként Wesselényi, valamikor könyv nélkül tudta Szabó idilljét. Ennek emléke élhetett benne elégiája írásakor.

Szabó már a Musenalmanachok költészetéhez közeledik, mikor ezt az idilljét írja. Még közelebb jut hozzá,

¹ Döbrentei írja Kazinczynak 1809 július 14-én, hogy «a' kis, 14-éves Wesselényi», kinek «mély, lágy érzés, jó szív, tüzes ész formálja karakterét, Szabó László és Gessner idyllumait» szereti és «az elsőből sokat tud betéve». (Kaz. Lev. 6: 455).

² Tudvalevően a Bonyhádi Perczel családjára.

midőn Wielandhoz fordul. Az a vers, a mely költeményeinek első kiadásában *Glycerium Vielandból* címmel jelent meg (30—31. l.), egyik legérdekesebb átdolgozása. Eredetijét ugyanis Wieland *próza*i munkái közt, a *Nachlasz des Diogenes von Sinope* cz. elbeszélésének egy kis részletében találtuk meg. Ennek ¹ az érzékeny részletnek, ² melyet a göttingai *Musen Almanach*-ban (V. R. jelzéssel, 1785.) versbe formált valaki, nagyon sikerült átdolgozását adja Szabó László verse, a melynek egyik-másik strófája költőnk legsikerültebb alkotásai közé tartozik:

... búsult szívem unalmába
Rózsát vevén kezembe:
Így virágzál hajdanába!
El-gondolom lelkembe.

'S széllyel-tépvén leveleit,
Sirjára hintegetem,
'S ifjúságom örömeit
Könnyezve emlegetem.

Gellert és Wieland hatása vezeti tehát be költőnket a *Musen Almanach* hatásába. A rokonvonásokra, a melyeket Szabó e költészetben talált, már rámutattunk. Az alábbiakban e hatást példákkal igazoljuk.

Overbecknek, a költői lelkületű, ma érdemtelenül teljesen elfeledett lübecki polgármesternek, gyermekversikéiből fordítja Szabó László ³ A' Czenczi rózsája cz. költeményét, melyet mint eredetit vesz föl gyűjteményébe, az

¹ L. e kiadás jegyzeteit, 225. l.

² L. u. ott a köv. bekezdést: Wenn ihr nicht gerührt seid, so ist es meine Schuld nicht.

³ L. e kiadás jegyzeteit, 221. l.

1791-iki első kiadásba. Szabó Lászlónak nem az egyetlen verse, mely elterjedt volt.

Overbeck gyermekversikéjéből Szabónál egész kedves szerelmes vers lett. Kevesebb ügyességet árul el Szabó egy másik átdolgozásban, a mely az 1791-iki versgyűjteményben ugyancsak eredetinek föltüntetve A' poëta czímmel jelent meg (41. l.). — Pedig itt Jacobinak, az egykor sokra tartott költőnek (1740—1814) Nach einem alten Liede¹ cz. költeményével van dolgunk, az elébbinél valamivel hívebb átdolgozásban.

Így kerül bele Szabó lassanként a «Veilchen, Ros' und Schäferin, Laub' und Bach» költészetébe. Mirabeau sírjáról ír Pfeffel.² A Musen-Almanach költőinek hangján ír Szabó László is «a' frantzia nemzet-gyűlés' előlülője halálára.»

Popenak egy költeményét dolgozza át Bürde Der sterbende Christ an seine Seele czímmel — A' haldokló Keresztényről ír Szabó költeményt.

Ha tehát a Magyar Museumot, Szabó költeményeit és a Musenalmanachokat átlapozzuk, nem egy azonos tárgyú és hangú költeményre bukkanunk. De rendszeres kereséssel is sikerült Szabó költeményei egyikének másikának német eredetijére bukannunk. Valószínű, hogy idővel még más költeményei forrására is rámutathatunk. Egyelőre már az eddigi példák is bizonyítják, hogy — leginkább talán Ráday Gedeon hatása alatt, a ki maga is inkább csak fordítgat és a kinek egyik fordításából Szabó jeligéjét is vette — költőnk teljesen ebbe a légkörbe került, melyben költészete legmagasabbra emelkedett.

¹ L. jelen kiadás jegyzeteit, 228. l.

² Pfeffel költeménye (Auf Mirabeau's Grab) ugyan csak az 1792-iki Musenalmanachban jelent meg, de, a mi ekkoriban gyakran előfordult, úgy lehet, előbb máshol is napvilágot látott.

Dalok a reménységhez, a holdhoz, a tavaszról, a reggelről: ez a megszokott téma. De a sokszor naiv kis versekben is megkapó az őszinte érzés, ennek mélysége, melege. Leginkább pedig a természet szeretete az, mely őt kortársaitól megkülönbözteti. Szabó nemcsak látja, hanem meglátja a környezetét. A természet szépségeit is nem mások mutatják meg neki: azok bámulatában nőtt föl.¹ Igaz szívből örül, ha a tavasz közeledik, ha a fák rügyeznek és költészete szinte otthonosabban érzi magát, ha a természetről kell énekelnie.² Vegyük még ehhez az emberek iránti szeretetét és bizalmát, melyet egyrészt a falu életében, annak közvetetlenségében, másrészt a pásztorkodásokban és az egyre terjedő rousseau-i eszmékben tanult: akkor megkaptuk német hatás alatt kialakult lírájának legtöbb motivumát. Ért a megfigyeléshez és ha hangulata kissé elkeseredett, bölcselkedik. Témája ilyenkor többnyire az emberek boldogsága és boldogtalansága.³ Vigasza — ellentétben a „gesunder Menschenverstandot” hirdető berliniekkel, csakúgy, mint a Hainbund hirdeti: isten, a ki „erejével a’ rosszból jót ’s édeset” tesz.⁴ Ez a

¹ Erre már Prónai Antal kis dolgozata is figyelmeztet. (Futó csillagok. Szentjóbi Szabó László. Magyar Szemle. 1897. 10. sz. és önállóan, Bp. 1899. 111. l.) »Vonzódása a természethez szembeszökő minden írásában s költeményei közül is azok a legszebbek, melyekben a természetet énekei meg.»

² A’ Tavaszban így énekel (45—47. l.):

. . . kedvesebb lételem,
Kedvesebb minden falat,
Kedvesebb minden ételem
Eggy fakadó fa alatt!

³ Az igaz világi Boldogság. 113. l. A’ boldog Élet. 123. l. A’ fő Boldogság. 125. l.

⁴ Jó az Isten. 115. l.

közvetetlenség lehet az oka, hogy midőn az emelkedett hangot néha kerüli, de nem is nemesen egyszerű, — prózaivá válik, ellaposodik a stílusa.

Ennek a fejlődésnek, a melyen Szabó előbb Gellerték, majd a Musenalmanachok hatása alatt átment, nyomai A' Reggel, A' Tavasz és A' Gyermekkori idők emlékezete cz. költeményeiben ¹ nyilvánulnak a legszebben. Nem érdektelen, hogy ezeknek hatása egyesül Kis János egyik költeményében, a melyet Kazinczynak ajánlott ² Flórája I. kötetének 123. lapján olvasunk: A' meg-elégedő Házastársban:

Nints palotám, aranyomsints,

De szegény hajlékomban

Aranynál sokkal nagyobb

[kints,

Békesség követ nyomban,

A' leg-hűségeseb szerelem

Nyájassága vesz körül,

A leg-nagyobb Fejedelem

Annyit mint én nem örül.

...Melly boldog, ki vigan éli

A' közép sors javait...

Egek nekem fényességet

S nagy kintset ne adjatok,

Adtatok vig szivűséget stb.

SZABÓ:

Add Uram, hogy reggeletem

Meg-érhessem békével...

...Melly meg-elégedtem ve-

[lem

A' sárga libák körül!

Semmi Király Fejedelem

Illy igazán nem örül...

...Ah, hogy e boldog életnek

Napjai el-múltanak!

Add Úram! e' boldogságot

Add még egyszer érzeni!...

A' jó kedv a' szeretettel

Jár... stb.

Legszebb eredménye azonban e hatásnak A' Sir-halom cz. költeménye, a mely a régi magyar líra egyik becsesebb emléke. Ilyen az a pár strófa is, melyet Eggy szép Leány-

¹ L. alább 104., 114. és 136. l. és Debr. Kal. 1825. ill. EPhK. 1907. 538.

² Dömölkön, 1803.

hoz ír (ed. pr. 26. l.) és a melyben efféle igazán lakonikus, szép sorokra akadunk:

Vig ifjuság! bődög élet, —
Nyári szél, rövid álom.

Ennyiben jellemezhetjük a német irodalom hatását Szabó Lászlóra. Végigkísértük fejlődését e nyilvánvaló hatás alatt s most még be kell számolnunk Szabó költészetének két vonásáról, a melyeket szintén hajlandók vagyunk jó-részében a Musenalmanachokban kifejlődött költői irányokra visszavinni, a nélkül, hogy a közvetetlen kapcsolásra tudnánk mutatni. Az egyik, Szabó László költészetének jellemző vonása: a népies árnyalat; a másik a franczia, akkor modern eszmék nyoma.

6.

Szabó László költészetének legismertebb vonása a népiesség. Különös, hogy ezt a vonást német hatásból is kell magyaráznunk, de teljesen érthető azok között a viszonyok között, a melyekben irodalmunk a XVIII. század nyolczvanas és kilenczvenes éveiben volt. Kazinczy körétől Szabó semmiesetre sem tanulhatta a népiesnek szeretetét. Orczy költői leveleiben van ugyan vonás, a mely népdalmotivumokra emlékeztet. De tudatos népiességről abban az írói körben, a melylyel Szabó érintkezett, nem volt szó. Dugonics András munkái meg csak ebben az időben kezdenek terjedni.

Nem is itt keressük Szabó forrását.

Kazinczyék figyelmét elkerülte, de Szabó Lászlóra úgy lehet nem volt hatás nélkül a Hainbund költészetében itt-ott megcsillanó népiesség.

A népdal és a népballada ez időben már megkezdte

hódító körútját a német irodalomban. Herder, Bürger és Goethe viszonya a népieshez találmra is jellemzi talán a német irodalomban már tudatosan szereplő népies irányt. De — ismételjük — ott van ez az irány már a Hainbundban is, élén a jó «wandsbecker Bote»-val, mint magát nevezte,¹ Matthias Claudius-szal (1740—1815). Ugyanilyen című lapjában mint határozottan népies író lép föl s alkotja meg ezt az irányt. Legfőbb jellemvonása: die kraftvolle Volkstümlichkeit.²

Ez, a Musenalmanachokban is megcsendülő hang bizonyosan ismerős volt Szabó László előtt. Magával hozta szülőföldjéről: Ottományból, a Rhédeiek falujából. Falun nőtt fel. Atyja elszegényedett, egyszerű nemes ember volt. A falu nótáit jól ismerte gyermekkorából. Hogy szerette is a népet, azt alább tárgyalandó prózai munkáiból tudjuk.

Megint e kettőnek találkozása magyarázhatja a népies vonások forrását Szabó költészetében. Már heroidjában³ ott van a nyoma ez iránynak:

Ó ne hagyj elvesznem, küldj egy kis tsónakot,
Fáradt galambodnak nyisd meg az ablakot.

A telegdi szüret emlékeiben⁴ föl-fölcsendül a népies hang. De még tovább mehetünk: Gellert-fordításának szólásmódjai mind népi eredetűek:

Egyik szó a másikat szüli. — Látd, a kutyafajta! — Tán öszveszürtétek egymással a levet? — Cziróka-maróka. — Megétetem ám vele a szurkot! — Én karóhoz

¹ Ausgew. Werke Matthias Claudius'. Hrg. u. f. mit einer Einleitung versehen von Dr. G. Behrmann. Leipzig, 1907.

² U. ott, bevezetés.

³ Zrinyi Péter, Horváth Országi Bán I. Leopoldhoz. 96. l.

⁴ L. fent a 9. l.

nem kötöm az ebet. — Ennye ebugatta! — Kutya erkölcsre kaptatok! — Mély partot mosnak a lassu patakok. — Mind fenéig tejfel. — Legnehezebb per az asszonyi állaté. — Edd meg az agarat! — stb.

A' Sóhajtás Phillishez cz. versében (44. l.) ilyen sorokra akadunk:

Phillis! Phillis! kedves lélek
Érted halok, érted élek!

Tiszta népies emlék: olyan sorok, a melyekre már a «Vitézi énekek» is tud példát, vagy Csokonai a Csikóbőrös kulacs-ban.

Ámde a népiességnek senki sem hivatottabb bírálója, mint maga a nép. Szabó László Overbeck-fordítása a nép száján él. Erdélyi János innen jegyezte fel és nem érdektelen, hogy körülbelül ugyanekkor Szigligeti a Szökött katoná-ban egy népdalt alkalmaz,¹ a mely szintén Szentjóbi Szabó költeményeire, a Dámonra és Chloé bús estvéjére vihető vissza.²

Mindebből két tanulságunk van. Az egyik negatív: bizonyos, hogy Szabó a népiességet nem a régebbi magyar irodalomtól tanulta. A másik, hogy egyéniségének ez a vonás egészen megfelelt költészetében s ha a német irodalom hatással volt rá ez irányban is, csak tudatossá tette az amúgy is ki-kitűnő tehetségét.

És ennél a pontnál ér tetőpontot Szabó tehetsége, avval a költeménynyel, a mely nevét legtovább megőrizte és a nép körében is fönntartotta. Az Eggyügyű Parasztról van szó (98—101. l.). Ez a vers immár új nyomokat jelöl

¹ Bayer ed. Magyar Remekírók. 1902. I. 28. (I. felv. 4. jel.)

² Részletesebb összevetését l. a jegyzetekben, 230. l.

irodalmunk történetében. Az igazi népies iránynak első tudatos művészi nyilatkozása ez elbeszélő költészetünkben. Tárgya, a köznapi életnek egy naiv, kedves epizódja, máig megtartotta érdekességét. Hangja utánozhatatlanul egyszerű, stílusában semmi keresettség nincs. Pál bátya ott van ma is népünkben, a falu világában. A német postamester meg, valahányszor letorkolja Pál bátyát, mindig mintha a Bach-korszak cseh bürokratái, sőt postamesterei közül elevenednék föl előttünk. A földesúr jóakaró, vidéki bácsi, a ki teljesen tisztában van a körülményekkel, — demokrata, akár csak Szabó László. Mind a három örökéletű típus, mert tipikus jellemzésével is hű képe a valónak. Leginkább persze az «eggyügyű paraszt» az, Pál bátya, a furfangos, mégis értetlen ember mintaképe.

A költemény forrása talán a messze multba és a külföldi irodalomba nyúlik vissza.¹ De az Eggyügyű Paraszt legfőbb jelentősége, hogy ez Szabó Lászlónak egyetlen költeménye, a mely ma is él és ismeretes. Ennél is jóval többet jelent a magyar irodalom történetében: jelenti a tetőpontot, a melyet Szabó költészete népies irányban ért és jelenti a magaslattot, a melyet a népies irány már ebben az időben elfoglal költészetünkben eladdig is, a míg Csokonai lirájában végleg utat tör magának.

Itt akarjuk megjegyezni, hogy versformái között, jóllehet Földi és Kazinczy örömmel üdvözlük költőnkben Ráday követőjét, több a magyaros, hangsúlyos, mint a nyugateurópai. Baráti köre, tanulmányai, mintái kötik őt az egyeztetőkhöz; alapjában véve, miként Daykában sok a klasszikus hatás, Szabó költészetében sok népies vonás van.

¹ L. jegyzeteinket 223. l.

Ezekhez a többé-kevésbbé öntudatlan népi vonásokhoz hozzájárulnak most azok a liberális és demokrata eszmék, a melyeket a Franciaország felől fujdogáló szabadabb szelek hoztak.

7.

Mindez Szabót már nem találta Nagyváradon. A boldog elégedettség éveibe is belejátszott ambícióinak felfelcsillanó reménye. A trónon a legliberálisabb szellemű uralkodók egyike, II. József ült, és így költőnknek is valószínűség felé haladtak vágyai. A mi országunkra csapás volt, az költőnk életében fordulatot jelentett: a német nyelv kötelezővé tétele iskoláinkban egyfelől, de másrészt, hogy a protestánsok is álláshoz juthattak, szebb jövővel biztatta Szabót.

II. József, a helytartótanácsnak 1787 február 20-án kelt, 7470. sz. a. kiadott rendeletével a magyarországi gimnáziumokban is a németet tette a tanítás kötelező nyelvévé. Ezért sok intézetben új tanárokat kellett alkalmazni, mert a régiek nem tudtak németül. Ilyen intézet volt a nagybányai gimnázium is, a mely eddig a minoriták vezetése alatt működött. A minoriták nem tudván II. József rendeletének eleget tenni, jórészt távoztak a városból, s a városi tanács, a mely 1785 óta hasztalan tiltakozott a német nyelv behozatala s a német ügyvezetés ellen,¹ — a német nyelven való oktatás 1787 november 1-én életbe lépett — a megüresedett állásokra pályázatot hirdetett. Ezzel a gimnázium teljesen világi jelleget nyervén, költőnk is pályázhatott ez állások egyikére. A tanároktól a

¹ Ezekben s a következőkben forrásunk: Morvay Gy., A közép-oktatás Nagybányán. 1896.

pályázati feltételek csak azt kívánták, hogy feddhetetlen életűek legyenek és a budai vagy a pozsonyi tanárvizsgálaton helyüket megállják.

Lehet, hogy ezek egyike előtt Szabó László is letette a vizsgálatot; de sokkal valószínűnek tartjuk, hogy pályázata inkább magasrangú pártfogóira támaszkodott. Való, hogy 1789 ben az elsőkül kinevezett tanárok között már az ő nevét is olvashatjuk. Pechata János igazgatósága alatt négy tanártársával együtt nevezték ki őt is ide, Nagy-bányára,¹ a hol a retorika tanára lett. Fizetése 450 frt — ahhoz a korhoz képest elég tekintélyes összeg — volt. Bár adóra, főleg hadi adóra sokat levontak, Szabónak jövője — legalább egyidőre — biztosítva volt és jobban, mint Váradon.

1789 őszén már ott van Nagybanján és rövid ideig, nem egészen egy tanéven át, ott is marad. Társadalmi helyzete nem volt olyan jó, mint Nagyváradon. «A város — írja Morvay — sohasem tudott ezekkel a világi tanárokkal megbarátkozni, mivel őket a germanizálás tevékeny erőinek tekintette, — s ez által a tanárok helyzete nem volt kedvező.» Ehhez járult, hogy Szabó vallásilag is el volt különítve a többitől — valamennyi római katolikus volt — másrészt meg, hogy elszakadt azoktól az ismerőseitől, a kik Biharban társaságát tették. Kinevezése sem volt végleges, és mint a legfiatalabb tanáré, helyzete sem volt nagyon kedvező.

Anyagi helyzete talán javult — és ez a körülmény, meg új állásának előbbkelősége készíthette ennek elfogadására. Sokáig azonban ez a kevéske jó sem tartott.

¹ 1789. szept. 19. már Kazinczy is ujságolja P. Horváth Ádám-nak (*Kaz. Lev.* 1: 469. «Szabó László ex schola normalis Magni Varadiensis Nagy Bányára pro docenda Rhetorica et poesi vitetett által.»

1790 április 20-án, épen három évvel annak a rendeletnek a kelte után, a melynek költőnk is állását köszönhetette, meghal II. József. Szabó nem felejtette el, mivel tartozik neki. Talán a korona hazahozatala fölötti öröme s a közlelkesedés is hozzájárult annak a versének a hangulatához, a melyben háláját lerója és a melyben epítárium alakjában így énekel:*

Az emberi nemnek igaz, hív szolgája,
A' köz-szeretetnek tüköre 's példája,
Ki a' józan elme' 's böltsesség' ösvényén
Segíteni kívánt népei törvényén:
De kinek szándéka 's minden fel-tétele
Szerencsétlenné lett 's el-múlt együtt vele,
Ki nagyokat akart, 's többre nem mehetett,
Mint-hogy bús éltének szegény! véget vetett,
Ki éltét hamarább fel-áldozta értünk,
Mint benne egy igaz Jól-tévőt esmértünk,
De még-is nagyobb volt az egész Századnál,
Nézd, utazó! József fekszik itt lábadnál!

Az új király, II. Lipót 1790 június 6-ára Budára országgyűlést hívott össze. Szentjóbi Szabó László, a kit e lépésre talán pártfogói is, a Telekiek ösztönöztek, szabadságot kért és a diétára (de nem, mint Morvay írja, a pozsonyira) utazott. Szabadságideje alatt a helyettesítésért — mint épen 1789 óta a törvény szabályozta — az ő fizetésének felét is levonták. Ezért mondtuk, hogy anyagi állapotának javulása is rövid ideig tartott csupán. A gimnáziumba többé nem tért vissza. Úgy véljük, a kapott szabadság a tanév végéig, 1790 júliusáig tartott, azután végkielégítéssel elhagyta, végleg, a pædagogiai pályát.

* Jelen kiad. 133. l. «Második József halálára.»

II. Lipót visszaállította a régi rendet. Nagybányára visszatértek a minoriták s a református Szabónak közöttük helye nem volt.

De új eszmék, új irányok őt amúgy is máshová sorták.

Nagyváradí éveire tehattük — úgy véljük, teljes joggal — német hatás alatt írt költeményeit. Nagybányára esik a francia eszmékkel való alaposabb megismerkedése.

8.

Ezekre az eszmékre Szabó Lászlót bizonyosan még az a társaság tette figyelmessé, a melylyel Nagyváradon szellemi érintkezésben állott. Barátai közé tartoznak, mint tudjuk, a Dobozy testvérek, különösen Dobozy Lajos, a ki csakhamar huszárhadnagygyá lesz és a török ellen táborba száll. Tiszteletére mársot, vagy, mint Szabó igen sikerülten nevezi: indúllj-dalt ír.¹ Élénk érdeklődéssel kíséri sorsát, s a martinestyei győzelem (a melyben tudvalevően Dayka testvére elesett) és a belgrádi diadal talán ezért lelkesíti annyira, hogy két költeményt is ír Kóburg dicsőítésére. Az idősebbik testvérrel, Mihálylyal kötött barátságának emléke két költemény,² a melyek egyike Szabó legszebb alkotásai közé tartozik:

Hidegen fújnak a' szelek,
Dér szokott járni éjjel,
Sárgúlnak a' fa-levelek,
Misú! 's hullanak szélyel stb.

¹ Indúllj-dal — Dobozy Lajoshoz (midőn először táborba ment). 87. l.

² Dobozy Mihályhoz. 113. l. A' haszontalan várakozás. 123. l.

Járatos Haller grófékhoz és a Teleki grófi családhoz. Írói körökkel a Magyar Museum hozhatta kapcsolatba. Batsányi költeményéből (Hazafiúi aggódás) tudjuk, hogy Szabó ismerte Kreskayt, Koppi Imrét, Verseghyt — a kiket Batsányi, mint «budapesti barátink»-at említ.¹ Horváth Ádám gyakran emlegeti őt Kazinczyhoz írt leveleiben és sokat vár tőle. «Úgy tetszik szép munkáit láttam», írja 1789 februárjában; s még ugyanazon év októberében: «Szabó Lászlót nem ismerem; mitsoda idejű ember lehet? 's ismerhetem-e őtet valaha? — Az esze szép.» Wielandfordítására pedig azt mondja, hogy «minden sornak utánna írhattad volna a' *Brávót*». (*Kaz. Lev.* 1:291. és 476. l.) Kivüle Földi Jánost² is jól ismeri költőnk. Aranka Györgyöt «van szerencséje személyesen ismérni».³ Kazinczyval nincs ugyan benső viszonyban, de az Orpheus-nak munkatársa. Révaival levelezésben áll;⁴ Baróti Szabó Dáviddal a Magyar Museum hozhatta össze, s innen datálódhatik barátságuk az öreg Ráday Gedeonnal.⁵ Legjobb barátja pedig Batsányi.⁶ Barátságuknak kedves emléke Batsányi

¹ Hazafiúi aggódás. Levél Szentjóbi Szabó Lászlóhoz. Batsányi munkái. Ed. Toldy. 39. l.

² Földi több ízben kérdezősködik róla Kazinczytól, mielőtt személyesen ismerné. (L. különösen *Kaz. Lev.* 1:303.) Utóbb Szatmáron azonban már két ízben is meglátogatta őt Szabó 1790 novemberében s «egész meglelégedéssel ment el tőle». (*Kaz. Lev.* 2:123.) Költeményeiről Földi azt írja Kazinczynak: «Meg-olvastam e' Verseket, és mint Poetai gondolatok, e' versek nekem tetszenek.» (A' *Sír-halom* cz. költeményről van szó.) *Kaz. Lev.* 1:304.

³ Batsányi levele Arankához, *Ibid.* 246. l.

⁴ «Szabó Dávid Úr is a' maga könyveiben eddig Szabó László Professort igen magasztal, sőt, la jól emlékezem, ugyan azzal Révai Úr is levelezést tart. (*Kaz. Lev.* 1:305.)

⁵ L. A' Pétzeli Kert cz. költeményét. 80. l.

⁶ *Irodtt. Közl.* XVII. 110—112.

néhány verse, de nem kevésbé érdekes relikviája Szabó költeményei első kiadásának az a példánya, a mely Batsányi tulajdona volt,¹ s a melyben Szabó László egyetlen arcképe, egy silhouette valószínűleg Batsányi keze munkája.

Ezek az ismerősei, főleg Batsányi, terelhették Szabó figyelmét a francia eszmekre. De másrészt nem szabad elfelednünk, hogy Goethe és Schiller, aufklärísták és göttingeniek, mind egyformán tisztelői Rousseau-nak, Rousseau műveinek. Különösen pedig az egykorú Musenalmanachokban nem egy hang szólal meg, a mely a l'homme de la nature et de la vérité-t dicsőíti.

Ez tehát a másik kapocs, a mely Szabó Lászlót a Musenalmanachokhoz köti. Mindezzel persze a hatás, a melylyel a nagy francia irodalomtörténetünknek erre a kevéssé méltatott, de nem jelentéktelen költőjére volt, könnyebben megmagyarázható.

Tapasztalhatjuk ezt a hatást Szabó költeményeiben, a hol egy-egy verse egészen Rousseau nevelésére vall. Halvány visszhang egy-egy verse az emberszeretetről, a mely Szabónak természetében volt és a göttingenieknek Rousseautól vett eszméiben talán csak rokonérzésekre lelt. De közvetlen hatásra vall, pl. Az én Szeretőm cz. költeménye,² a mely kétségkívül Rousseau Émile-jének eszméire emlékeztet. Ez és a költeményekben még itt-ott föllelhető vonatkozás vezetnek bennünket Szabó László Rousseau-olvasmányához, az Émile-hez.³

Tudjuk, hogy költőnk e mű pädagogiai jelentőségét nem ismerte föl,⁴ — sőt valószínű, hogy nevelés iránt

¹ Nemz. Múz. kv. P. o. hung. 8-r. 1362.

² Kiadásunkban a 110. l.

³ Émile, ou de l'éducation, par J. J. Rousseau. Nouvelle édition. Deux-Ponts. Imprimerie de C. Ritter. 1829.

⁴ V. ö. Magy. Pädagogia. XIV. 408—415. és XV. 504—506.

nem is volt erős érzéke. Erre vall egy kifakadása is abban a rövidke pár sorban, a melyet A' Kert-ről ír.¹ De azokat az eszméket, a melyek később a Martinovics-összeesküvésbe sodorták,² bizonyára ekkor szította magába és ebből a munkából.

Mielőtt azonban Rousseau hatását megítélnők, még egy munkára kell tekintettel lennünk, a mely ebben az időben látott napvilágot, és a melyet Szabónak is ismernie kellett: Kazinczy Gessner-fordításaira.³ Egyrészt, mert Szabó Gellerten kívül valószínűleg ennek hatása alatt is kezd idill-ek írásához, másrészt, mert Gessner idilljein Rousseau-nak ugyanolyan irányú hatása mutatható ki, mint Szabó Lászlóéin.

És evvel elérkeztünk a Szabó László prózájáról szóló kevéske irodalomnak is egy vitás pontjához: annak a viszonynak a kiderítéséhez, a mely Gessner és Szabó László között van. Kutatásaink, a kettőnek Rousseauval való összevetése világosságot vet az alábbiakban e kérdésre.

Költőnknek A' Panasz on kívül egyetlen nagyobb idill-jéről: A' Kivánság-ról van szó. Ennek Gessner egyik idill-jével való rokonságára, az ahhoz hasonló menetére rámutatott Fürst Aladár.⁴ Adatához csatlakozik Szabó László-nak eleddig egyetlen biográfusa, Hajnóci Iván is.

Kutatásaink eredménye azonban az lett, hogy Szabó László idilljének közvetetlen forrása Rousseau Émile-je

¹ Ed. pr. 100 l. «Gyakran . . . iskolai porral el-telven békesség-tűrősemmel tusakodnám» stb.

² Szentjóni Szabó László elítéltetése és halála. Erd. Múzeum, XXII. 297—302.

³ Gessner Idilliumi. Fordította Kazinczy Ferentz. Kassán, Fűs-kúti Landerer Mihály' költségével és betűivel 1788. — Idylliumok Három könyvbenn.

⁴ Irodört. Közl. 1900. X. (L. bibliogr.)

volt. A' Kivánság ugyanis semmi egyéb, mint az Émile negyedik könyvének (*Livre Quatrième*) a végéből kiszakított néhány részlet néhol szószerinti, néhol meglehetősen szabad fordítása.¹

Két kis részlet kivételével az egész idillt, gondolatmenetében és kifejezéseiben egyként összegyűjthetjük az Émile-ből. De a mennyire szétszórt az idill egy-egy részlete Rousseau-nál, annyira meg kell becsülnünk Szabó László munkáját, a ki a sok — szétszórva és egyenkint lefordítva talán zagyva — részletből olyan kerek, kedves képet tudott alkotni, a milyen épen A' Kivánság.

Szabó nemcsak lefordította Rousseaut, hanem fordítását itt-ott simította is, a részleteket összeillesztette, átdolgozta. Ez átdolgozás módja kitűnik, ha egy kis részletet összevetünk eredetijével:

SZABÓ: ²

Én az én lakozásomnak helyét, semmi városba nem választottam. Egy kies és árnyékos halomnak oldalába, honnan a' réteket és szántóföldeket bé-láthatni, építettem magamnak egy kis fejér házat, egy kis paraszti házatskát zöld dészkás ablakkal, és azt, noha a' nádfedél, az esztendőnek mind a' négy részeiben leg-jobb;

ROUSSEAU:

Je n'irois pas me bâtir une ville en campagne, et mettre au fond d'une province des Tuileries devant mon appartement. Sur le penchant de quelque agréable colline bien ombragée, j'aurois une petite maison rustique, une maison blanche avec des contrevents verts; et, quoique une couverture de chaume soit en toute saison la meilleure, je

¹ Pontos összevetését l. a jegyzetekben 236 l.

² Szabó, alább 177. l.

³ Émile, ed. cit. 293. l. (Tome II.)

és noha még az engemet
az én nádas házak között
eltöltött gyermekségemnek
bóldog idejére emlékeztetne :
mégis, hogy pompásabb lé-
gyen, ama vidám és eleven
színű tseréppel fedettem-bé.

préfererois magnifiquement,
non la triste ardoise, mais
la tuile, parce qu'elle a l'air
plus propre et plus gai que
le chaume, qu'on ne couvre
pas autrement les maisons
dans mon pays, et que cela
me rappelleroit un peu l'heu-
reux temps de ma jeunesse.

Ez a kedves részlet Szabónál egyúttal bizonyára gyer-
mekkorának boldog emlékeit: a bihari falu házait, —
Rousseauban svájci emlékeket idézett föl. Pedig Szabó
kétségtelenül Rousseautól vette e részletet. De, érdekes, e
részlet Rousseauban sem eredeti, hanem — a véletlen
folytán — sikerült azt klasszikus eredetire visszavezetnünk.
Az idilli boldog otthon rajzát Rousseau Ovidiusból vette.
A legboldogabb emberpár, Philemon és Baucis egyszerű,
szegényes, de tiszta, mintaszerű háztartása az, a melylyel
Rousseau Émilet akarja ellátni, Szabó László pedig a
maga boldog öregségét gazdagítja. A *Metamorphoseon libri*
VIII.-nak 618—626. sorában találjuk meg e rajz eredetét:

Mille domos adiere, locum requiemque petentes,
Mille domos clausere seræ. Tamen una recepit,
Parva quidem stipulis et canna tecta palustri.
Sed pia Baucis anus pariliq̃ue ætate Philemon,
Illa sunt annis iuncti iuvenalibus, illa
Consenuere casa paupertatemque fatendo
Effecere levem, nec iniqua mente ferendo.
Nec refert, dominos illic famulosque requiras,
Tota domus duo sunt idem parentque iubentque.

Rousseau tehát csak Ovidius rajzát szélesíti ki. Szabó

pedig a Rousseauból innen-onnan kiszakított részleteket fordította le egyszer híven, szinte szolgailag,¹ máskor egészen szabadon. Az egészet összeillesztette s a fordításon simíttatott.

És itt nyúl bele Rousseau és Szabó László viszonyának megítélésébe a harmadik, immár szóbakerült tényező: Gessner — esetleg Kazinczy Gessner-fordítása.

Gessner idilljeiben² többször találkozunk rousseaui vonásokkal. A kor szellemében volt Rousseau ismerete, sőt Rousseau szeretete. Az Émile a XVIII. század egyik legkedvesebb könyve. Ez már magában is megmagyarázná a rousseaui tanítás hatását ezekre a többnyire prózában írt költeményekre. Az egyik idill azonban (Der Wunsch)³ több mint ezekkel egyforma eszmék hirdetője: egészében véve rousseaui emlékek rendszeres láncolata. Az Émile megfelelő helyeivel menetében így vethetjük össze:

	GESSNER id. kiad.		ÉMILE, id. ed.	
A falusi ház külseje	21. l. 2. bekezd.-től.	27. l. 1. bek.	293—294. l.	
A kastély és a városi élet gáncsolása	27. » 2.	« 31. « 1.	« 285—287 «	
A természet dicsérete	31. « 3.	« 35. « 2.	« 281—283. «	
A paraszt munkájában	37. « 1.	« 39. « 1.	« 295—297. «	
A régiek könyvei	39. « 2.	« 45. « 1.	« 277—279. «	
Baráti összejövétel	45. « 2.	« 47. « 1.	« 288—289. «	
Befejezés	47. « 2.	« 4 51. « 1.	« —	

¹ Szabónál «a' borkantsók a' fán függenek» — Rousseaunál — érthetően — a csemege a fán függ: t. i. a gyümölcsöt nem kereskedésből kell venni: a fán függ az. Szabó nem értette meg az eredetét.

² Az alábbiakhoz a köv. kiadást használtuk: Salomo Gessners *Idyllen. Mit der italiänischen Übersetzung von Matthäus Procopio.* Stuttgart. Mäntler, 1790. I—IV. LVII., 257., 286. l.

³ Ed. cit. II. 20—51. l.

⁴ A befejezésről l. alább.

Így pontról-pontra kísérve, minden résznek megvan a megfelelője Rousseauban. Tegyük azonban hozzá, hogy teljesen egyező részlet egy sincs a két műben. Gessner biztosan ismerte, sőt használta Rousseaut. De azért említett idillje nem átdolgozás, mint a Szabóé, hanem csak néhány vonás van benne. Az idill bevezetése, közepének egy része (a messze csapongó képzelet visszahívása) és a befejezés egészen önálló. Az alapeszme maga egy kevésbé Horatiusra emlékeztet, de nem olyan élénken, mint Szabó idilljéé.

Ezek alapján lássuk már most, mennyi köze van Szabó idilljének Gessnerével?

Kétségtelen, hogy Szabó László ismerte a *Der Wunsch*-ot. E mellett szól, hogy a mennyiben a *Kivánságot váradi eveire* (1786—1789) tehetjük, ez összeesik Kazinczy Gessner-fordításának megjelenési évével (1788) és avval az idővel, mikor a kassai Magyar Museum megindul, mikor tehát Szabó valószínűleg Kazinczyval megismerkedett. Kazinczy Gessner-fordítása pedig ezt az idillt különösen kiemelve a kötet végére teszi — szinte *pièce de resistancenak*.¹ Mindezek külső érvek. E mellett vannak belsők is. Aligha tekinthető véletlennek, hogy Szabó is, Gessner is az *Émile* ugyanazon részét dolgozzák föl idillé.² Másrészt van Szabó költészetének még egy pontja, a mely a Gessner idilljére utal bennünket: a szüreti leírás.³ Minden jel arra vall, hogy Gessner idilljét ismerte Szabó.

Ha pedig ismerte, akkor A' *Kivánság* keletkezése tisztán áll előttünk. Forrása — ezt bizonyosan mondhatjuk —

¹ Az én kivánságom. Ed. cit. 264—280.

² *Émile*, ed. cit. 277—297.

³ Gessner, II. 37. — Szabó: l. alább 178. l.

Rousseau Émile-je volt. Ugyanakkor Szabó olvasta Gessner idilljét és ez különösen felkölti figyelmét a *Livre quatrième* vége iránt. Így jön létre az idill. Erre vall elsősorban az idill címe. Szabó és Gessner tehát egy forrást használtak, de nem egyféleképpen és nem véletlenül: Szabó figyelmét Rousseau ez idilli részletére Gessner idillje hívja föl, még pedig valószínűleg Kazinczy fordításában.

A befejezés minden bizonynyal Horatiusra vall.¹

A' Kivánság tehát mindenestre fáradságos, gonddal megírt munkának fejlett eredménye, igen sok élénk vonással, szemléltetően rajzolt képekkel. *Compilatio* ugyan, de olyan *compilatio*, a melytől bizonyos eredetiséget megtagadnunk nem lehet. Tervszerűen, rendszeresen készült munka; egyetlen hibája, a mire igen helyesen mutatott rá Döbrentei Gábor,² hogy itt-ott ellaposodik. Annak részletezése pl., hogy házának vetemenyes kertjében mi minden terem, valóban nem éppen idilli, — az, hogy csak gyümölcsös fát tűr meg kertjében sétáló-helyül,³ legfőljebb fukarságra vall, vagy kevés ízlésre, ha az árnyas vadgesztenyefákat haszontalanoknak mondja.

A mű alapeszméje: vágódás a falusi élet után. Vissza, talán a Berettyó patakai mellé, Ottományra, szülőföldjére, talán valami paplakba, mint egykor tervezte. A falusi élet álmodott boldogsága rajongással tölti el lelkét; és

¹ Epod. II. *Beatus ille . . .* Érdekes, hogy Szabó az *Ad Liciniumot* fordította le és Rousseau is ezt idézi (id. m. II. 300.), mint kiváló költeményt, «*c'est l'aurea mediocritas d'Horace.*»

² Levele Kazinczyhoz az idill-költészetéről, 1809 július 14-én: «Szabónak lett volna lelke ahhoz, de a' ludaskása, a' sok igen köz kifejezés elcsúfítja». Kétségtelen, hogy itt A' Kivánságról van szó: «*danolok szedőimnek szüreti énekeket; meg-fogom a' tso-moszló-fa végét és eszem velek ludaskását*» (*Kaz. Lev.* 8: 581.).

³ Rousseaunál park.

mint a falu gyermeke, itt mégis eléggé realista. Már nem a sárga pipéket keresi,¹ hanem a megélhetés módját, az élet nehezebb oldalát nézi. De így is mindvégig eszményi a kép, a melynek apró vonásaiban annyira ragaszkodik a valóhoz. Az emberek ebben az idillben is — a mi keveset szerepelnek — mind igen jók, nemeslelkűek, békés természetűek: éppen mint abban a világban, a melynek emlékei még ismereteseek előtte Gellert-fordításából: a pásztorvilágában. Annak idealismusa még el benne, a ki a göttingeniektől is csak azt tanulta, hogy az emberek mind jók és mind telve vannak szeretettel, és most Rousseautól is azt tanulja: az emberszeretetet.

Erről szólnak azok a töredékek, kikapott gondolatok, a melyeket Szabó A' Kivánság-on kívül Rousseauból fordított.

Ezek a Töredékek a kassai Magyar Museumban láttak először napvilágot. Ott volt megjelenésük annyiban jelentős, mert azt bizonyítja, hogy a kassai Magyar Társaság, jelesen pedig Batsányi és Kazinczy tudtak róla, hogy költőnk Rousseauval foglalkozik és ez bizonyára támasz volt arra, hogy őt később — közvetve bár — a Martinovits-összeesküvésbe belevonják. Irodalomtörténeti jelentőségük pedig az is, hogy Rousseau műveinek első magyar fordításai közé tartoznak, alig több mint egy negyedszázaddal az Émile megjelenése után.² Megjelenésük, úgy látszik, némi nehézségekkel járt. E mellett szól, hogy a különben sem egészen ártatlan, mert társadalmi tendenciájú, Rousseau eszméit mindenben magukon hordó rész-

¹ A' Tavaszi. 114. l.

² Az Émile első kiadása tudvalevőleg 1762-ben jelent meg, a Töredékek 1788—89-ben. Magyar irodalmát I. Irod. tört. Közl. 1910. II. f.

letek szerzőjét vagy Batsányiék nem merték, vagy a censura nem engedte meg kinyomatni és az összesen hat, kisebb-nagyobb elmélkedés evvel a czímmel jelent meg: Töredékek R . . . munkáiból. De e mellett szól az is, hogy a fordító neve sincs kiírva a Töredékek alatt, és csak Sz. L. betűk jelzik, hogy ezeknek is Szabó László a szerzőjük.

Igy fogadta el ezt Toldy Ferencz, a ki A' Kivánságról épp oly kevésbé tudta, hogy az Rousseau Emile-jéből való, mint ezekről a Töredékekről. Annál inkább elfogadhatjuk tehát mi, a kik A' Kivánság forrását ismerjük, tudjuk, hogy a Töredékek ugyanazon forrásra vihető vissza és tekintetbe vesszük azt, hogy A' Kivánság szerzőjének kilétéhez szó sem férhet, mert hiszen ezt az idillt Szabó László fölvette a saját maga által sajtó alá rendezett 1791-iki kiadásba.¹

Ebben tehát igaza volt Toldynak. De nem volt igaza abban, hogy a Töredékek eredetijét — nem tudni, mi alapon — a német Rabener szatirikus munkáiban kereste és ezt nem jegyzetben állította, hanem kiadásában e fordítás-részletek fölé czimül írta, a mivel későbbi kutatókat is téves irányba terelt:² Töredékek Rabener munkáiból.³

Nem Rabener a forrás, — a kinek művei között hiába kerestük e Töredékek eredetijét, — hanem Rousseau, a kinek, bizvást mondhatjuk, a Musenalmanachok költőin kívül és költői által, a legtöbb hatása volt Szabó egész költészetére, gondolatvilágának fejlődésére. Az Emile 3. és

¹ 1791-iki (első) kiad. 101. l.

² Többek között Hajnócit, a ki egyébként derék füzetkéjében már tovább megy és Rabener Satyren cz. könyvében keresi azt.

³ Ed. Toldy. 188—195. l. Alább 206. l.

4. könyve az a hely, a melyben e Töredékek forrását keresnünk kell.¹

E részletek fordításának az eredetihez mért zavart egymásutánja — nem úgy, mint a rendszeresen compilált Kivánság-é — arra vall, hogy Szabó időnkint egy-egy gondolatot fordított az Émile-ből,² utóbb, talán mikor Batsányi kéziratot kért tőle, összefoglalta őket. De nem lehetetlen az sem, hogy e részleteket (nem ugyan az összefüggés kedvéért) Szabó zavarta össze, hogy az eredetitől mindjobban távolodjék. Mert hogy Rousseaut, különösen az Émile-t is, ebben az időben fordítani nem volt éppen ajánlatos, az természetes. A német irodalomban egész hadjárat indul meg az Émile tanításai ellen: nagy volt e regény elterjedtsége is. Nálunk pedig a reactionarius irány már kezdett fölébe kerekedni II. József szabad-elvű eszméinek, szabad szellemének. S hogy viszont e részletek, különösen az első, egyáltalában megjelenhettek, azt is csak annak köszönhetjük, hogy a trónon még II. József ült.

A fordítás általában hívebb, mint A' kivánságé, ami a következő kis párhuzamból is kitűnik:

SZABÓNÁL :

Az ember a más boldogságát csak a külső tekintetből ítéli meg; ott gondolja lenni, a hol épen nincsen, és ott keresi, a hol teljességgel nem lehet. A jókedv nagyon bizonytalan jele ennek. A víg ember sokszor nem egyéb

ROUSSEAUNÁL :

Nous jugeons trop du bonheur sur les apparences : nous le supponons où il est le moins ; nous le cherchons où il ne sauroit être ; la gaîté n'en est qu'un signe très équivoque. Un homme gai n'est souvent qu'un in-

¹ Pontosabb összevetését l. a jegyzetekben.

² Mint később Senecából.

egy szerencsétlennél, ki csak másokat akar elámitani és magát megbódítani. Ama vidám és nyájas mulatók a társaságokban, többnyire szomorúak és zsémbesek otthon; és a házi cselédek szenvedik az ő társaságban tette-tett jó kedveknek büntetését.

fortuné qui cherche à donner le change aux autres et à s'étourdir lui-même. Ces gens si rians, si ouverts, si sérieux dans un cercle, sont presque tous tristes et grondeurs chez eux, et leurs domestiques portent la peine de l'amusement qu'ils donnent à leurs sociétés.

Az első részlet még azért is nevezetes, mert egy ismert szálló-igének fordításával kezdődik:

- „Monseigneur, il faut que je vive!“
- „Je n'en vois pas la nécessité.“
- „Kegyelmes uram, élnem kell!“
- „Nem látom szükségesnek lenni.“

9.

Gessnernek, másrészt a göttingenieknek, majd Rousseau-nak hatása érdekes, mert jellemző vonásuk e munkák akkor, mikor Kazinczy figyelme is Klopstock követői felé irányul. A szentimentális Gessner és a természetes Rousseau hatása összeolvad Szabónak abban a munkájában, a mely, ha befejezi, nevét a magyar próza fejlődésében leginkább megőrzi – regénytöredékében. Eddig tárgyalt prózai munkáiról kimutattuk, hogy vagy szó szerint való fordítások, vagy idegen hatások nyomai. Az «Első Mária magyar királynak» élete mindenesetre eredeti conceptio töredéke. Sajnos, hogy töredék.

Bajos róla eldönteni, hogy milyen műfajhoz tartozik. Toldy Ferencz eleinte (s legutóbb Váczy János¹) történeti

¹ Budapesti Szemle, 1910. XII. f.

munkának nézte. Toldy utóbb, Szabó munkáinak kiadásában, már novellának mondja és ehhez a föltevéshez a Szabóról szóló irodalom is jórészt hozzájárult. Részünkről azonban, a szélesen festett alap miatt, melylyel Szabó e munkáját kezdi és alábbi részleteink alapján, inkább az első-magyar történeti regények egyikének töredékeit látjuk benne.

A kis, alig egy nyomtatott ivre terjedő töredék, mint Szabó munkáinak javarésze, költőnk nagyváradi tartózkodásának idejéből való és alig egy évvel Dugonics Etelká-ja után jelent meg. A Kassai Magyar Museum folytatásokban kezdte közölni. Azonban — sajnos — csak két folytatás jelent meg, azután abbahagyta szerzője. Az 1788—89-iki folyam 4. füzeté már csak verseket közöl Szabótól. Éppen azért valószínűnek látszik, hogy a mű további része kéziratban sem volt meg. Úgy vagyunk evvel is, mint igen sok költőnkre vonatkozó dologgal: itt-ott fölmerül egy adat, itt-ott legalább valószínű, néha biztos következtetést vonhatunk le valamiből, a mi rá nézve fontos volt, nagyjában azonban csak tapogatódzunk. Világosságot csak kézíratainak lappangó része meg levelezései deríthetnek rá, a melyekből talán még előkerül valami.

Irodalmunknak határozott kára, hogy ez a megkezdett munka töredék maradt. Nagy munkának aláfestését és első, már jellemző vonásait őrzi ez a töredék. Sok részlete emlékeztet ugyan korának érzékeny regényirodalmára, de az egésznek impressiója olyan műnek az emléke, a mely egyéni vonásokat őríz, mert önállóan készült. Már benne van az az erős hazafias érzés, a mely később Szabó drámáját legjobban jellemzi¹ és a mely megvan Dugonics minden munkájában. Van stílusa: folyékony és cziczoma

¹ L. Gyulai Pál előszavát a M. Kir. 3. kiadásához. O. K. 330—331.

nélkül való. Tud elbeszélni: sobasen unalmas, mert ért a meseszövéshöz és figyel a korrajzra. Alkalmazkodik saját korának hangulatához is. Csupa olyan tulajdonság, a mely őt, korának viszonyaihoz mérten, minden tekintetben kiváló regényíróvá tette volna.

A korrajz — mint mondtuk — igen széles alapon nyugszik. Mária királyunk életében csakugyan vannak tragikus vonások. Ezeket azonban csak úgy lehet a maguk valójában megrajzolni, ha a rajz Mária egész életére kiterjeszkedik. Szabó ennél is tovább ment: Nagy Lajos végső napjaiig.

Küküllei János, vagy helyesebben az e néven ismert Tótsolymosi Apród János küküllei főesperes munkája alapján¹ és Thuróczi krónikája — eg a budai és dubniczi krónika révén Lajos élete és családi viszonyai elég részletesen jutottak el a későbbi történetírás kereteibe. Szabó Lászlónak pedig Küküllei munkája akkor új magyar fordításban is rendelkezésére volt, a pálos P. Orosz Ferenczében,² a ki Thuróczi 1488-iki kiadásából (Augsburg) fordítja le «ennek az authornak» krónikáját² és könyvecskéjét 1760-ban adja ki. Előszavában ugyancsak Lajos hadjáratait emeli ki: «Oh melly sok és nagy Hadakozásokat vitt ő véghez tellyes életében!»

Munkájában Lajosnak mindazon hadjáratai megvannak, a melyekre Szabó kitér. De akár ezt, akár a krónikák vala-

¹ L. erről újabban: *Dékáni Kálmán*, Küküllei János műve Nagy Lajosról. Az E. M. E. első vándorgyűlésének emlékkönyve. Kolozsvár, 1906. 78—94. l.

² Első Lajos Magyar Királynak dicsőséges országjárásáról. Ugyan ő Felseje János nevű belső-titoktartó Nótáriussától szerzett rövid krónika, melyet *Pr. Orosz Ferencz* most újonnan magyarra fordít's némelly rövid magyarázatokkal megvilágosított és bővített. Budán, Landerer Ferencz Leopold által, 1760-dik Eszt. 16-dr.

melyikét, talán közvetlenül Thurócziét, használta is, mindenestre Küküllei valamelyik változata volt forrása. Erre vallanak a Lajos király családi viszonyairól írott részletek. (LII. cikkely.) Megvan itt Mária gyermekkori eljegyzése Nagyszombatban, Hedvig (*Adviga*), az ifjabbik királyleány ferjhezmenetele, a jegyzetben Zsigmond magyarul tanulása. Lajos életének végső éveiről, mint Szabó László is, kiemeli, hogy «Országi és Birodalmi, mindenfelől, vagy-is környös-környül nyugodalmas és csendes állapotban lennének», — s evvel szemben, mikor meghal, «ezt a' sok nyomorúság alá vettetett életet» hagyja el — olyan kontraszt, a mely Szabó Lászlónál is a kép első vonásait adja.

Hogy Küküllei munkáján kívül másét is használta Szabó, az nem lehetetlen. De Orosz Ferencz fordítására rávall az a részlet, hogy Szabó, Lajos korának jellemzésében, azt írja: «akiket ma íródeákoknak hívunk, azok akkor *titoknokok* voltak».¹

Szabó regényének az a töredéke, a mely ránk maradt, még Lajos életében játszik. Az ő idejében volt a legnagyobb Magyarország. És talán ezért időzik hosszasan és kedvvel ennél a kornál a költő, noha tárgya már továbbvinné őt. Ismeri Lajos uralkodásának, mint mondtuk, minden eseményét és látszik, hogy olvasóira is rá akarja készíteni azt a szeretetet, a melylyel ő e korhoz ragaszkodik. Általában csak igen nagy emberek vonzzák Szabót. II. József-ről tudja, hogy

— — — nagyobb volt az egész századnál,
Mátyás királyról «ki még egyszer nagyobb az atyjánál»,
Vergilius szavaival fennen hirdeti, hogy: hic vir, hic est . . . Lelke egész melegségével fordul Lajos király korá-

¹ V. ö. Orosz Ferencz művének a címével.

hoz,¹ a mikor «boldog volt a haza, — csak maga Lajos volt boldogtalan» mert tudta, hogy fiutód hijján lányainak uralma alatt megdől Magyarország hatalma, hogy a belső egyenetlenség megemésztí majd a külerő által legyőzhetetlen népet. Öcscsének, Istvánnak és ennek fia, Jánosnak, a horvát bánnak halála után két leánya, Mária és Hedvig egyedül maradt.² A fiatalabbikat, Hedviget, Jagelló lengyel királyhoz adta feleségül a gondos apa. Az idősebbikre, Máriára, várt a magyar trón minden fénye, minden gondjával.

Ez az a helyzetrajz, a melyet Szabó László e cselekvényhez bevezetésül ad. Kiegészíti ezt a háttérül szolgáló rajzot néhány szó IV. Károly római császárról, a kit, ha hatalomban nem ért is föl Lajossal, mint a római császári korona birtokosát, az uralkodók közt elsőnek tekintettek. Fia, az ifjú Zsigmond, hírnévre szinte az apját is fölülmúlta, mert már gyermekkorában igen nagy-eszünek tartották. Ezt a kiváló ifjút választotta Lajos leánya férjéül; választásába az ország rendjei is beleegyeztek.

Ezt a helyzetrajzot, a mely egy-egy közbevetett megjegyzésével érinti csak az eseményeket, de a cselekvény fejlődésére nem hat, hangulatkeltő bevezetésnek tekinthetjük. Láttuk, mik benne Szabó történeti adatai; láttuk, mit tud ezekről a kor főkrónikása, Küküllei; lássuk most, hogy az újabb történeti kutatásokkal szemben mint állja meg helyét Szabó László korrajza?

¹ Érdekes, hogy Nagy Lajost Mátyásnál is jóval többre tartja: «még ama hatalmas Mátyás király is csak halavány holdvilágban jelent meg az elmúlthoz képest». Alább 190. l.

² Lajos legidősebb leányáról, Katalinról, úgy látszik nem tud Szabó. Munkája legalább nem említi. Igaz, hogy korán meghalt.

Pór Antal és mások kutatásai óta világos előttünk a terv, a melylyel Nagy Lajos élete végén két leányának Magyarország és Lengyelország trónját biztosítani, de ezzel együtt politikájuk további irányát is ki akarta jelölni. E szerint Máriának jutott volna a lengyel trón, férje pedig Zsigmond brandenburgi örgróf lett volna, azért, hogy ekként Lengyelország a Keleti tenger felé nyerjen utat a terjeszkedésre; Hedvignek pedig a magyar korona, férjül meg Lipót osztrák herczeg fia, Vilmos jutott volna, hogy így Magyarországnak Ausztriára való befolyása biztosíttassék. Hogyan tette tönkre e századokra szóló tervet Erzsébetnek, Lajos özvegyének az ambíciója, nem tartozik tárgyunk keretébe. Az eddigi adatok is megegyeznek azt, hogy Zsigmondnak és Máriának a magyar trón volt szánva. Megfelel viszont mai történeti tudásunknak is az az adat, hogy Zsigmond a magyar udvarban nevelkedett és magyarul is tudott. Lajos terve azonban az volt, hogy Zsigmondot azután Lengyelországba küldi, az ottani szokások elsajátítására. Való az is, hogy Mária nevelése az ursuliták nagyszombati zárdájában fejeződött be, noha Szabó meg arról nem tud, hogy a visegrádi várban, János esperes vezetése alatt kezdődött. Nagyszombatba vezet a cselekvény voltaképpeni kiinduló pontja.

A környezet a ragyogó, viaskodó lovagkornak egyik regényes szürkeségű, rejtett klastroma, fönn, Nagyszombatban. A nevelési módszerökről híres Orsolya-szűzek sürögölödnek ott Magyarország jövőendő királyának¹ oktatása körül. Udvarában Gara nádor felesége a «fő gondviselő asszony;» társai közül Czilley Borbálával mulatgat legjobbet. Czilley Borbála szereplése — noha, mint látni fogjuk,

¹ Természetesen Szabó álláspontjára, illetőleg az ő történeti tudásának alapján állva.

az egész regénynek váza ezen alapszik — mai fölfogással vizsgálva mindenesetre meg nem engedhető poetica licentia, olyan anachronismus, a melylyel szemben áll az a részletekre kiható tudás, mely Szabó egész művéből egyébként kiviláglik.

Regénytöredéke Lajos élete végét, tehát az 1379—1382. közötti éveket vázolja. Mária 13 éves. — Zsigmond, helyesen mondja Szabó, 15 éves (* 1368. febr. 14.) — Mária 1395-ben hal meg, mint áldott állapotban levő fiatal, 25 éves asszony (* 1370.) és hat év múlva, 1401-ben jegyzi el az ekkor 33 éves Zsigmond Czilley Ulrik *kilencz éves* leányát, Borbálát. Mária és Czilley Borbála közt legalább 22 év korkülönbség van és Czilley Borbála 1382-ben, mikor Szabónál már mint Mária játszótársa szerepel, még nem is él (* 1392.), Mária halálakor pedig mindössze három éves.

Gara István ekkoriban szintén nem nádora Magyarországnak. Ellenben az Garay Miklós, az előbbi *makai* bán, a kinek utóbb Mária uralkodása alatt oly fontos szerep jutott. Az ő feleségére gondolt-e Szabó László, az mellékes. Mindenesetre Garáné az egyetlen költött alak, a ki szerepel; mint látni fogjuk, igen sikerülten rajzolt alak. Ő és Czilley Borbála a töredéknek Mária mellett legjelentékenyebb alakjai.

Az ő társaságukban, a «kies völgyben, egy suhogó víz partján, szép kilátású termékeny határban» épült kolostorban jelen meg az olvasó előtt Mária. Nem szép leány. De igen kedves arcza van, nyílt, tiszta tekintete, méltóságos megjelenése. Társaságban csöndes természetű. Jellemzését mintegy a maga egészében előtanulmánynak tekinthetjük a *Mátyás király* Katalinjához; minden vonása egyezik vele; de Máriában költőnk egyúttal — úgy lehet — előttünk mindmáig ismeretlen menyasszonyát is megörö-

kitette. Legalább ilyesmit sejtet az, a mit Máriáról meleg szeretettel jegyez meg, hogy: *«a legjobb, legáldottabb feleség s legkedvesebb háziasszony lett volna, ha egyszersmind — fejedelemnek is nem kellett volna lennie»*. És ha Máriának (egyébként mai történeti tudásunkkal is meg-egyező) rajzára gondolunk, eszünkbe jut Szabó egyik költeménye¹ is, a melyben ezt írja szerelmeséről:²

— — szelidségét, jámborságát,
Tiszta szíve' erányosságát,
Ártatlan szeme' tekintetét
Ember-szerető természetét
Mind az imádásig tiszteltem.

Vele (Máriával) ellentett természetű a szép, de hiú, tetszelgő, pajkos Czilleyleány.

Zsigmond, a másik főszereplő, IV. Károlynak, a hatalmas német-római császárnak' a fia, a ki hírnévre szinte apját is felülmúlta, mert regényünk szerint már gyermekkorában igen nagyesszűnek tartották. Ha Máriában Katalin előzőjét látjuk, még több joggal hihetjük Zsigmondról, hogy Szabó benne az ifjú Mátyás alakjához adott sok vonást. Nem csupán egy-egy jellemvonásból következtetjük ezt, hanem több részletből is. Legérdekesebb és a legbiztosabb adat erre nézve a következő két részlet közt vont párhuzam:

[A kor] kedves ízű gyümölcsöket esküdött e fakadó bimbóról, mely még az őszi megérésig az egész esztendő

Vitéz: Ah, de mi éde-
sebb még is a reménységnél?
és egy ilyen jól indult fából
nem várhatunk-e méltán ál-

¹ A' szerelmes pásztor. 119. l.

² V. ö. Erdélyi Múzeum. XXIII. 122. l.

bizonytalan változásainak
alájok volt vettette.

dást, a ki magát már most
is olyan gazdagon mutatja,
életének tavaszába a legszebb
termést, nyárra és ősze a leg-
jobb ízű gyümölcsöket igéri?

*Első Mária Élete.*¹

Mátyás király. I. felv. 6. jel.²

Van még néhány közös vonás a két műben. Az a célzás, a melyet Gyulai Pál a *Mátyás király* III. felv. 5. jelenésében lát,³ a melyben, mintha Gara nádor Mátyás helyett I. Ferenczhez szólana: «Kegyelmes király! csak egy kérésem vagyok hozzád a haza nevében — — — Válasszad Buda várát lakóhelyedül; stb.»⁴ megvan a *Mária Király*-ban is, midőn elmondja, hogy Lajos ott hagyta Visegrádot, mely pedig atyjának nagyon kedves volt és Budára tévén székhelyét, ezt a várost nagyon fölvirágoztatta.

De Mátyás, ha öntudatos is, szerény. Zsigmond öntelt és hiú. Mikor a két leányt meglátja, a szelid, méltóságos királyi Máriát és a kaczer, szép Borbálát, szíve ez utóbbi felé hajlik. «Édesdeden szította bé azon sugárokat, melyek annak kellemetes arczáiról tündöklöttek». S egyúttal volt benne annyi politika, hogy nem mutatta szerelmét, hanem Máriának hódolt. Mária szíve pedig eltelt Zsigmonddal. Naiv gyermekes vonások azok, a melyekkel költőnk Mária szerelmét rajzolja. A valónak talán megfelelhetne, mert eljegyzésekor (1379.) Mária csak kilencz éves, Zsigmond tizenegy. Szabó azonban egyebekben Máriát idősebbnek

¹ Lásd a 192. l.

² Toldy kiad. 109. l.

³ Gyulai Pál, Előszó a *Mátyás király*-hoz (Id. m.)

⁴ Ed. Toldy. 168. l.

rajzolja és tizenhárom évesnek mondja is. Ehhez képest pedig megjegyzései igen naivok. De megvan bennük a XVIII. század végének az az eszményi életfölfogása, a mely a német romantika álmaiban éri el tetőpontját s a melyet Szabó Rousseautól tanult. A szabad természetben nevelt gyermek, a ki tíz éves korában tanul olvasni s a kinek az életről olyan képe van, mint Emilnek, tizenhárom éves korában csakugyan gondolkodhatik még madárfészekről: «Alig várta — úgymond — öszvekeléseket, hogy együtt keressék a madárfészkeket; hogy szüntelenül együtt üljenek valamely magános hárfa hangjai mellett». Belejátszott ezekbe a mondatokba a költő gyermekéveinek meg-megújuló emléke is; eszünkbe jut Szabónak a gyermekkorát újra fölidéző költészete:¹

Ó mint örültem lelkembe,
Ha fészekre akadtam
Mint vert szívem keblemben,
Ha másnak mutathattam!²

Ezeknek az emlékeknek visszatérése Mária jellemzésében újra megtalálható. Nem véletlen, hogy mindez legjobban meg is felel a Máriáról alkotandó képnek. Zsigmond ezt az igaz, naív ártatlanságot nem ismeri föl Máriában. Gondolkodása — ha Máriáé fiatalítva van — túlságosan meggondolt, nyugodt, számító egy tizenötéves ifjúhoz. Szinlelni tudja a szerelmet Mária iránt. Szeren-

² L. a *Debreczeni Kalendárium* 1825-iki kötetében Sz. L. jellezéssel megjelent költeményét: *A' Gyermekkori idők emlékezete*. (Újra közöltük a *Philol. Közl.* 31. kötetében s alább a 136. lapon.)

² *A' Tavas* cz. költeményében, alább 114. l. V. ö. még a föntebb elmondottakat *Egy szép Leányhoz* cz. költeményével. (U. ott, 105. l.)

cséjére szerelmében nem is kételkedik senki; csak Garáné veszi észre, hogy a közeledő tavasz nem a Mária tavasza.

Zsigmondot a Máriának oly boldog napok után Lajos Budára vitte magával, hogy a magyar udvar levegőjében szokásainkat könnyebben elsajátítsa. Máriát Garáné alig tudta megvigasztalni. Az a barátnő pedig, a kinek szívét kiöntötte, de a ki nem volt már gyermek, hogy «Zsigmondnak iránta való kedvező figyelmetességét észre ne vette volna,» Borbára, az ő andalgásait elébb kinevette, majd pedig megúnta. Vágyott az udvar multságaira, a zárdáénál szabadabb életre, lármásabb vigasságokra. Atyja, Czilley befolyásának sikerül kivinnie, hogy leányát hazavihesse, Budára. Annál is könnyebben megkapta rá az engedelmet, mert Lajos Máriát is csak félesztendeig akarta még a kolostorban hagyni.

Ez a regény expositiója és ez az egész, a mi ránk maradt. A regény további fejleményét sejtethjük ugyan: mikor Mária félév múlva Budára kerül, már Borbára szíve a Zsigmondé, az álmok királyfiát, a serdülő gyönyörű ifjút pedig Borbárához köti egy félév multságainak ezernyi kedves emléke. A nagyszombati kolostor kertjében, szürke falai között hullatott könnyeket Mária nem ok nélkül sirta. Azt hiszszük, ez lett volna a regényben az összeütközés, a regény veleje. Mégis, a további menetet találgatnunk hasztalan volna, épen mert minden csak találgatás maradna. Egy-egy odavetett célzásból, meg a három főalak jellemrajzából is — mint egy vázlat valamely alakjának tartásából, mozdulatából — csak annyi következtetést vonhatunk, hogy Zsigmond és Borbára szerelme titokban tovább nő és hogy Máriának anyján kívül Garáné maradt egyedüli hű társa. A házasság nem teszi őt boldoggá, Lajos sejtelméi, növekvő nyugtalansága beteljesednek halála után. Zsigmondban pedig «a rendet-

lenségre hajló indulatot az idő természetévé változtatta» és Mária tovább szenvedni mellette mindazt, a mi nőnek a szenvedésből kijuthat.

Ismételjük, mindez csak néhány halvány reflex. Az irodalomtörténet csak arról ítélhet, a mi megvan. Ez pedig két érdekes rajz csupán. Az elsőnek merev, komor, de éles vonásai Lajos korának végét ábrázolják. A másodiknak regényes háttere a kolostori élet rajza. Az előtérben a suttogó, kedves két gyermekleány, a kikben egyszerre ébred az első szerelem: az egyikben az öntudatlan, fájó vágy, a mely a szép királyfiúnak egy kézzorítására, egy ábrándos pillantására emlékezik egyre,¹ és örömet lel az az elmúlt perczek emlékeiben; a második a kaczer, öntudatos szerelem, a mely játszani és uralkodni akar, a melynek a múlt sohasem elég, a jövő reménye nem ad táplálékot, csak a jelen élvezete kell. Oldalt a képen van a királyfiú. Könnyelmű, élvhajhászó. Nem fejlett karakter, mert még gyermekifjú; a míg tekintete az ábrándos Máriára néz, másik pillantása már Borbára kacsintásait keresi és Mária szerelmével tudatosan visszaél.

Ez az alapján véve egészen poétikus rajz. A napfény rajta az a melegség, a melylyel költőnk Máriát rajzolja. Hatalmas birodalom királya lett, pedig szerelemre, boldogságra, nem hatalomra született. És ez a tragikuma: hogy nőnek, helyesebben nőiesnek született, a kinek vágya nem a trón hatalma, fénye, nem királyi jogai, csak a királyfiú szerelme. Nem országon, csak egy szíven akar uralkodni és ezt nem éri el. Párhuzamos evvel a rajzzal talán az a megjegyzés, a melyet Szabó Nagy Lajosról tesz, a ki szintén hatalmas birodalom királya és embernek mégis boldogtalan. Bizonyára ez volt a terv irányeszméje.

¹ Lásd a 198. l.

A munka tehát nagy aláfestésű és erős kézzel van rajzolva. Dugonics regényei mellett talán úgy állt volna, mint a *Mátyás király* a kornak németből fordított vagy átdolgozott drámái mellett; sőt, a hogyan Szabó Lászlót egész költészetéből ismerjük, ez a tárgy jobban megfelelt volna lelkiületének, írói tehetségének a drámáénál és leányos, gyöngéd lelke, a melyet épen nagyváradi tartózkodása idejében fog el a szerelem, bizonyára finom érzékkel oldotta volna meg a föladatot.

Így, miként Kármán *Fejveszteség*-e, melyhez az egykorú művek közül leginkább mérhető, csak töredék maradt. Fejlett, szép stilusa nem jelentéktelen pont a magyar széppróza fejlődésében, épen abból az időből, a melyben szépprózáinkat Barczafalvi Szabó Dávid, vagy Mészáros Ignác képviseli. Kettős érdeke e töredéknek: hogy a történeti regény új irányát kezdi meg: a történeti hűségnek a regényben nagyobb szerepet biztosít, mint Dugonics. Hogy pedig lélektani vonások is vannak e kis töredékben, hogy — különösen a két gyermekleány szereplésében — a jellemrajz is tudatosan szép és élénk, azt talán sikerült megmutatnunk.

10.

Nagybányáról való távozásával megkezdődött költőnk hanykódásainak ideje. Az új rend beálltával állásába többé nem térhetett vissza, talán még ha akart volna, sem. De úgy lehet, költőnk megelégtelte a kathedrát. Nem született paedagogusnak, nem is lett soha lélekből azzá. Nagyobb jövőt láthatott maga előtt, tanulni, dolgozni akart, most már befolyásos jóakarói révén több segítséggel, mint egykor. Előtte volt a jövő. A diétán ott volt. De szerepe természetesen nem volt. Az ő jövője tanulmányaiban várt rá.

A nemesi vármegyében látta előmenetelének terét s hogy ezt elérje, jogot végzett. 1790 ősztől szorgalmasan jár a jogi előadásokra s közben sajtó alá rendezi költeményeit.

1791-ben jelennek meg «Költeményes munkái».¹ Kis nyolczadrét kötet, a mely azonban, sajnos, majdnem mindent magában foglal, a mit költőnktől birunk. Lirai műveinek többi része, a mit ez idő után írt, nagyrészt elveszett. Költeményeinek kiadása még jobban feléje fordította íróink figyelmét, viszonya kortársaihoz, láttuk, eddig is meleg volt. Baróti Szabó Dávid örömmel üdvözli őt, a ki már «virágában ily szép gyümölcsre fakadt.» Ráday Gedeon szívesen látja őt híres péczeli kastélyában, úgy látszik, épen ez év végén. Kazinczy ugyanis 1791 decz. 15-én így ír Rádaynak: «Szabó László úr nekem Selymecz Bányán adott egy exemplárt a' maga versei közzül. Gyönyörű darabokat leltem benne, 's örültem azt látván, hogy ő is tanítványává lett a' Méltóságos Grófnak, verseit nem csak cadentziákra szedvén, hanem scándálván is. Kérem, a' Mlsgos Grófot, méltóztassék tudtára adni, hogy várom tudósítását az eránt, hogy Verseinek mellyik darabjai Originálisok, 's a' fordítottakat nevezetesen ki után írta. Sokakra reá akadtam. Ezt azért kérem Szabó Úrtól, hogy ditsérettel recenseálván majd verseit, hibáját kipótolhasam; mert én hibának tartom ki nem mutatni a' fordított darabokban, mellyek az idegenek.» Bár e bírálat nem jelent meg, maga Kazinczy, miként Földi János, Horváth Ádám és ez utóbbinak neje nem egyszer hosszas levelekben vitatták költőnk érdemeit. Az irodalom kezdte benne czéhbeli emberét látni, a ki — miként Zsigmondról maga is írja — már bimbójában kedves gyümölcsöt ígért. Földi

¹ Földi azonban még 1792 augusztusában sem kapta meg «pedig már kétszer bírta a' könyvkötőre». (Kaz. Lev. 2:267.)

már avval is megbecsüli, hogy nyelvtanát, mielőtt Bécsbe küldené, kétszer is elolvastatja vele és fontosnak tartja Szabó véleményét.¹

Elkalandozik a Dunántúlra s régi jó barátja, Batsányi — a kit Kassán is még egyszer meglátogat — itt keresi föl kedves költői levelével:

Ő te, kinek jeles elméjét örvendő csodáltam,
Még mikoron csak távolról hallom vala Músád
Szivreható dalait — te! kiben végtére veszélyes
Pályafutásom alatt elszánt hű társra, barátság
Tisztiben a legjobb, legigazb emberre találtam,
Mint vagy, drága Laczim?

Ime barátodnak bús szíve sohajtoz utánad! ²

Kazinczy sohasem fogadta meleg szeretetébe ³ — éppen, mivel költőnk szívvél-lélekké Batsányi embere volt. De azért Orpheus-ában szívesen közölte költőnk Gellert-fordítását és törekvéseiben szívesen támogatta.

A Szabó életrajzában mutatkozó hézagok e korban is megvannak: egyetemi éveiről semmit sem tudunk s merő következtetés, hogy vidáman, jókedvűen és jómódban telhettek ez évek, a melyek utolsó fejezetét teszik költőnk életének. Pesten is eljárhatott a társaságba, talán színházba is, résztvett a politikai élet áramlataiban, együtt érzett nemzetével s mindez együtt nyer kifejezést utolsó alkotásában, a Mátyás királyban.

Szabó László drámája 1792-ben készült. II. Lipót uralkodása fölcsigázta a reményeket és nemzetünk sokat várt

¹ L. *Mixich* id. kiadását, 88. l.

² Szabó László válaszáat l. EPhK. 1907. V. f. és alább 134. l.

³ Leveleiben mindig Szabó Úr-ról beszél. Szabónak egyetlen Kazinczyhoz írt, ma ismeretlen célú levele is hidegen tiszteletteljes.

új uralkodójától, Ferencztől. A Franciaország felől jövő szabadelvű eszmeáramlatok egészségesebb levegőt teremtettek nálunk. Az új, ifjú uralkodótól egy szebb korszak kezdetét várta a magyar. Küzdelmekkel, nehéz évek után jutott el idáig nemzetünk; most várta a hideg hajnalhasadás után a napfölkeltét.

Ennek az allegóriája a «Mátyás király, vagy a nép szeretete a jámbor fejedelmek jutalma». Nagy hatást ért megjelenésével, mert korszerű volt, mert a nemzet szívéből, a nemzet szívéhez szólt.

A darab I. Ferencz koronázására készült. Landerer nyomdájában «A' budai magyar theatrum, mellyben válogatottabb néző, víg és szomorú Játékok olvastatnak» cz. vállalat III. Darabjaként jelent meg, kis 8.-rényi 120 lapon. Szerzője «Nemzeti érzékenyjáték»-nak keresztelte; találóan jelölte meg vele a dráma műfaját.

Tartalma röviden a következő:

V. László halála után Gara és Ujlaki szívesen fogadják Kazimir lengyel király követét, a ki ura nevében ígéretet tesz, hogy a László királylyal való sógorsága révén reá néző országnak mindig kegyelmes uralkodója lesz. — Az országgyűlésen ezalatt, mint Rozgonyi és Szilágyi Erzsébet beszélgetéséből tudjuk, heves jelenetek folynak. Az urak nem tudnak megegyezésre jutni. Egyedül Vitéz püspök hajlik Mátyás felé, mert neki «kedvesebb a' tavasz, mint az ősz». Gyönyörű, bár valószínűtlen beszédben ráveszi a pártoskodó főurakat, hogy Mátyás mellé álljanak, s a vezetők, Ujlaky és Lindvay kezdik belátni a püspök igazát. Ekkor beleszól a választásba a türelmetlenkedő nép, a mely Mátyást akarja királyának, s a lelkesedő tömeg hatása alatt a nádor, Gara is beleegyezik a választásba, egy föltétellel: ha Mátyás nem áll bosszút bátyja haláláért. Ezt szívesen megígéri Erzsébet. Hogy az

ifju hangulatát e tekintetben is ismerjék, meg követség megy hozzá Prágába, a melyben Ujlaki is részt vesz. (I. föl v.)

Itt, a királyi palotában vannak fogságban Mátyás és Madróczy Pál. Madróczy szemrehányást tesz az ifjúnak, hogy Pogyebrád Katalinért hazáját, és anyját, testvéreért a boszút elfelejti. Mátyás azonban fölvilágosítja, hogy boszút állni nem akar, mert bátyja halálát csak az elhunyt király hirtelenkedésének tulajdonítja; hazáját pedig nem felejtí el soha. Katalin hoz derűt fogságukba. Mátyás épen megkéri őt, mikor a követek jönnek. Rozgonyi biztatja, hogy szökjék velük: Mátyást a becsület tartja vissza; Ujlaky pedig immár az ifjú szájából hallja, hogy nem áll boszút semmiért. (II. föl v.)

Mátyás megvalasztásának tehát már-már semmi akadály a nincs, — mikor Pogyebrád a lengyel követek befolyására megtagadja Mátyás kiadatását. Hasztalan szól bele Erzsébet is a dologba: Pogyebrád csupán akkor adja ki Mátyást, midőn megtudja, hogy az leányát szereti. A magyar küldöttség üdvriadallal ajánlja fel Mátyásnak, a meglepett ifjúnak a koronát. (III. föl v.)

A darab jellemei közül Mátyásé (a kiben a Zsigmond királyról készített vázlat kialakult már teljes képpé) mindenképpen túlzott. A tizenhét éves ifjában annyi bölcsesség, előrelátás van felhalmozva, a mennyit a valószínűség nem enged meg. Katalin, a szerető leány, naiv őszinteségével, kedvességével nyeri meg tetszésünket — és helyesnek gondoljuk, hogy kettejük szerelme hozza létre a megoldást. A kettős szál, a mely a bonyodalmat teszi, érdekes párhuzamban fejlődik egymás mellett: Mátyás királylyá választása az egyik, szerelme a másik. Valóság, hogy tulajdonképpen bonyodalomról szó sincs: az embereket itt is csak rábeszélík, hogy engedjenek s azok előbb vagy engednek vagy sem, — de végül csak engednek.

Egyszerűen, természetesen folyik itt minden: a jellemek ilyenek, a darab menete ilyen. És minden hiányt — miként azt Szabó a pásztorjátékokból tanulta — a hangulat pótol.

A darabnak hangulatossága, korszerű hangulatossága szerezte meg sikerét is. Dugonicsnak nemcsak regényeivel, hanem drámáival szemben is fölényben van költőnk. Leginkább azzal, hogy drámája eredeti mű.

A Mátyás királynak ez a legnagyobb jelentősége.¹ Mint eredeti dráma, első a magyar irodalomban azok közül, a melyek színpadra kerültek, sikert arattak a színpadon is. Egyetlen érzékeny jelenetén, a mely Mátyás és Katalin között folyik le, könnyezett a XIX. század eleje, hazafias részleteiért lelkesedett majdnem egy félszázad magyarsága, leginkább régi diáktársa, Csokonai, a ki bizonyára a Mátyás királyra gondolt, mikor a következő (1793.) évben készült Tempefőijében Szentjóni Szabóról az ismert dicsérő szavakat írja.

Gyulai Pál eléggé kiemelte e mű politikai irányzatosságát (O. K. 330. sz. 14—15. l.) s épen az ő kitűnő dolgozatára utalva, nem elemezzük részletesen Szabó drámáját. A fiatalos fölhevülés merészsége, a lelkes hang, a frissesség, a mely e drámát áthatja, s a mely Bayernnek is föltűnt, egyesül a történeti mult szeretetével s a dicső mult képekben való fölelevenítése, a «sok hazapuffogatás» nézetünk szerint előhírnöke Kisfaludy Károly drámáinak. A magyar drámai irodalom újabb fejlődésében van folytonosság: Kisfaludy Károly drámáinak van köze a Szentjóni Szabóéval és a Csokonaiéival.

¹ Németül is megjelent, *Matthias Corvinus, oder Volksliebe ist edler Fürsten Lohn* czímmel. Valószínűleg csak sajtóhiba, hogy Goedeke (V. 347.) Joh. Nep. Perchtold ily című drámájáról (Ofen 1792. 8-r.) tud.

A Mátyás király nem került akkor előadásra, mikorra szánva volt. Csak 1793-ban jutott a színpadra, de ettől kezdve félszázadon át gyakran játszották. Érdekes jelentősége, hogy majdnem hasonló nevezetessége van e darabnak a magyar zene történetében is. (L. Zenevilág. I. 1.)

Beethoven kóta-másolója, Heinisch József, jutott a gondolatra, hogy Szabó László népszerű drámájából operát készítsen. Megismerkedvén Erkel Ferenczczel, ez (a ki maga is kedvvel fordult a Hunyadiak kora felé) méginkább ösztönözte őt terve kivitelére és Heinisch, Arnold György zenéjét is fölhasználva, csakugyan megírta darabját: a «Mátyás király»-t. (Prózával és énekkel vegyes daljáték.) 1834 december 15-én került színre ez az opera. Szövege a Szabó szövege, Szerdahelyi és Udvarhelyi dalaival. A Honművész szerint a darab nem nagy közönség előtt, jól folyt, «különösen csekély számú dal-színészeinket s a betanulásra engedett egy hetet tekintvén».

1881-ben — Nemzeti Színház egy irodalomtörténeti ciklusában — újra előadták költőnk darabját, kegyeletes, de nem nagy sikerrel. A napilapok tárcza-rovatában irodalomtörténetíróink (Badics Ferencz, Péterfy, Gyulai) állapították ezt meg. Az irodalomban azonban leginkább ez a dráma tartotta fenn Szabó emlékét, mint a maga korában leginkább hatást ért műve. De csak időlegesen. Szabó, és ez még drámájából is érezhető, lírikus volt és mint lírikus volt kiváló. A lírában, a debreczeniekkel és a német irodalommal való kapcsolatában van az ő jelentősége.

Drámájával vége van irodalmi munkásságának. Új fejezetként következik élete utolsó eseménye: a Martinovits-összeesküvés.

11.

A francia eszmékkel való megismerkedése Rousseau-tanulmányaiig, talán a debreczeni kollégiumig megy vissza. Az értük lelkesedő Batsányi szintén ezekkel ismertetheti meg beszélgetés közben barátját, s a pesti jogász csakhamar a Martinovitsék varázskörébe jut. Mennyi része volt az összeesküvésben, ma már alig deríthető ki pontosan. Valószínű, hogy az összeesküvés irányzatával még az egyetemen ismerkedett meg. Pártfogója. Teleki Sámuel aligha tudott róla, mibe keveredett a szerencsétlen költő. Úgy látszik, a dolog jelentőségével költőnk maga sem volt tisztában. Élte világát, mulatott és udvarolt. Talán már ebbe az időbe esik másik szerelme, a melyről tudunk, de a melyről épen olyan halvány nyomunk van, mint az első-ről. Csupán Batsányi egy költeménye említ valami Linát, mint költőnk menyasszonyát.

1794-ben befejezte jogi tanulmányait és hazatért Biharba, szülőmegyéjébe. Ebben az évben vármegyéjében hosszas küzdelmek után (Kazinczy említi, hogy a választás erőszakkal folyt le), Teleki Sámuel befolyása ellenére is kibukott a választásoknál s Teleki kárpótlásul tb. aljegyzővé,¹ majd pedig titkárává nevezte ki.

Ismét otthon volt. Bihari levegőben, régi társaságában, előkelő körökben fordul meg, időnkint pedig a kanczellárnak, urának kíséretében Pestre is fölrándulhat. Érdekes, hogy ez a főúri társasághoz simuló ember, a kit még a finnyás Kazinczy is édeskésnek mond, másfelől Martino-vicsék szabadelvű eszméit mennyire pártolja. Talán, ismé-

¹ Rendes aljegyző is akart lenni, de ez nem sikerült: «Hatvani Istvánt nem tolhatta ki a restauration, melyen gyalázatos utakon is igyekezett». (Kazinczy jegyz.)

teljük, nem is meggyőződésből, talán csak — divatból. Orczy László titkára, Szentmarjay Ferencz ismerteti meg vele részletesebben a társaság tanait, mint a vizsgálati iratokból kitűnik, 1794 áprilisában. Szentmarjay rajongó híve volt a francia eszméknek. Maga több ízben emlegette, hogy kivándorol Franciaországba. Lelkes, mérész, szép ifju volt, a kit kora Antinousának neveztek.¹ Lakásán gyakran tartottak összejöveleteket: ezekre járt el Szabó is. Ifjú mesterének lelkesége őt is magával ragadta. A tanítványból csakhamar mester lett. Előbb még csak kedves Rousseaujáért lelkesedik Szentmarjaival együtt; utóbb Hajnóczytól, a ki szintén Rousseunak s az angol Lockenak tanítványa s a ki Csaplovicscsal, Dugonicscsal, Pétzelivel tart fönn élénk levelezést, megismeri a híres forradalmi kátét: Az ember és polgár katekizmusát. Költőnk ötödmagával tartozik azok közé, a kiket az óvatos Hajnóczy vett fel. Ismeretségüknek azonban — úgy lehet — közös szála Teleki Sámuel, a ki Hajnóczynak is protektora; így Hajnóczy könnyen megbízhatott költőnkben.

Az összeesküvés jól volt előkészítve. A szálak mind Martinovics kezében futottak össze. De éppen ezért az első felfedezésnél valamennyien kezében voltak a bécsi kormány kényének. Minden tagja e titkos társaságnak még két-három tagot szerzett, a kikért a felelősség rajta volt. Szabó is megpróbálkozott evvel, Szilávy Györgyöt és Fodor Gerzson körösi tanárt (ez utóbbit még Debreczenből ismerte) meg akarta nyerni a társaságnak. Nem sikerült. Már ekkor, 1794 júliusában Martinovics és igazgatótársai foglyok voltak. A bécsi titkos társaság fölfedezése nyomra vezette a kormányt és Saurau erős kezekkel ragadta meg a fonalat. Hajnóczy nemeslelkűen viselkedett.

¹ Fraknói, Martinovics. 190. l.

Bevallotta,¹ hogy Szabó László volt legnehezebben rábirható a katekizmus elfogadására és néhány nappal utóbb tudatta vele, hogy a dolog neki nem tetszik, arról nem akar tudni. Valószínűleg ez a latin nyelvű káté — a melyet Hajnóczytól kapott — került költőnkől Laczkovichhoz, a ki reávallott.²

Így aztán lassankint szorosabb-szorosabb lett a hurok Szabó körül, a nélkül, hogy ő maga még érezte volna is. Vidáman mulatgat Pesten vagy Biharban és legfőbb gondja, hogy csúf, Venus vulgivaga betegséget szerzett. Talán mikor szeptemberben Szolárcsikot és Batsányit elfogják, megijed kissé; de a végső percekig remél, ép úgy, mint Verseghy. Költőnknek iratai alig is voltak. Nem tartozott a társaság lelkes hívei közé.

Baj csak akkor lett a dologból, mikor 1794 deczemberében Németh ügyigazgató vette át a vizsgálat folytatását és 10.-ről 11.-re virradó éjjel mindenkit, a kinek neve a kihallgatásokban szerepelt, elfogatott. Közöttük volt Szabó László is.

A királyi fiscus ellene is, mint a Martinovics-társaság minden tagja ellen, megindította a főbenjáró pert. Eleinte a vád is úgy szólt ellene, mintha részes lett volna az összeesküvésben, később azonban kitünt, hogy csak tudott róla és nem árulta el. Ez volt az egyik bűne. A másik az volt, hogy Fodor Gerzsont meg akarta nyerni az ügynek.

Az ingadozó 27 éves ifju szereplését tehát semmi komoly indok nem vezette; a véletlen okozta.

A királyi ítélőtábla (incllyta tabula regia) azonban nem így fogta fel a dolgot. Szerinte Szabó az összeesküvők né-

¹ Fraknói, Martinovics. 255. l.

² Fraknói, Martinovics. 264. l.

zeteit magáévá tette és a francia jakobinusok tanait terjesztette. Ezért a Thugut-kormány intenczióinak megfelelően ezt a nagyrészt passzív szerepet is elítélendőnek mondta ki ép úgy, mintha része lett volna az államfelforgató tervekben. Nem használt neki az sem, hogy a hatalmas Teleki Sámuel titkára volt, és nem segítette az a körülmény sem, hogy a Ferencz király koronázására írt «Mátyás király» mintegy udvari költővé avatta őt. Az 1795 május 8-án hozott ítélet költőnknek is pallos-halált és jószágvesztést szánt,¹ csupán azért, mert elég becsületes volt hozzá, hogy társait el ne árulja, azoknak belé helyezett bizalmát meg ne csalja.

A pör részesei, az öt fővádlotton kívül Szolárcsik, Öz, Kazinczy, Verseghy, Landerer, Verhovszky, Szén, Sulyovszky, Szlávy, Hirgeiszt, Szmetánovics, Uza és költőnk, elkészültek erre a büntetésre. A királyi ügyésznek, Némethnek viselkedése — a kit Kazinczy jellemzően Karaffának keresztelt el — nem nyújthatott reményt a vádlottnak. És csakugyan, míg Somogyi János, az ítélőmester, szomorú hangon az ítéletet olvasni kezdte, Kazinczy már látta Szentjóni Szabó halálos ítéletét, a miből magára is levonhatta a kétségbeejtő következtetést.²

De ha Kazinczy fájlalta messzemenő terveit, a mik irodalmunk életének legkülönbözőbb mozzanataira vonatkoztak, és a miket most egy vonással tett tönkre a halálos ítélet; Verseghyt meg annyira elfogta a félelem, hogy ebben a perczben talán semmire sem tudott gondolni: Szabó László egykedvűen fogadta ítéletét. A szerencsétlen

¹ Sententiae tam inclutae tabulae regiae iudiciariae, quam excelsae tabulae septemviralis contra criminis laesae maiestatis seu perduellionis reos latae. M. Nemz. Muz. Hung. j. 2-o. 1035.

² Kazinczy naplója. (Vas. Ujs. 1869.).

ifjú betegen, félholtan jött a börtönbe, a hol bizonyára nem a legjobb elbánásban részesült. «Szentjóbi — írja Kazinczy naplójában — venereus nyavalyát¹ víve fogságába s azt még orvosainak is megvallani átallotta, nem merte, — az orvos így hibásan gyógyítá a szerencsétlent. Ki vala aszva egészen, szarvasbőr nadrágja lötyögött láb-száraín; vállait egy csípejéig érő ujjasdolmány fedte; nem lévén ereje állhatni, vállát a falnak vetette». Rosszüléte bizonyára a bíráknak is föltűnt. Kazinczy fel is jegyzi, hogy a hideg Némethnek szemei költönkön legelesztek és Verseghyn, a ki «egész testében reszketett, mint a nyárfalevél».

Mindnyájukat halálra ítélték. A halálos ítéletet másnap a hétszemélyes tábla (*excelsa tabula septemviralis*) is helybenhagyta, mire az elítéltek a királyhoz fölebbeztek. És I. Ferencz május 29-én öcscséhez, a nádorhoz intézett rendeletében csakugyan a fővádlottakon, meg Őz és Szolarcsikon kívül, valamennyiök halálos ítéletét egyelőre bizonytalan ideig tartó börtönbüntetésre változtatta. («*Praenominatis undecim individuis petitam vitae et bonorum gratiam, ex mera clementia et benignitate Nostra Regia concedendam et dictatam iisdem capitis sententiam in poenam carcerum ad tempus indeterminatum, donec nimirum quoad eosdem datis verae poenitudinis et plenae emendationis speciminibus pro ratione circumstantiarum aliter benigne disponere Nobis visum fuerit, commutandam decrevimus.*»)²

A börtönbüntetést az elítéltek többjének Kufsteinban kel-

¹ Kazinczy másutt is megjegyzi (Jacob. Hung. Hist.), hogy költöknök *Venus vulgivaga* betegsége volt.

² Kézírtati másolat a fentebb idézett «*Sententiae etc.*» cz. műnek 11.-ott megjelölt példányában.

lett kitölteniök. Junius 11-én a börtönből átvitték őket a gárdista-házba, a hol Szentjóni Szabó egyfelől Kazinczyéval, másfelől Batsányiéval szomszédos szobában kapott Rostyval együtt szállást. Majdnem két hónapot töltött itt a költő, a kinek egészségi állapota a jobb lakásviszonyok, meg talán orvosi gyógykezelés folytán itt bizonyára jobbra fordult. Mert csak így eshetett, hogy az elítéltek közül őt indították először útnak Kufstein felé. Aug. 7-én Fekete kapitány őrizete alatt, a ki Kazinczyt elfogta, indult el költőnk kocsin Lienz felé.

Lienzben úgy látszik bevárták a többi foglyot. Mert költőnk itt, életében utóljára, Verseghyvel találkozott, pedig Verseghy két nappal később, augusztus 10-én indult el Budáról. Szépen írja le Verseghy ezt a találkozást egyik kéziratban megmaradt költeményében, a melyet csak néhány évvel ezelőtt adott ki először Madarász Flóris:¹

Tornyos Lienznek kőfalas udvara,
Hol véle együtt a komor éjtszakát
Reménynyel áltató beszédnek
Váltogatási között kiültem!

Benned szögeztem visszölelési közt
Lassu halállal teljes ajakira
Végesókomat. Te benned élt még
Énnekem alkonyodó barátom!

Nem látta többé városodon kívül,
Érette váltig csüggedező szemem

¹ L. Verseghy Ferencz vál. lírai költeményei. Összegegyűjtötte Madarász Flóris. Budapest, Wodianer, 1900. (Magy. könyvt.) — 48. l. «Szentjóni Szabó László halálára.» Azóta megjelent a Császármadarász teljes kiadásában is, R.M.K. 24 : 121.

Csak bús nyögése hallik hozzám,
Rejteke réseiből koronkint.

Ez az utolsó biztos nyom költőnk életéből. A mi ezután következik, azt homály fűdi. Hogy micsoda hatással volt a betegségtől gyötrött, már alig élő, szerencsétlen költőre a fárasztó, hosszú, kocsin megtett út, és a börtön, a mely az egészséges, életerős Kazinczyt hét év alatt aggastyánná változtatta, mindazt csak Versegbynek előbbi soraiból, meg Batsányi verseiből tudjuk. Igen sokat szenvedett, mert minden költőtársa, a ki együtt raboskodott vele, azt említi csak, hogy nyögéseit hallotta. Leghívebb barátja, Batsányi így énekel: ¹

Ki nyög? melyik boldogtalan
Kiált megint e bú helyén?
Ki háborít fel untalan
Magánosságom éjjelén?

Hallom, hallom keservedet,
Te vagy, lelkemnek egy fele! ²

— — — — —
— — — — —

Nagy ég! tekintsd nehéz baját
Küldj néki éltető reményt,
Avvagy te nyisd meg ajtaját,
S bocsásd el, ó Halál, szegényt!

Távol hazájától, börtönben, ártatlanul, betegen, remény nélkül. Nagyon sok lehetett a szenvedés, a melyben költőnk-

¹ L. Batsányi, Gyötrődés. Kufstein, 1795.

² L. még *Magyar Nyelv.* 1908. 270. l.

nek része volt, ha már legjobb barátja könyörög, hogy badd haljon meg «lelkének egy fele».

Mégis három hosszú hónapon át sínylett a nehéz börtönben, a mely szomorúan uralkodik a vidék fölött. Betegsége néha jobbra fordul és akkor Senecát veszi elő, a kinek munkái talán utolsó olvasmányai voltak. És a míg barátai szánakozva, megindultan hallgatják társuk jajjait, a melyeket a börtönfalak visszhangja hoz füleikhez, Szentjóbi Szabó még haldokolva is Senecában gyönyörködik. Helylyel-közzel egy-egy mondását versben is lefordítja és abból merit vigaszt.¹ Seneca olvasása, fordítása közben («A víg öreg») még egyszer visszaálmodja magát hazájába. Talán még élénken emlékében van nagyváradi lakása, a melyről olyan szépen írt «A kert» cz. idilljében. A békés, csöndes öregség volt akkor vágya. És most ott látja magát, mint szelid öreget, meghalni abban a házban, melyet

— — — én kezdettem
mint ifjú építeni,

az alatt a fa alatt,

— — — mely hűvössel
Tartá udvarom felét,
Én láttam — ó melly örömmel —
A legelső levelét.

Ezek az álmok utolsó vigaszai. Október 6-án (és nem mint Kazinczy² és Batsányi adata mondja, 10-én)³ három

¹ Ezek a fordítások «Szentjóbi Szabó László maradványai» czímmel Kazinczy kéziratában maradtak meg.

² Levelezése, 3 : 33, 8 : 510.

³ V. ö. EPhK. 1908. 479. l.

hónapi kufsteini rabsága után, barátaival egy épületben, közel hozzájuk, mégis elhagyatva, egyedül hal meg az ifjú költő, a kinek pályája elején szépnek ígérkezett a jövő, és a ki véletlenül, csak mert barátai megismertették a Le Montagne dictus-kátéval, ilyen szerencsétlen lett.

Halálának pontos adatát a bécsi hadi levéltárban levő jegyzőkönyvi kivonatokban találtuk meg. Ugyanott olvassuk, hogy hagyatékáért árverésen 70 arany forint folyt be.

Holttestét a rabok temetőjében temették el és ott nyugszanak ma is valahol. Sírjáról nem tud senki sem. Arczképe sincs meg. Vonásait csak egy árnykép őrzi, a melyet Batsányi festett Szabó László verseskönyvének egy példányába. Elveszett levelezése, kéziratainak jórésze is. Emléke azonban fönnmaradt. Mátyás királyát Virág Benedek próbálta hexameterekben feldolgozni, nevét Ver-seghy, Földi, Bacsányi, Puky emlegetik leveleikben, költeményeikben. Barátai mind rokonszenvvvel emlékeznek róla.

Nemzeti Széchenyi Könyvtár

SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ

ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI

Országos Széchényi Könyvtár

Vade liber verbisque meis loca grata
saluta. *Trist. libr. 1. el 1.*

Menj kis könyvem! menj 's nevemmel
Tisztelj minden helyeket,
Hol szívesen, hol jó szemmel
Olvassák e' verseket.

Ámbár gyenge illatocskám
Nagyon messze nem terjedhet,
S nagy mellyéket bé nem tölthet:
Tág lesz nékem egy kis környék,
Ha bétölti illatocskám.

Gr. Ráday Gedeon.

1. Indúlly-dal

Dobozy Lajoshoz midőnn előfför táborba ment.

Rajta pajtás!
Nagy a' hajtás,
Indúlly Bukovinának,
Itt is ember,
Itt is fegyver

Kell a' hazának! [rúlly
Tölts puskát, kardot közö-
Ily jó fzerentsédnek örülly!

Magyar a' nemed.
Tudod ember kell a' gátra:
Lajos! hogy maradnál hátra
Menny Törökre,
Hogy örökre
Éllyen érdemed.

Már Márs régen
A' térfégen
Sípjait hangoztattya,
Vitézféggel
Nyereféggel

Népünk bíztattya.
A' dob, trombita harfognak,
Az ágyúk zúgnak ropognak,

A várak dülnek.
Rontnak a' Magyar fegyverek,
Hulnak a' Török emberek,
A' zfékmányok
Ragadványok

Halmozváft gyűlnek.
Szabáts vára
Pancsovára

Tsak hamar következett,
Mind két várral
Kevés kárral

Népünk eggyezett.
A' sok oktalan ökröket,
A' gyülevézf Törököket
Le-apritottuk,

El-fogtuk fő-vezéreket,
Záfzlójokat fegyvereket,
A' rabokat
Mint barmokat
Fogva hajtottuk.

Most a' vitézt,
Bátor hív kézt

Hir, név, préda követi,	A' ki mit szerez.
A' tífztelet	Menny! ott szerezik az érdemet,
Mások felett	A' jó hírt, az igaz nemet,
Őket szerezeti.	Menny! hogy prédát
A' te véred fem víz Lajos!	Pénzt paripát
A'nak nintsen femmi bajos	Nyerj fok ezeret.

2. Zrínyi Péter, Horváth Országi Bán I-ső Leopold császárhoz.

Uram! ha a' végfő sententia mellett
 Nem-írhatott a'kép szolgád a' mint kellett,
 Kedvezz egy halállal küzködő személlynek,
 Ki rettegi terhét a' jövő veszélynél,
 'S ha mikor elődbe járúl kéréfével
 Búfúlt haragodnak ne-emélsz hevével.
 Bűnös vagyok ugyan, meg-vallom vétkemet,
 Bűnös mert ellened meg-szegtem hitemet,
 'S A' setét pokolnak ösztönözésére
 Fel-efküdtem rendes királyom éltére.
 Uram! más vett reá, másoknak engedtem,
 Magamtól ilyenre hidd nem-vetemedtem,
 De hallván szüntelen a' haza infégét,
 Lalsú pufztulását fok keferűségét,
 Mint igaz hazafi meg-szántam, és vérem
 Fel-forrván közzéjek magam bé-igérem.
 Ha így merültem-el mélyen a' hívfégbe,
 'S Ellened hazámért estem hit-szegésbe,
 Ha szerez felett üztem kötelelségemet,
 Felejtsd-el jó végből származott vétkemet
 Hozd még vissz a szegény lelkem ez életre
 O király méltóztass, e' nagy szerezetre!
 'S Valamelly nagy leszen hozzám e' kegyelem,

Én is mindenekbe magam úgy viselem
Hogy homályosságát mostani vétkemnek
Fedezze-el mélyen fénye érdememnek.

Kérlek is ó Uram! kérlek igazságra,
Elő harag nélkül nézz a' Zrínyi ágra,
Melly egész életét a' hartzban töltötte,
'S A' Felleged házát vérével őrzötte,
Melly sem tehettlégét sem éltét nem-fizánta,
Ha azt Fejedelme, 's hazája kívánta.
Mikor Zrínyi Miklós Szigetnél el-esett,
A' mely ditsőfséges érdemet keresett,
Igaz érdemével, 's vitéz halálával
Közöltethetik az a' maradékával.
Szent is, és el-terjedt a' Zrínyi érdeme,
Örök ditsőfség közt nyugolzik teteme.
Így mind, kik a' Zrínyi házból származtanak
Rendes királyoknak híven szolgáltanak,
'S Bár fok szakadási vóltak a' hazának,
Ez vagy amaz részre soha sem-hajlának,
Hanem Austriához lévén kötelezve,
Mellette tették le lelkek örvendezve.
Nem-nézte az udvar ezeket húnyt szemmel,
Hanem meg-tetézett gyakor kegyelemmel,
Sőt annyi érdemes Familiák között
Számunkra egyy Báni kofzorút kötözött,
Mellyért eleim is szolgáltak hívféggel,
Győzedelmefkedtek gyakor nyereféggel,
'S Igazán vífelvén magokat mind végig,
A' Zrínyi érdemet emelték az égig.
Tudom a' Bátyám is meg-szolgált érette,
Mikor az Elzéki hidat fel-égette,
A' mikor Styriát Carniotiával

Visszanyerte a khám gazdag látórával.
 Én is Familiám nemes példájára
 Felfégednek immár voltam nagy hafznára
 Mert most Croatia hamuba heverne,
 Szabadlágrol többé álmodni se merne,
 Ha én meg nem vertem volna Szabolts Bafát
 El-fogván testvérét, 's el-nyervén táborát.

Kedvezz hát ó király, egygy olly gyümölts-fának,
 Melly ha egygyfer roffzúl termett az Urának,
 De más esztendőkre bőv gyümöltsöt hozott,
 Ne-légyen egygyferi vétkéért átkozott!
 Ne bízd ezt a' kertész haragos kezére,
 Sőt tekints jövődöbeli termésére,
 Hogy, ha a' többi fák máffzor meg-tfálnának,
 Vehetsd hasznát e' meg-jobbúlt gyümölts-fának.

Ditső Eleimnek bóldogúlt árnyéki,
 Kiket már bé-fogtak az egek hajléki,
 Ha még a' fír felett lebeg érdemetek,
 A' Csálfzárnál értem óh efedezzetek
 Oh efedezzetek a' Zrínyi nemzetért,
 Hogy ne-pufztúllyon-el egygy hibás efetért.
 Mert bár még szép ágak nőttek e' törzfökre,
 Ha rá-tsap a' mennykő el-vefznek örökre.
 Vagy ó ti már bóldog lakofi az égnek,
 Kik áldozattyai vagytok a' hívfégnek,
 Nyúgodjon tsendefen érdemes hamvatok,
 Az én halálommal meg ne bántódjatok!

De ó nem! kegyelmes Uram 's Fejedelmem!
 Benned helyheztetem minden hiedelmem,
 Te ki meg-tartálát éltemnek fogadtad,

Hafzontalan szókkal ízolgád nem-bíztattad,
 A' Zágrábi Püspök hozzám írt levele
 Királlyi kegyelmes fogadáfod jele.
 'S Hízzem biztatáfíid hogy porba nem-tértek,
 Mellyek életemnek kegyelmet ígértek.
 Pater Forftal által küldött levelébe
 Így ír Lobkovitz is * Felféged nevébe,
 Hogy ha előbbeni útamat követem,
 Meg-marad jólszágom, meg-marad életem, —
 Hogy lenki hibámat ízememre nem-veti
 Felféged is örök íír alá temeti.
 'S Illy kegyes Hertzegi ajánláft is téfzen,
 Hogy egélf házammal óltalmába vélzen,
 'S ha hogy meg nem érném többé a' Bánsággal,
 Biztat a' Váradi Generálífsággal;
 Sőt mind ezek mellett még azt is fogadja,
 Hogy a' negyven ezer forintot meg-adja,
 Mellyet szüklégeim ki pótolálára
 Költsön a' Cafsából vettem uzsorára,
 'S Hívségem jeléül nem-kiván egyebet,
 Tsak hogy el-felejtván a' rajtunk-tett febet
 Borúllyak székedhez igaz Fejedelem!
 'S Fiamat is Bétsbe hozzam ide velem.

Hittem, de hogy is ne, ennyi ígéretnek,
 'S meg-gondolván magam mondom a' követnek:
 Jó Atyám! meg-térek, itt van a' jobb kezem,
 Fel megyek Bétsbe is, ám meg-ígérkezem
 Carta Biankám is od' adom, bár éltem
 Hogy ezzel vélztem-el, mind szüntelen féltem.
 Vidd-el most a fiam előre kezesül,

* Herczeg Lobkovitz, az Udvar fő Ministere.

De meg-láld, ha talán a' dolog terhefűl,
 Rejtő-d-el őt a Tsászárs tekintete elől,
 Vagy pedig tudósíts engem minden felől.
 De Forstalt biztatván ezer ígérettel,
 Így szól: mit búfítaffz ilyen felelettel?
 A' mit olly nagy urak magokra vállaltak,
 Híszed e' hogy abban valakit meg-tsaltak?
 Szent a' fogadása egy koronás főnek,
 A' mellyen hatalma nintsen az időnek!
 Ha nem-lehet hinni eggy királly szavának
 Vége van úgy minden nemzettiség Jussának,
 Ha pedig játtzhatna esküdött hitével,
 Már úgy fordúllyon-fel a' föld fenekével.
 E'kép el-áztatván illy fok biztatással,
 El-vízi kis fiam tőlem zokogással.
 Nem is esett semmi olly nagy kefervemre,
 Mint mikor kis fiam borúlván térdemre,
 Sirt és reménykedett az Isten nevébe'
 Hogy ne adjam őtet más ember kezébe.

De még azután is, hogy már Bétsbe voltam,
 Mikoron Minifter Hoher Úrral szóltam
 'S el-végeztem volna vele befzédemet,
 Ezt monda nyájasan meg-fogván kezemet:
 Nem fog ollyan igen ártni ez az eset,
 Tán használ magának vele eggy keveset,
 Hogy a' melly órába fegyvert 's kardot ránta,
 A következő fertályban meg-bánta:
 Mellyel az Udvarnak megbizonyította,
 Hogy bár mások miatt hitét fel-bontotta,
 De tsak hamar megtért régi hűségére,
 'S vigyázott a' Zrínyi Nemzet érdemére,
 És így hogy bár benne vólt a párt-ütésbe,

Állandóbb a' bitbe mint a' hitszegésbe.
Azért is a' Grófnak mindent el-engednek,
Meg-hólt érdemei fel-elevenednek,
'S Mint Phœnixnek vagyon porából élete,
Meg jön a' Zrínyi ház el-tűnt ditsérete.

Tsak hamar azután ismét lévén nála,
Lobkovitz a' Hertzeg szintén ott találá.
'S Ezt mondá Hoher Úr jelenlételébe :
Bizhatok Felsőged kegyelmességébe,
'Tsak hogy az itt felyül háborgó közféget,
Mely Nádasdi alatt még pufztit, ront, 's éget,
Emlékezteffem-meg tett-efküvéfőre,
És keríttfem víffza Felsőged kezére.
Mellyet szerentféfen ha végbe vihetek,
Minden pártütőknek meg-marad életek;
Én is a' meg ígért Generáliffágot
El nyerem, 's várhatok több több méltóságot.
Ó ezt melly szívbeli örömmel ígértem,
Látván hogy mások is meg-tartatnak értem,
S írok Nádasdinak mindjárt egy levelet,
És ime jön reá a' kívánt felelet:
Hogy a fel-ült népet mindjárt el-szélelfti,
Stahremberg Generált szabadon ereszti,
'S Követvén példáját az én hívfégemnek,
Hív szolgája léfzen a' Fejedelemnek.
Noha megvallhattya kiki jó lélekkel,
Melly nagyot használtam én akkor ezekkel,
Mert midőn a' Tábor két szoros hegy között
Egész erejével kerefztül költözött,
Akkor a kurutzok meg-nem-tért-efzekkel
Le-verhettek-vólna tsak pufzta kövekkel.

E jó lépés után olly nyugodtan éltem,
 Hogy még a' le-elő egektől se féltem.
 Mig maga Felséged félni meg-tanított,
 Mikor kis fiammal tömlőtbe taszított.
 Mikor el-tartotta jófzágom, 's mindenem,
 Idegen törvénnyel dolgozván ellenem,
 Mikor bús mennyköved, mind addig üldözött,
 Mig itten talált-fel e' rablántzok között
 Mikor el-jött hozzám e' rettentő levél:
 Zrinyi úgy mond meg-halász! mivel nagy bünt tevé.

Ó nem igaz Felség! halgatsz a' törvényre,
 Tsak úgy nézz itt reám, mint egy jövevényre,
 Mert lévén törvénye a' Magyar nemzetnek,
 A' Bétsi punctumok nem kötelezhetnek.
 Ha tehát Felféged koronás fejével
 Azt fogadta nekünk, tett esküvésével
 Hogy a' Nagy Szent István kardja őltalmába'
 Meg-tartya a' törvényt előbbi voltába:
 Ó miért állít hát Németek elébe
 A-kik jövevények hazánk törvényébe?
 Mert bár ez is halált diktállyon éltemnek,
 Tsak még-is könnyebben esnék a' lelkemnek,
 Ha törvénye fzerént a' hazám földének
 Bár akar mitsoda kinnal meg-ölnének.

Nagy Felség! refzketek, 's alig bírom kezem
 Ha végső órámba' a'ról emlékezem
 Mit fogadtak legyen a' fok fő emberek,
 Hoher, és Lobkovitz első Ministerek.
 Mit fogadott Forstal, 's a' Püspök levele:
 Nem de nem Felféged tett hitének jele?
 'S íme, mindazoknak félre tételével

Játtzik egy Császári Udvar a' hitével!
 Nóha a' pogányt-is, ha azt fel-bontotta,
 A' nagy Isten példás-képen meg-rontotta,
 Várna is híres lett Láfzló esetével,
 Mivel nem-gondola a' 'Török frigyével.

De, Szent az Igazság, meg-kell álni e'nek,
 Nints-is femmi baja az érdemetlennek.
 Én, nagy bűnös vagyok, és ez egy vétkemmel
 Kotzkáztam hibáson, fejem, 's életemmel.
 És ha törvényünknek szent parantsolaltya
 Meg-nem-változhatván fejem el-tsapattya
 Nem-zúgolódhatom, 's nem szóllok ellene,
 Mert a' halandóknak törvény az Istene.
 De mivel a' fiam üres e' hibától
 Szabadittaffon-fel a' fogfág kínnyától.
 Légy ó igaz Felfég! egy kis kedvezéssel,
 Ne-ölly búfúltodba kettőt egy ütéssel.
 Ha már én el-vezsek. adj néki életet,
 Ne-írtsd-ki egyszerre a' Zrínyi nemzetet.
 Talán meg-gondolván halálomnak okát,
 'S Dítő eleinek követvén nyomdokát
 Igazabb híve leffz Felséged házának,
 'S Más úton akarja javát hazájának.

De ó nagy szerelme e' gyarló életnek!
 Melly jó ha szemeink a' napra nézhetnek!
 Jó az élet, és bár fok baj szorúlt belé,
 Még-fem-kiváncozunk menni a' lír felé.
 Ha hát életemért még-is-efedezem
 'S Köntöföd széléhez ragafzkodik kezem,
 Búsúlt mérge között fel-forrt-haragodnak
 Halld meg nyögő szavát el-alélt rabodnak,

Ki meg-bánván bűnét, a' Jéfus febéért
 Irgalmalságodnál íntál életéért.
 Mert bár érdemei a' Zrinyi nemzetnek
 A' jövő haláltól már meg-nem-menthetnek,
 Bár a' fogadások mind elégtelenek
 Melyeket Lobkovitz 's Hoher úr tettenek,
 De irgalmas vagy Te, 's én-is bízván a'ban,
 Utánad kiáltok e' fzel-vefzes habban.

Ó ne hagyj el-vefznem, küldj egy kis tsónakot,
 Fáradt galambodnak nyíld-meg az ablakot.

3. A' Czenczi rózfája.

Fakadj piros rózfa
 fakadj tsendefen
 Kellemes illatod
 hintsed kedvesen,
 Mert a'ra tartalak
 Hogy máfnak adjalak —
 De tudod e kinek?
 A' szép Czenczinek!

Czenczi kedves gyermek
 fzivemnek fele!
 Őt ha el-vefzteném
 meg-halnék bele.

Más ha máft kedvellett,
 Nékem Czenczi kellett.
 Czenczit úgy fzeretem
 Mint az életem.

Teremj kis fa teremj!
 lokat 's szépeket,
 A' szép Czenczi nagyon
 fzeret titeket.

Czenczi azt fzereti
 Ha az öltözeti
 Tele van rózfával,
 Rózfá fzagával.

4. Ovidii trist. libri 4^{ti}. Elegia 6ta.

Tempora ruricolae patiens fit taurus aratri.

A' barom is az idővel
Szokik a' vas ekének
Tört nyakkal, s le fütött fővel
Enged járma terhének.

Hát az idő mindeneken
Segít tsalhatatlanul:
De szívem e' kerefzteken
Szenvedni még sem-tanul.

A' vidám ló idő múlva
Szokván meg az ofkolát,
Kemény szája el-lágyúlva
Vefzi-fel a' zabolát.

Már két nyár kétfzer aratott,
'S két szüret múlt-el vélek,
Hogy hazámtól el-tiltatott
Szám-kivetésben élek.

Az orofzlány olly erővel
Sem-marad mindég vadúl,
'S a' nagy elefánt idővel
Embert szolgálni tanul.

Még-is azolta békével
Szenvedni nem-tanúltam,
'S küszködöm kínom terhével
Mint midőn elindúltam.

Idővel a' vad egrefek
Lágy szőlő szemmé nőnek,
Hogy az almák jók 's édefek,
Köszönnyük az időnek.

Így fél a' szokott tinó-is
Görbe járma terhétől,
Retteg az ofkolás ló is
Zabolája elétől.

A' kaláft a' búza-szemet
Az idő meg-érleli,
'S A 'leg-keményebb értz
Izre porrá tördeli. [nemet

Most már én is súlyosabban
Szenvedek mint az előtt,
Mert hogy érezhesem jobban
Kínom az idővel nőtt.

A' szomorú szív bánatyát
Az idő el-ofzlattya, [mattyát
'S a' könyves szem bús har-
Jobb kézzel szarítgattya.

'S e' keserves rab életet
Ha még így nem esmértem,
Most hogy elmérnem kellett
Szívem duplázva férttem.

De hogy is bírjam kerelztem
 Illy tsüggedő erővel,
 Vidámságom hamind veztem
 'S avúlok az idővel?

Az új bajnok is erősebb
 Sokkal az új homokon,
 Mint a' ki ott lett idősebb
 A vívó piatzokon.

Lankad a' vitéz is vére
 Kiontott ferdőjébe,
 S únván tsorba fegyverére
 El-megy lakta földébe.

Nem árthat az új hajónak
 A' ízelvéz dühösége,
 De lehet, 's lefz is az ónak
 Egy ízelvéz által vége.

Én is kínom fúlya alatt
 Már lettem békételen,
 Mert a' mint az idő halatt
 Kínom is nőtt szüntelen.

Hidjétek-el hogy lankadok
 'S Gyengül ina lábomnak,

Hoffzú időt nem is adok
 Hogy vége lefz kínomnak.

Mert ah, erőm fogyatkozott,
 Oda színem 's mindenem,
 Testem bőr tsontá változott,
 Alig bírom tetemem.

'S erőtelenült testembe
 Erőtlenebb a' lélek,
 Midőn minden lépésembe
 Tsak kint, tsak jajt szemlélek.

Ah nints Róma és Rómával
 Barátaim fintsenek,
 Életem kedves párjával,
 El-maradtak mindenek.

E' helyett rajtam az átok,
 E' vad nép közepette:
 Így a' mit látok 's nem-látok,
 Éltem meg-eméftette.

Nints is egyéb reményfégem
 Mellyet bús lelkem talál.

Hogy kínom 's keferűfégem
 El-temeti a' halál.

5. Az egygyügyü paraszt.

Amott a' hegyek oldalába'
 Egy kis mezei falutskába'
 Egy földes Uraság lakozott,
 Ki egy levélre várakozott.

'S Hogy meg-kapja az izenetet
A' postára küld egygy követet,
Kinek meg-igér jó áldomást
Tsak hozza hamar azt az írást.

Sokat telfz egygy ittze bor ára!
A paraszt is fut a' postára,
'S kérdez levelet az urának,
Hogy azt ki-válthaffa magának.

A' Pofa akadván kettőre,
Ki-tarttya a kezét előre,
De Pál nem-tudván az árához,
Hát hogy adjuk? ízöll a' Pofához.
A' Pofa magát el-neveti,
«S nótz krajezer» ez a' feleleti.
«De hogy Uram! a' méreg drága,
Négy krajezár leffz illő váltffága.
Nyoltz krajtzár? e fél-nap-szám dija
Fél márjás tsak egygy kis pénz hija.
Hifz' én meg-fizetek emberül,
Ez úgyis a' szemetre kerül.
«Én, mond e, nem kontolok fele,
«Ket nótz krajtzer tsak nid a fele».
«Ennye no, hatot adok érte,
Tudom illy drágán más nem-kérte.
De ezt meg-adom az Uramért:
Kend se perellyen két krajtzárért.
No fogja kend.» A' Pofa erre
Rá néz ez izgága emberre,
'S így felel komor tekintettel:
«Notz krajtzárir akarot tett-el.»
No mond Palkó, én meg-vénhedtem,

Kenyeremnek javát meg-ettem,
Sokat bé-vettem köszönettel,
Nem-vólt bajom tsak e' Némettel;
Semmit sem enged a' f zavából,
Vegyen a' lidértz a' bótyyából.

Azomba', hogy már meg-fizetett:
Míg a' Posta járt 's kerelfetett,
Laffatskán az asztalhoz ment
Vagy két levelet ingyen eltsent,
'S Mint ki fzenáját jól rendelé,
Pipát tölt 's ballag haza felé.

Az ura mihelyeft meg-láttya,
Kérdezi tőle: no Pál bátya,
Hát kapott kend még-is levelet?
Úgy-e, hogy el-jött a' felelet?

«El ám, de uram, megvénültem,
Hogy még úgy öszve nem kerültem;
Nem vólt illy ára a levélnek,
Miolta tsak emberek élnek,
Mikor két kis femmi levélért
Hidj' el az Úr hogy nyóltz krajtzárt kért.

«Jaj kend a' Postát nem esmerte,
Hiszen úgy van az ország fzerre
Szabott ára van ott mindennek
Már oda tsak fizetni mennek.

«Bár is Uram! de nem jól tette,
Ki azt elfőbe' meg-fizette,
Mert el is kényefedik vele

Ha mindég el-kél a' levele.
De én bezzeg, ha meg-fizettem,
Azt a' Németet rá is szedtem.

«Hogy hogy»? Jaj mert Uram, az alatt
Míg ott a Posta jött, ment ízaladt,
Már az Ísten vagy áld, vagy meg-vér,
De látván hogy annyit meg-nem-ér
Még hozzá loptam két levelet.
Úgy-e, hogy e' (tsak) nagyobb emelet?

Az Úr katzag, 's kérdezi tőle:
Hát már Palkó, mi lefz belőlle
E' mind kettő a' más levele,
De kend ofztán mit tsinál vele?

«De biz Uram, nem megy e' kárba,
Mert van egy ötsém Fejérvárba,
Kit ez előtt két ofztendővel
Egy verbunkos el-vitt erővel.
Jó lefz neki az egyik levél,
'S Meg-izenem hogy az Úr is él.»

6. A' Reményféghez.

Ó ha reményfég nem lenne,	A' mély tömlözt fetét allyát
Éltét ki-kivánhatná?	E' teszi világolnak,
A' fzerelem mire menne,	A' beteg vas derekallyát
Ha-magát nem-biztatná?	Lágnak 's nyúgodalmolnak.
A' raboknak mi lágyítja	A' keservet, a' bánatot
Keserves vas lántzait?	Ez lassan el-ofzlattya,
A hajósnak mi indítja	Ez a' könyves ábrázatot
Útra tört tsónakjait?	Tsendefen száritgattya.

Ah nézd! a' holtak vérebe	'S Ad, ha ágra ízélesedik,
Mártván búfult fegyverét,	Koízorút homlokodra.
Mint aprította-fel mérgébe'	
A' Török vad emberét.	'S Akkor, mert barátságodnak
	Szívem e' fát szentelte,
Lajos! meg-jövedeledig	Azt mondjuk rá-tett kardod-
E' fa fel-nő ízámodra,	»Ezt a' vitéz vífelte! [nak:

8. Achillestől a' Hector testét kérő Priamus.

Homeri Iliados Libri 24 ti ω 485.

Achilles! ki Isten vagy sok érdemedbe'
 Hogy él még vén atyád, ó juffon elszédbe
 Ki mint szinte én is meg-élvén napjait
 A' írnek kézfíti elbádjadtt tagjait.
 De boldogabb mint én, mert él Achilleffe
 Van, ki holt örömet mivel élelzfegge,
 'S Hervadó szívének ez egy gondolattya,
 Hogy még kedves fiát élvén megláthatja,
 Önt egyg olly enyhítő balsamot sebére,
 Hogy meg-elégedve néz temetőjére.

De én szegény! magam ó kivel biztassam?
 Hol talállok gyámolt mellyen meg-nyughassam?
 Én, a' kinek ötven magzatyai között
 Kikkel bánatomra az ég gyümölszözött,
 Tsak egyg is előttem nem-maradt életbe'
 Miólta Görögök jöttek e' szigetbe.
 Az én Hectorom is az én szerelmefem
 Kinek hideg testét most nálad kerefem
 Midőn nagy lélekkel el ízánná életét,
 Be-töltvén a' fátum örök végezetét,

Győzedelmefkedő néped közepette
Szerentsétlen lelkét Styxnek erefztette.

Ha most hervadt testem erőltetésével,
Száraz térdeimnek lassú lépésével
Ki jöttem, 's borúlok ő érte székedhez,
Hívén hogy irgalmad hívségemnek kedvez:
Ó kérlek engedd meg szent indulatomnak
Hogy temethessem-el testét Hectoromnak!
Kérlek élemedett Atyád ősz fejére,
Az igaz Jupiter 's Márs tiszteletére!
Az én szerentsémnek meg-gondolására,
Mely azon kívül is meg-öl nem fokára!
Ó ne vond-meg tőlem e' hideg tetemet.
Achilles! ó szánd-meg szent szeretetetemet!

Bóldogtalan öreg! Iftenek láffátok:
Ím Priamus, kit olly szépen meg-áldátok,
A földre borúlva tsókolja a fegyvert,
Melly ötven fiait szeme előtt le vert.

9. A' Reggel.

Szép ideje a' reggelnek,
Felféges a' szép reggel!
Ha örömet énekelnek
A' madarak fereggel.

Pompás a' hajnal kezdete,
Rózfa színt ad mindennek,
A' királyok öltözete
Párja sem lehet ennek.

Ha a' hajnal hafadása
'S mofolygó tekinteti,
'S a' reggel szél lágy fúvája
Az éjjelt el-kergeti.

Már mefzéről az eget
Lassú tüzszel égeti,
A' hegyektől a' völgyeket
Rendel különbözteti.

A' réti tsepp harmatokat
Gyöngyökké változtattya,
A' fel-ébredt állatokat
Rózsa vízből itattya.

Bóldog ember ki reggelét
Meg-érheti csendesen,
Kinek szíve a' kebelét
Nem-veri félelmefen!

A' kinek elaluvása
'S Reggeli fel keléfe,
Kinek minden mozdulása
Jó tétének érzése!

Add, uram! hogy reggeletemet
Meg-érhefsem békével,
Ne kinozzam életemet
A' roffzak gyötrelmével.

10. Eggy szép Leányhoz.

Szép Leány! ifjúfágnak
Mofolygó hajnalába
Víg öröm s jó kedv játzodnak
Szép szemed járásába!

Szelíd húzáfi ortzádnak
Ártatlanul nevetnek,
Mézzel kent belzédi szádnak
Bút 's bánatot üzhetnek.

Ifjú véred folyamattya
Gyorsan vér még eredbe,
Még az élet fok bánatya
Nem epefztett lelkedbe.

Még víg szemed tüzeffégét
Gond 's bú el-nem öltotta,
Szép ortzád egyeneffégét
A' könny fel nem szántotta.

Az álmatlan éjfszakákat
Még eddig nem-efméréd,

A' gyorsan futó órákat
Tsak örömdhöz méred.

Élly, szép leány! élly ked-
Ez most a' te életed! [vedre:
Úgyis eljuttz vénfégedre
Hogy éfzre sem-veheted!

Ó kellemetes természet!
De miért vagynak vénnek?
Ó, ha nem-vólna enyészet!
Tsak az ifjak élnének!

A' bajt 's a földi keresztet
Olly nagyon nem éreznők,
Kire az ég mit erefztett
Tsak nevetve kérdeznők.

Víg ifjúfág! bóldog élet!
Nyári szél rövid álom
Kevés a jó 's az ítélet
Több 's nagyobb úgy találom.

11. A' Sír-halom.

Piros rózsfa báltozatok!

Légyen firom alattatok,

Ha el érem halálom.

Hullott rózsák levelével

Nyugtassa porom békével

Ama jól-tévő álom.

Úgy is ha vólt vig életem

Rózsák! néktek köszönhetem

'Shomályosárnyéktoknak!

Most is éltem vége felé

Ha mindenbe unok belé,

Örvendek látáftoknak.

Rózsák! mellyeket szereztek,

Nyugodjon porom köztetek

Ha eltakaríttatom.

Árnyéktok nyugodalmába

Állyon sirhalmom magába:

E' végfő akaratom.

12. Herczeg Kóburg győzedelmére Martineftyinél 1789-dik Eszt.

Elég volt ez az érdemért,

Hív és vitéz katonák!

Már a' nyert győzedelemért

Ágyúk szólnak 's orgonák.

Hogy a' Török porta le-dül,

'S ez a' nagy győzelem

Tsak téged illet egyedül

Ó Kóburg Fejedelem!

De a' holt testek halmai,

A' vérré vált ligetek,

Vitézségtek oszlopai,

Győzhetetlen seregek!

13. Glycerium Vielandból.

Ah, nints többé a' kit szeret-

Az a' jó nyájas lélek, [tem,

Ővele mindent el-vesztettem,

Meg se kapom míg élek.

A' hová őt el temettettem,

Nincs senkinek tudtára,

'S szép tellyes rózsákat ültet-

S szomorú sir-halmára. [tem

Ő érdemli szívem fájdalmát

'S Terhes fullját kinomnak,

Egyedül tsak az ő sirhalmát

Hivom tulajdonomnak.

Melyek olly szépen virágoz-

Mint az ő szép kebele, [nak,

S ott kedvefebben illatoznak,

Jobb szaggal lévén tele.

Eggyfzer, minden efsztendőbe	'S Széllyel tépvén leveleit
A' helyet megkeresem,	Sírára hintegetem,
Hol egy magános erdőbe'	'S ifjúságom örömeit
Nyugfzik az én kedvefem.	Könyvezve emlegetem.

'S Búsult fzívem unalmába	Ezen érzékeny harmattya
Rófát vévén kezembe	Hív fzívem fájdalmának
Így virágzál hajdanába!	Légyen kedves áldozattya
El-gondolom lelkembe.	Kedvesem árnyékának.

14. Az elfő borotválkozás.

Archilochum proprio rabies armavit Iambo.

Horat. de arte Poët.

Tsak el-kerülhetetlenül	'S Idővel majd ha megérek
Le-kelle még is vetetnem,	Egélz fejem fejrre vál.
Borotva szúrós élével,	De femmi vólna még ez is
Ajjakam gyenge szőreit!	Tsak vége lenne éltemmél
Sebefs idő, hová szaladsz?	A' borotváltatásfoknak:
Miért gyönyörködöl benne?	De ez az emberek kinnya
Hogy borotvára fogj engem	Tovább tart életemnél is,
'S Illy hirtelen vénné tegyél	Mert még a firom szélén is
Az illendő idő előtt. [lefsz:	Tudom hogy meg-borotvál-
E' már, tudom, mindég így	[nak.
Most feketés szőrt hanyok le,	

15. Egy meg-vetettnek keferve.

Utánnad folynak könnyeim	Sok jó napom el-tüntetted
Te! ki futsz kő szíveddel,	Mellyel magam biztattam,
Ki epesztő keferveim	De néked esküdt szavaim
Nézed száraz szemeddel.	Soha meg-nem-bánhattam.

Óh ha könnyaim érzened,
Mellybe kő szíved ejthet,
Soha el nem-felejténéd
Ki téged nem-felejthet.

Felejtfd-el a' patakokat,
A' kies réteket is,
A' hol sétáltunk olly fokat,
Felejts el engemet is.

Kínos sebeim látáfa
Lelkedbe meg-illetne,
'S Jó napjaim el-múlása
Tán még vissza-térhetne.

Élly vígan, kit én szeretek
Bár szerelmem meg-veted!
Én tán kint sem érezhetek,
Ha boldog lelsz életed!

Mégis szívem mellyet meg-
Kedvesem tiéd marad [vetsz,
De meg-lásd a' mit most ker-
[getsz,
Nem-lészen hív madarad.

De ah még is kedves alak!
Bárhogy el-vefztettelek,
Te, kit meg-nem-bántottalak
El sem is felejtelek!

Ha akarsz boldog órákat,
Mellyeket el-vefztettem,
Ó felejtfd-el a' hárfákat,
Hol neved fel-mettzettem.

Érezni fogom szívembe
Hogy árván hagyattatom,
Míg kínommal egyetembe
El-nem-takarittatom.

16. A' nagy izüret Telegden.

Pálför! mofs kádat! a' szedők kéfzek:
Én rélfzemről a' puttonos léfzek.
Ennek adj dézfát kofarat ennek,
Itt ma dölgozni fzüklég mindennek.
Itt a' gazda¹ is, itt van a' pallér,
Pufka fél vállán fziknyás gavallér.²

¹ Gróf Haller János.

² Gróf Haller Klára, most Gróf Kornisné.

No tsak legények! rajta legyetek!
 Ma szüretelünk ne heverjete
 Nap-számát kiki meg érdemellye,
 S egyik a máfik terhét vífellye.
 Eggy, meg eggy kofár, ez a' hatodik:
 Lám Comtelse¹ Czili mint iparkodik!

No tsak legények! iparkodjatok!
 Ma szüretelünk, ne koplallyatok!
 Mig Jani magát ott melengeti
 Nap-számát kiki mind meg-eheti.
 Ki-veszi Poldi² lám az áldomást.
 Már az ő hafa nő szem-látomást.

Nó tsak legények eggy értelemmel!
 Már a kád félig van szőlő-szemmel,
 A' szőlő leves fok bort szűrhetünk
 A' must ragadós réfzecedhetünk.

Lám hogy bé-szedtük mind a kilentz bort:
 Nagy bajjal kapánk eggy fél cseber bort.

17. Horatii Carm. Libri II. Ode X.

Rectius vives Licini.

Bóldogabb léfzel Licinus! ha szinte
 Part alatt sem-járlz, de be-sem-botsátod
 A' zajos tenger veszedelme közzé
 Büfzke hajódat.

¹ ..... Cecilia.

² A két ifjú grófok János és László inasa.

A' közép forsnál ki nagyobra nem vágy,
 Azt sem a' szükség nem-emélti gondal,
 Sem kaján szemmel palotája fényét
 Más nem irigylí.

A' fenyőfákat szelek oftromollyák,
 A le-dült tornyok nehezebbet efnek,
 S a' magas bértzek tetejére leg-több
 Menny-kövek ütnek.

Tart mikor bóldog de reményl ha fzenved
 A' nemes lélek; szomorú hideggel
 Télbe' meg-búlít Jupiter, de napfényt
 Ád ki-keletre.

Most szerentsétlen ha vagy is, sokáig
 Nem leszel, fértő nyilait le-vetvén
 Phoebus is, nyugodt cyterája hurját
 Pengeti vígan.

Légý gonolý forfod veszedelme közt is
 Bátor elmével, soha meg-ne tsüggedj!
 És ha mind vígan nevet a' szerezntse,
 Vond magad öfzve.

18. Az én Szeretöm.

Hol vagy szép szűz! melly megyébe?
 Kit bár nem efmérlek,
 Még-is elmém képzéfébe
 Magamnak ígérlek.

Ki hasonló ürekséget
 Szívedben érezel,

'S Egy ifjat mint fegitféget
Részketve kérdezel.

Én mind nappal, én mind éjjel
Rólad gondolkozom
'S Kedves képed szertefzéllyel
Szívemen hordozom.

Téged tiszta szerelemnek
'S nyájafnak képzelek,
'S az egész affzonyi nemnek
Elébe tettelek.

O! már mennyit főhajtottam,
Szép leány, éretted!
Rajtad mennyit búflakodtam,
Tán meg-is-érezted?

Ha te-is így gondolkozol,
Ha e'be részt vészelsz:
Írd meg szép szűz, hol lakozol,
'S az enyim te lélszsz.

19. Egy ifjú

a' jegy visszadáskor.

Daura! míg engem szertettél,
Míg szemem közzé neveltél,
'S Kedves tsókjaidnak méze
Egy jobb világba igéze;
Az egész föld kerekfégén
Nem volt más boldogabb mint én:

Daura! mondd-meg mit vétettem
 Hogy szívedet el-vefztettem?
 Hogy el-tűnt szzerelmed képi
 Szívem szerte szélllyel tépi?
 Nem! mit szenvednék éretted
 Hívfégem ha meg-vetted.
 Itt a' képed! tartsd magadnak.
 Míg könnyeim el száradnak,
 Nem-hordok oly áfpist velem,
 Melly vérré marja kebelem.
 Daura! im itt van képeddel
 A' mátká jegyed is: vedd-el!
 Én szzerelmed mérgén kívül
 A' mellyel éltél kéz-ívül,
 Meg nem tartok más egyebet,
 Mint a' véle ejtett sebet.

20. A' Poéta.

Hol vagynak a' violák
 Mellyeket nem-régen
 Én és némely l'ánykák
 Szedtünk a' térfégen?

Ó ne-kerefd, híjába,
 Mind el-hullott magába!

Hát l'ánykánk hova lettek
 Barna szín hajokkal,
 Kik az előtt fénylettek
 Eggynehány napokkal?
 Ne kerefd békételen,
 Mind el-hóltak hirtelen.

Hát a' rózsa hova lett
 Ki-nyílt levelével
 Melly minden virág felett,
 Szebb piros színével?

Ó ne-kerefd híjába,
 Mind el-hullott magába!

Ha titeket kérdenek:
 Hol van Poétátok?
 Tsak régi nótám e'nek —
 Fiúk danoljátok!
 Ne kerefd hazsontalan,
 Meg-hólt a' boldogtalan!

23. A' Sóhajtás Phyllishez.

Ti magános panaszaim!
Sokszori sóhajtásaim!
Phyllisemnek jó kedvébe
Repüllyetek az ölébe!

Ha legkedvelő gondolatom
Szüntelen rajta forgatom,
Ha érte égek egyedül,
Nem veszi talán vétékül.

Bús gazdátokat meg-fzánván
Be-fogad titeket talán,
'S nem haragszik-meg érette
Ha bús szívem meg-fzerette,

Neki hevült indulatom [tom!
Ah! mert tovább nem bírha-
Phyllis! Phyllis! kedves lélek
Érted halok, érted élek!

24. A' Tavasz.

Kedves idő vig kezdete,
Ó gyönyörű ki-kelet!
Meleg szellőd lehellete
Mérfékli a' mord telet.

Ha a' tél bús köddel, jéggel
Mindeneket elborít,
Ha kedvetlen hidegféggel,
'S Zűr-zavarral fzomorít:

A' föld színét változtatod,
Oftogattz új életet,
Fel-engedéfre nógatod
A' fagyott természetet.

A' jó kedv, a' fzeretettel
Gyönyörűség jár veled,
Zöld árnyékkal új étellel
Örömrket neveled.

Áldott tavasz jó napjai
Balzfama az életnek!
Téged a' föld bús fiai
Ó melly igen fzeretnek!

Szívem ó mint meg-illeti!
Kezdeted első jele,
Háláadva emlegeti,
Hogy új erőt öntsz bele.

Ha a' tél fagyos hidege
El-öl kemény fzelével
Biztat jó napod melege,
Új élet reményével.

Szép hajnalod fel-tettzése
Meg vidíttya lelkemet,
A' pacsirták vig zengése
Táplállya életemet.

Úgyis ha volt mulattlágom,
Ha még vig volt életem,
Ha még szívettem világom,
Tsak néked köszönhetem.

Gyermekfégem vig reggele
Sok kedves tavafzaim!
Véletek lelsz lelkem tele,
Míg el-múlnak napjaim!

Ha ártatlan kis koromba'
Igaz vólt az örömöm,
Még most is ifjúlágomba
Tavafz! néked köszönöm!

De most is ki-mondhatatlan
Vigafságim származnak
Látván az első ártatlan
Jeleit a' tavafznak.

Ó mint örültem lelkembe
Ha féfzerekre akadtam,
Mint vert szívéem kebelembbe,
Ha máfnak mütathattam!

Most is, ha a' fák indulnak
Érezvén ki-keletet,
Érzékenyfégim lágyúlnak
'S áldom a' természetet.

Melly meg-elégedtem velem
A' fárga libák körül!
Semmi király, Fejedelem,
Illy igazán nem örül.

Most is ifjú életemben
A tavafzt meg-könyvezem,
Megilletödvén lelkembe
Ha örömét érzem.

Ha gólyákat véletlenül
Láttam hogy-kelepelnek,
Melly ki-befzéllhetetlenül
Örvendtem e' jó jelnek

Most is kedvesebb lételem,
Kedvesebb minden falat,
Kedvesebb minden ételem,
Egy fokadó fa alatt!

25. Jó az Isten.

A' vidám tavafzi eget
Bús felhő ködöfíti
A nyár mennyi dörög eleget,
Bár az áldáft kézfíti.

Ezt a' nagy Isten forgattya,
Ne zúgolódj ellene.

Fiam! elméd gondolattya
Ha nem megy mint kellene,

Ha fujtol is vesszejével,
Szenvedjél eggy keveset:
Ő tehet, 's tefz erejével
A roffzból jót 's édeset.

26. A' hóldhoz.

Tellyes hold! szép fényefféged
Már derül fel meffzéről,
A' páfztor régen néz téged
Görbe bottya végéről.

Erejeére lágy tüzednek
A' hegyek már pirúlnak,
S' A'mint fúgárid szélednek,
A' tsillagok meg-gyúlnak.

Már a' réti tsepp-harmatok,
Mind gyöngyökké lettenek,
A' források 's folyamatok,
Megezűftöztettenek

Jer szelíd Hóld! szép fényeddel,
Jer, szerezsz tsendességet!
Tsak te vetfz fel-jövéfeddel
A' búnak 's gondnak véget!

Mig fényedbe nints enyéfzet,
Mig a nap fel-nem-fzalad,
A' föld 's az egéfz természet
Nyúgofzik te általad!

27. A' bús Puttonos.

Jó Puttonos! hol a' puttonod?
Hifzen szőlőt ké'k most hordanod,
Most az igazándi szüretnél
Bakatort ugyan tsak ehetnél.

Jaj nincs putton; hát mit tsinálunk?
Most a jó szürettől meg-válunk.

Pedig én a' puttont szereztem,
A' vállamra szépen fel-vettem,
És a' midőn meg-vólt már telve,
A' kádhoz vittem énekelve.
A' fzedőket is én bízattam
'S vig szível dolgoztak alattam,
De fzedők! hogy legyen kedvetek,
Most más puttonost kereffetek.

Hiv pallérom! kedves fzedőim!
Ti minapi szüretelőim!
Ha a' szüret most tsak tiétek.
A' puttonost emlegeffétek,
A' szép bakatort ha látjátok,
Azt a' puttonosnak szánjátok.

Mennj-el hát most te kis levelem,
'S Mondjad, hogy a' Grófnét * tisztelem,
A' gazdát is, és palléromat,
A' fzedőket és a' puttonomat,
A' búfúlt puttonos nevével,
Köszöntöd, egész Telegd' hegyével.

28. Belgrád meg-vételére.

Belgrád! fok vitéz lelkeknek
Felejtethetlen ára,
A' Császári tzimereknek,
Hellyt engedsz utollyára!

* Özveggy Gróf Haller Péterné.

Nem-bírtad holdod szarvával
 A' mennyköves felleget,
 'S kevély erőd hatalmával
 Rettegtél egyy öreget.

Tsúfos meg-aláztatással
 Meg-ízűnést magad kértél,
 Te! ki minden mozdulással
 Nékünk halált ígértél!

'S Im! rettegés siralommal
 Szállott minden Törökre,
 Kiket Laudon egyy oftrommal
 Le-ültetett örökre.

29. Besenyei Beóthy János

Bihar Vármegye V. Ispány halálára.

Beóthy! bár meg-hóltál a' reménység elől,
 De nagy érdemedbe élsz még mindenfelől.

30. A' szerelmes Páfzor.

Ó örökké szerentsétlen ligetek!
 Mellyeket én soha sem-felejtetek!
 Ott esett az, hogy az elfő fzerelem
 Nyilaival meg-rontotta kebelem;
 Ott esett az, hogy egyy őfzi időben
 Daphnét, a' szép Daphnét láttam elfőben;
 Ott esett az, hogy egyy halmon le-felé
 Félénk erőm gyenge teftét emelé.

Ó mit fzenvedek a'ttól fogva,
Hogy szívemet érezem fogva,
Ti tsemeték 's bokrok, tudjátok!
Mert titkaim bízom reátok.
Hányszor járok kelek köztetek,
Amiólta szegény szeretek.
Bátor a gyümölcsök magosok,
Mellyekhez hafztalan kapdosok.
Bár látom Daphné gazdagfágát,
'S szegény forsom alatsonyfágát;
Bár ő eggy nagy gazda leánya,
'S az apámnak nints húfz báránya;
Bár helybe hagyom értelmemet,
Tsak nem enyhíthetem febemet;
Tsak szeretnem kell erköltseit,
Szelidségét 's szép beszédeit,
És könnyebbülni úgy láttatom,
Ha felölle gondolkozhatom,
Daphné! Daphné! jófág szerelem
Erköltseid ó melly igen tisztelem!
Ó ha mikor jutol elfzembe,
Melly dobogást érzek szívembe!

Hafznos mezők! kies ligetek!
A tél jól téfzen ti veletek;
Titeket is árnyék levelek,
Lassan el hordanak a' fzelek;
Tí is ó fák ha szölgálátok
Már a tél nyugalmát várjátok;
Hát ha minden készül pihenni,
Kínra kell nékem fel-ferkenni?
Hát ha mindent meg-nyugtat a' tél,
A' gyötrelem én bennem fel-kél?

Nagy Iftenek! éltem vezéri!
 Kiknek titka lelkem esmérí
 Ti kik hívfégemet tudjátok,
 Daphnénak tudtára adjátok!
 Hogy nagy neve 's kintsei között,
 Szívem egyyikbe sem ütközött:
 De fzelídségét jámborfiágát
 Tízta fzíve erányofságát
 Ártatlan fzeme tekintetét,
 Emberfzerető természetét,
 Mind az imádásig tisztelem,
 'S Rekedt hangal meg-énekelem.

31. A' Fogadás.

Chloé! ne fuís tőlem te durtzás gyermek!
 Haszontalan bújkálíz, mert nálad termék
 Akármint mefterkedíz akarint igyekízel,
 A'tól a' négy tsóktól meg-nem-menekízel.

A'ba fogadott volt ma Chloé velem,
 Hogy ha ő el-búvik, én meg-nem lelem:
 Meg-lelt a' fogadás négy erős tsók alatt,
 Én rá is találtam, de ő el-fzaladt.

Ne bújj Chloé! ne bújj, ha rád talállok,
 Nyólez erős tsók alatt hidd meg-nem-állok,
 Moft négy tsókig buktál a' tett fogadádba,
 Négyyel fzaporítod reá-adádba.

32. Az emberi fzeretetről

Ki fzeretné az életet,   Hol a fíró kis-dedeket,
 Ott hol nints ember fzeretet?   A' meg-görbült őfz fejeket

Érzés nélkül tekintette, Mutass Uram! eggy kietlent,
 Aki tsak el-ment mellette. Hol ne láfsak illy hitetlent!
 Hol a' bús infég könnyein, Mutass eggy pusztá barlangot,
 Az izzadfág vér tseppjein, Hol ne halljakjaj szó hangot;
 Senki nem-is ízánakozott: Jaj szót, mellyet kinja alatt
 Ez, ez a' föld meg-átkozott! A kéttfégbe efés hallat.

33. Beliczai József.

Arad vármegyei V. Ifpány halálára.

Én-is emlékezetednek
 Eggy könny-tseppet szentelek,
 'S Hol több szemek keferednek
 Fel-elegyítem velek.

Elméretlen voltom mellett
 Téged el-nem-halgatlak,
 Te, kit minden jó kedvellett,
 Beliczai! firatlak.

Nem, mint ki-dúlt gyámolomat,
 Nem, mint reményfégemet;
 Mert nem-efmervén forsomat,
 Nem esmértél engemet.

Ember-szerető jófágod
 Tudva-van orfzág-szerte,
 Hiv tífzta erányofságod
 Mind a' világ esmerte.

Magzattyaidnak jó Attya,
 Hazád jó fia valál,

Holtod mind kettő firattya,
Tudván, hogy fel nem talál.

Beőthy! * régi jó barátod,
Íme! el-indúlt feléd;
Nem mefsze maradt el, látod,
Kivel terhed vifeléd!

Jó emlékezet párnáján
Békével feküdjetek!
Minden igaz szív tábláján
Fel lepsz mettzve nevetek.

34. Phyllishez.

Miólta nyúgodalmomnak
Ellenére szeretek,
De füleid panaszomnak
Halláflára fiketek:

Hányfzor mondtam bús lélekkel:
Mit szerettz bóldogtalan?
Ha minden kín 's gyötrelmekkel
Szerelmed hafzontalan?

Ah, az a' kiért szivedet
Kín 's gyötrelem vérezi,
Titkon kínzó szerelmedet
Láttya, de-nem-érez.

* Nagy barátságba élt Beőthy mindenkor Beliczaival. Együtt szolgáltak Bihar vármegyében először, Beőthy mint ordinárius, Beliczai mint substitutus V. Ispány.

35. A' tsermelyhez.

Tseregly, ó lafsú folyamat!	Szökő habjaid játékát
'S játtzál a' kis kövekkel!	Vig örömmel szemléltem,
De el-tűnt nyúgodalmamat	'S Tseppetskéid omladékát
Meg-nem adod ezekkel.	Híven fel-keresgéltem:

Ah, a' míg még hatalmomba	De, most miólta szeretek,
Vólt erőm 's akaratom,	'S érzékenyfégem hajlott,
Mint örültem alattomba,	Már nem gondolok veletek,
Néked meg-nem-mondhatom.	Folyjatok itt, vagy amott.

36. A bódog élet.

Ó! ha az emberek a'nak örülnének,
 Ha mikor másokon könnyebbíthetnének,
 Ha vólna mindenütt nyájajság, szeretet,
 Ó! ki ne kedvelné akkor az életet?
 Ha eggy a' másikkal öfzve ölelkezve
 Segítné az igaz szegényt örvendezve,
 Ha tsupán tsak azok a' könyvek folynának,
 Mellyeket a' hívfég s öröm fajtolnának,
 Ha mindenütt igaz vólna a' szerelem:
 Lehetni embernek lenne nagy kegyelem.

37. A' hafzontalan várakozás.

Várom, várom, mind-fzün-	El-múlt több két hónapjánál,
Barátim! választokat, [telen,	Hogy el-váltam tőletek;
De ki-fakadok kételen,	Nem jöttem tovább Budánál,
Nem győzvén olyan fokot.	'S Már elfelejtettetek.

Ó! barátim! hívfégemet	Ha nekem ennél kedvesebb
Keseríti, hidjétek!	Nem-jöhet más tőletek!
Ha igaz szeretetemet	
Olly hamar meg vetétek!	Kérlek! ne kényszerítétek
	Szívem balitéletre!
Mi egygy levélnél kevesebb?	Mert ez-is, mint a' tiétek,
Hát miért nem-küldetek?	Meghúlhet végezetre!

38. A' Jó eftve.

Boldog eftve! életemnek	Bóldog eftve! mely lelke-
Minden eftvéi között,	[met
Melly hervadó szerelmemnek	Illy örökre juttattad,
Zöld kofzorút kötözött;	Köszönöm, hogy szerelmemet
	Már megjutalmaztattad
Melly, hogy a' hold bús-vi-	
[lágát	Hogy jó szellőd fúvallását
Épen reánk vetette,	Játtzadtván körülölted,
Éltem minden boldogfágát	Bús szívem könnyhullatáfát
Lelkemmél éreztette.	Ortzámról le-törlötted.
Midőn nyájas szeméremmel	Phyllis! teljes életedbe'
Kedvesem megvallotta,	Emlékezz ez eftvére,
Hogy hasonló szerelemmel	Mert csak ez emlékezetbe'
Szívem titkát hallotta.	Élek lelkem kedvére!

39. H. Kóburg győzedelmére és Belgrád megvételére.

Törüllyétek meg, hufzárok!	Bővfégesen áldoztatok
A' vértől kezeteket,	A' Márs véroltárára!
Szűnnyenek meg a' mozfárok	'S Vitézfégét mutattatok
Öntni zápor-tűzeket.	A világ tsudájára!

Búfúlt kardotoknak éle	Már a' fővezér meg-fzaladt,
Fokfányt vérrel feltette,	'S Belgrád lett a' tiétek.
A' bombi, kártáts', s efféle	
A' hold fényét el-vette.	Fokfány és Belgrád eggy [őfznek]
Vig szívvel mondják minde-	Hallatlan jó füzrete,
[nek,	Légy e' két felféges őfznek
Kik hallják híreteket,	Örök emlékezete!
«Ama' régi féliftenek	
Vittek véghez illyeket »	Kóburg és Laudon éllyenek!
	Ezt mondják ifjak 's vének,
Íme, tizennégy nap alatt	'S arany ofzlopot tégyenek
Hogy jól neki kezdétek,	E két vezér nevének.

40. A' Fő-bóldogság.

Osztönözéséből a' hív természetnek
 Eggy fő bóldogfágot mindenek kergetnek,
 De el-tévelyedvén az igaz útjában,
 Ez a' pénzben tarttyi, ez a' nagy pompában,
 Ó nem azt emberek! nem azt kereffétek!
 Ez a' szerentsée', s nem lehet tiétek!
 Eggy igaz 's kegyes szív, ez az ember java,
 Ezt mondja a' lelek, 's az okosság szava.
 Ha van vagy szerentséd, vagy keferűféged,
 Ez örvendezteffen, 's vígasztallyon téged.
 Ezzel fényeskedjél, 's ezzel tartsd r'á magad,
 Mivel a' szerentse mást mindent el-ragad.
 Ezt érzeni, hogy van, 's tudni, hogy bírsz vele,
 Több mint eggy világnak a' hasznavétele,
 Sőt akármelly öröm, ha e' nints-mellette,
 Minden édességét hóra helyhez-tette.

41. Chloé bús estvéje.

Te halvány hold bús világa!
 Légy könnyeim bizonyfága,
 Mellyeket e' hegyoldalon
 Hullattam sok esthajnalon.
 Itt e' tölgyek árnyékába,
 E' kősziklák oldalába,
 Itten firok én szüntelen,
 Midőn lenki nintsen jelen.
 E' hatodik est hajnala,
 Hogy már Dámon itt nem vala,
 Hogy nem láttam a' hitetlent,
 Hogy se-nem-irt, se-nem-izent.
 Tán szegény meg-betegedett,
 Tán bánja, hogy meg-szeretett.
 Tán nem jöhet a' nyájától,
 Félvén kegyetlen attyától,
 Dámon! Dámon! jőj éjfélbe,
 Ne hagyd szerelmedet félbe!
 Meg-várlak az éjtfzaka is,
 Jőjj-el, ha mind hajnalra-is!

42. A' Szekfü.

Kedves szekfü! kedvefemnek
 Leg-első adománnya,
 Légy esküdött hívfégemnek
 Örökös maradvánnya!

Téged, jó indulattyába,
 Adott az én kedvefem,

'S azért szined látásába
 Örömemet kerefem.

Téged minden virág között
 Szívem jobban kedvellett;
 Mert a' mellyéhez kötözött
 Phyllifem, 's rád lehellett.

43. Nem-fzeretek.

Ifjúfágom jó napjait	'S el-fzalasztott befzédimet
Öröm 's víglágnak fzente-	Serpenyöbe meg-nem-méri.
[lem;	
A' fzerelem rablánczait,	Most a' féltés erőfzakot
Míg tsak lehet, nem vifelem.	Tsendes lelkemen nem-té-
	[fzen,
Nyughatatlan a' fzerelem,	Nem fza bja más ki a' napot
Sok gond es fok baj követi,	Mikép töltsem-el egéffzen.
Szüntelen való félelem:	
Boldog, ki el-kerülheti!	Nem! míg élek, nem fzeretek,
	Magamat nem vefztegetem,
Moft még minden lépésimet	Szabad léfzek, míg lehetek,
Más tőlem számon nem-kéri,	Nem kinzom rövid életem.

44. Mirabó.

A' francia nemzetgyűlés elől-ülője halálára.

Le-dúlt tornyai közt Párizs városának,
 Omladékaiból köz-bóldogságának
 Épített Francz-ország egyy ofzlopot írva,
 A' Mirabeau neve e're van fel írva!

45. A' Szerelem bóldogsága.

Miólta hív fzerelmemnek
 Ama' jó eftve kedvezett:
 Phyllis! tsüggedő szívemnek
 Minden kedve meg-érkezett.

Miólta a' hold fényénél
 Hív fzerelmeddel bíztattál,

Phyllis! Izíved szerelménél
Kedvesebb jót nem adhattál!

Azólta minden reggelem
Víg mofolygással hafadott,
'S minden eftvém, ó szerelem!
Bánat nélkül alkonyodott.

46. Dámon.

Ott ama' hegyek lábjánál,	'S az én nyúgodalmam vele:
A' hold tífzta világánál,	De én, sebeim vérebe,
Láttzik, a' ritka fák között,	E' kő sziklák üregébe,
Eggy ház, újj náddalkötözött.	Itt gyászolom szerelmemet,
Ott van Chloé, lelkem fele,	Még le-kefergem éltemet.

47. A' haldokló kerefsztyén.

Országos Széchényi Könyvtár

Ha tehát készítik már a' szemfedeleket,
Ó szent isten! tiéd legyen a' tífztele!
Tiéd, ki fel-tartván engem ember-korig,
Jó téteményiddel kifizértél a' porig.
Ó hányszor hagytam-el szegény lelkem javát!
Hányszor hallgattam-el az okosság szavát!
De te még-is perbe nem szálltál ellenem,
Ó én könyörülő kegyelmes Istenem!
Uram! én por vagyok és kissébb azoknál
A' vélem gazdagon közlött áldáfoknál,
És ha most irgalmad éneklek az éggel,
Végfő háládáfom vedd kegyelmefféggel.
Szent isten! te ki vagy irgalom 's kegyelem!
Ím, fogadd bé lelkem, mert néked szentelem!

Kérlek, engedd látnom jobb karod hatalmát,
Töltsd-be ízegény szolgád hitét 's bizodalját!
Hogy ottan a már meg-boldogúlt lelkekkel,
A' szent angyalokkal és az öt szűzekkel
Minden világi bűnt s szennyet le-vetkezve,
Szent ditsőfégedet nézzem örvendezve.

48. Ifjabb Sz. R. B. Gróf Teleki Imrének,

midőn exáment tartott.

Kis gróf! szüleid örömére,
A' mint próbádat adtad,
Gyenge életed erejére
Magad fellyül haladtad!

Neked, a' vig játékok között,
A' mulatffág ölébe,
Borostyánkőszorút kötözött
Apolló, jó kedvébe.

Rád mosolygottak vidám ízemmel
A' pindusi istenek,
Jó éffzel 's egyéb kegyelemmel
Felékefíttetenek.

Kedves gyermek ennyi időre!
Jó szülék jó magzattya!
Virágod magát jövődöre
Melly kedvesen mutatja!

Ó nőly, épülly, remek tsemete!
Nőly e' nemes törzfökre!
Kiket az ég veled szerete,
Boldog szülék örökre!

49. A' meg-változott Dóris.

Ti ligetünk páfztorai!
Myrtill kedves pajtámai,
Majd ha Myrtillt meg-láttjátok,
Kérlek, néki meg-mondjátok!
Hogy Dóris már nem fél tőle,
'S nem fog el-bújni előle.
Hogy jobb indulattal tele,
Nem kötődik többé vele.
Mondjátok, hogy gondolatom
Most mind csak rajta forгатom,
Hogy fok ezerfzer meg-bántam,
Miólta véle úgy bántam.
Mondjátok meg, hogy érette
Bús szívem-is meg-érzette
A' mit mondott könnyes szemmel:
Hogy tele-van szerelemmel.
Mondjátok meg, attól fogva
Hogy őt láttam volt zokogva
Szívem bús zokogásánál
Kedvesebb képet nem-talál.

50. A' hafzontalan áldozat.

Ott ama' hegyek völgyében,
Egy kis tsermely le-mentében,
Áll a' szép Vénus temploma,
Mellyet koptat fokak nyoma,
Kik, mint-hogy híven szeretnek,
Hiába vesztegettetnek.
Én-is, a' több személlyekkel,
Már fokszor fok temjénekkel

Áldoztam halzontalanúl,
 Hogy szívem szenvedni tanul.
 Ah, mennyi fogadáft tettem,
 Még-is, a' mint észre-vettem,
 Vénus, meg-vetvén tüzemet,
 Nem-fegíti szerelmemet.

51. A' hírébe meg-hólt.

Ti apró ártatlan magzatok!
 Ajtómba ciprusfát* rakjatok!
 Kit el-felejtettek mindenek,
 A'hoz tsak ciprusfák illenek.

52. A' halgatás mentfége.

Télon! szememre mit-veted	'S most, ha az ég akarattya
Úgy gondolt reftlégemet?	Daphnémtól el-rendelet,
Ha, mint én nem-érezheted	Ha szívem nem-is várhatja,
Epefztő gyötrelmemet.	Hogy leheffek-még vele:

Nem reftlég-miatt hallgatok,	Ki tsudálja hogy kedvemet
Bár húrjaim fiktetek,	El-velsztvén e' tsapáffal,
Sok kínaim, ti szóljatok!	El-keferedett szívemet
Ha némává tettetek.	Emélszem búsongáffal?

Ah, míg boldogúl szerettem,	Ki-tsudálja, ha szeretett,
S gond nélkül kedvesemet,	Hogy könnyeimmel élek,
Vig szívvel énekelgettem	Ha örökre el-vétetett
Szerentsés életemet.	Tőlem ez a' jó lélek!

* A' régiek ciprusfát szoktak az olyan ház eleibe tenni, melly
 ben valaki meg-hólt. (Sz. Szabó L. jegyzete.)

53. A Pétzeli kert.

Idősb Gróf Rádai Gedeonhoz.

Nintsenek a' fzerentsének
Semmi rendes útjai,
Bár az ember életének
Olly rövidek napjai.

Itt a' rend 's rendetlenféget
Egyvelítsed egymással,
Hogy ízünk kettős szépséget
Érezzen egyg látással.

Bóldog kinek fel-tétele
Mindég arra tzelozott,
Hogy máfnak-is hafznált vele
Míg magának dolgozott!

Ültels e'be hafznos fákat,
'S kedves ízű magokat,
Tellyes rózsák, violákat,
'S színes tulipánokat.

A' ki egyg kis plántatónak
Veffizejébe mondhatta:
«Majd ha ágaid meg-nőnek,
Más-is járhat alatta.»

Tedd az útát árnyékofsá
A' halmok oldalain,
Az álmat kívánatofsá
Gyep-ízéked lágy hantjain.

Bóldog a' ki fzent érzéffel
Látta nőni kis fáit,
Mellyeknek más jó ízléffel
Kóftolhaffa almáit!

A' völgyek tekervényébe
Öltels szagos epreket,
'S a' halmok déli réfzebe
Szőlő termő töveket.

Ó kegyes gróf! kis kertedet
Építfd minden erővel,
'S már hanyatlott életedet
Hoffzabbítfd ez idővel!

Ott egyg partba, a' fák között,
Melly víffázza a' hangot,
Épits kákából kötözött
Múlattságos barlangot.

Láttafd-itt a' természetnek
Pompás egygügyűségét,
És az emberi nemzetnek
Nagyra ment mefterfégét.

Majd ha kélő unokáid,
Itt öfzveölelkeznek:
Köfzönvén hafznos munkáid
Hamvaidon könnyeznek.

54. Phillishez.

Gyors kerekí az időnek
Szárnyra kelve fíetnek,
A' jó napok után jőnek
Bánati az életnek.

Phyllis! míg e boldog óra
Még szerelmünknek kedvez,
Phyllis! ferkenj fel e' szóra,
Jer szoríts kebeledhez!

Majd ha fíró gyermekedet
Nyájafon apolगतod,

Könyörgő' szerelmefedet
Akkor meg nem halगतod.

Phillifem! ki nyílt karokkal,
Jer, ölelj meg engemet,
Jer vidámító tsókokkal
Boldogítfd életemet.

Majd ha nékem 's fiaidnak
Tsókjaid ofztogatod,
Phyllis! kettős tsókjaidnak
Ez erőt nem adगतod.

55. II-dik József halálára.

Az emberi nemnek igaz, hív szólgája,
A' köz-szeretetnek tüköre 's példája,
Ki a' józan elme 's böltsélség öfvényén
Segíteni kívánt népei törvényén:
De kinek szándéka 's minden fel-tétele
Szerentsétlenné lett, 's el-múlt együtt vele;
Ki nagyokat akart, 's többre nem mehetett,
Mint-hogy bús éltének szegény! véget vetett;
Ki éltét hamarább fel-áldozta értünk,
Mint benne egy igaz Jól-tévőt esmertünk:
De még-is nagyobb volt ez egész századnál,
Nézd utazó! József fekszik itt lábadnál!

56. A' mai világ.

Volt még ez előtt egy haza,
Kit minden jó oltalmaz;

Volt egy idő, hól mindenk
 A' köz-hafzonra éltenek,
 Míg az arany szabadságért
 Kiki szívefen ontott vért.

De most minden, ha dolgozik,
 Tsak magáról gondolkozik.
 A' melly érdem hajdanába
 Vitézt tsinált, valójába,
 Ha most magad úgy-vifeled,
 Egy bolonddal több lefz veled.

57. A' gyermekek.

Ne hidd, nem igaz, hogy a' vének
 Kétszer gyermekké lennének:
 Gyermekek az ember, a' míg él,
 Csak a játéknemben cserél.

58. Egy fősvény.

Mit kapsz e parányi kincsen?
 Több az, a' mi néked nincsen.

59. Töredéke a' Mohátsi veszedelem Előadásának.

A' mint Baranyának kövér határába'
 Tekereg a' Duna Belgrádba folytába,
 Egy kis Mező-Várost tettek a partjára'
 'S hogy sírna a' Magyar ennek hallására:
 Mohátsnak nevezték: 's a' lett a' Hazának,
 'A mi hajdann Canna Róma várcsának.

Maradék! kinek ez oszlopot szentelem,
Hazánk veszedelménn jer keseregj velem!

Még a Nyár mind tartott 's a' munka is vele,
A' megérett kalász jó maggal völt tele,
Édesenn biztatvánn a' szegény Parasztot,
Kit a' mult őszt ólta oly sokszor fárasztott:
A' midőnn Szolimán Császár hamarjába
Kétszázezer néppel béüt a' Hazába;
Ki is ágyúival hogy egy-két jelt adott,
A' mezőről minden jajgatva szaladott;
S' hogy végső inségbe ejtné maga-magát,
Könnybelábadt szemmel felgyújtja asztagát.

Körnnyüállásait vévén gondolóra
Lajos, az erőtlen, elhal e' jaj-szóra.
A' sok ütközetek, a' sok véres tsaták,
Próbált Vitégeit nagyonn megfogyaták.
Várna sírhalmai még mind kékellettek,
Gyászos emlékezet lebegvén felettek.
A' Dózsa világa se mult el oly régen,
Hogy ez meg ne tetszett volna a' községenn.
Elfogyott a' Magyar, egygyütt még se tartott,
Rontvánn maga alatt szüntelen a' partot.
Ezt látvánn, sirt Lajos, méltán is sírhatott,
Nagyobb völt a' veszély annál, mint láttzatott.
Mert a' Török jóval feljebb jött Eszékenn,
Annyit követvén el a' nyomorúlt népenn,
Hogy e' rettegéssel pusztító mennyköre
Fel nem vette magát kétszáz esztendőre.

— — — — —

60. A' Gyermekkori idők emlékezete.

Kis kard! mellyel vitézkedve	Akkor még nem vesztegettek
Vagdaltam a' bürkökre,	Rosszúl képzelt gonddjaim
Életemnek minden kedve	'S kívánságim nem terjedtek
Itt függ veled örökre.	Messzebb, mint a' karjaim.

'S mint a' titkos rozsda mérge	Együgyű természetemnek
Néked is nem kedvezett,	A' sokféle nem kellett,
Martzongván a' bánat férgé.	Egy mértéke völt izemnek
Szívem gyakran vérezett.	A' kenyér és fánk mellett.

Bóldog voltam gyermek fővel	Még is minden lépésembenn
A' fa-puska 's ló megett,	A' vígasság követett
Akkor éltem az idővel,	'S ártatlan tekintetembenn
Mely most engem veszteget.	Kedv 's nyájasság nevetett.

Akkor völt az én életem	Még is egy belső nyugalom
Az örömnék élete,	Oly viggá tett akkoronn,
Mig tudatlan ítéletem	Mint mást kinez az únalom
Választást nem tehete.	'A bársony 's a' bíboronn.

A' míg mindent a' világonn	Ah! hogy e' bóldog életnek
Egyaránt kedvellettem,	Napjai elmúltanak!
Mig az egyik múltságonn	Ah! hogy vissza nem térhet-
Másikat építettem.	'S oly rövidek voltanak! [nek

Akkor még a' bút és gondot	Add, Úram! e' bóldogságot,
Magamba nem neveltem;	Add még egyszer érzeni!
'S a' mit józan szívem mondott,	Más örökkévalóságot
Benne kedvem felleltem.	Nem kívánok tölteni.

61. A' Rózsa és Rózsi.

Láttam már én a' Rózsákat   Kellemetességeid: [nek
 Kinyilni pünköst felé,
 'S oly szívrehatók nem lesz-
 Láttam a' szép Leánykákat,   Bádjadtt tekinteteid.
 Mint szaggatták lefelé;

Láttam azt is egyfolytába',   Akkor, mint a' megverettek,
 Hogy lehúllvánn levele,
 Tőled mind elszélednek,
 Ott állott szegény magába'   Kik azt mondják, hogy sze-
 'S nem gondolt senki vele.   [rettek
 'S hódoltak szépségednek.

Rózsi! szép ortzád rózsája
 Sem leszsz hervadhatatlan,
 Rózsi! szép tested formája
 Ah! tanulj egy mesterséget,
 Görbe leszsz 's alkalmatlan.   Rózsi, 's mindég kedvesléssz:
 Tud meg, hogy minden szép-
 [séget
 Lassann, lassannelenyésznek   Feljűlmúl a' Szív 's az Ész.

62. Seneca-fordítások.

I.

Ignoranti quem portum petat, nullus suus
 ventus est.

A ki maga nem tudhatja,
 Mi légyen az akaratja,
 Ki csak keresi, hol leljen
 Helyet egy valamely helyen,
 A földön senki sem mutat
 Annak egy bizonyos útát.

II.

Quidquid vult, habere nemo potest; hoc potest,
nolle quod non habet.

Senki mind el nem érheti,
A mire magát rászánja;
De az egyet megteheti,
Hogy a mi nincs, ne kívánja.

III.

Nunquam est parvum, quod satis est, nunquam
est multum, quod satis non est.

Nem kevés az, a mi elég;
A mi nem elég, nem sok;
Az egyik ég, a másik elég,
Azt mondják az okosok.

IV.

Si convalesceris, non morietur, sed valitudinem
effugies.

Beteg is vagy, félsz is, -- nagy baj egymás mellett:
Egy is sok; a másik sokkal több, mint kellett.
S mit félsz? -- Jaj, meghalok! -- Esztelen, a halál
Épen vagy betegen, mindenkor rád talál.
Ha meggyógyulsz, nem a halált kerüted el,
Hanem hogy kis korig nem betegeskedel.

V.

A víg öreg.

Ezt a házat én kezdettem	Hát én ily megőszült fővel
Mint ifju építeni	Magamra mit várhatok?
S im leroskadtt már felettem,	Ha még ti is az idővel,
Nem lehet segíteni.	Ó kövek, megromlatok!

E nagy fának, mely hűvössel	Ime minden kezd avúlni
Tartá udvarom felét,	S romlik ősz fejem körül,
Én láttam - ó mely öröm-	Lelkem mégsem tud búsúlni;
A legelső levelét. [mel! —	Sőt vénségének örül.

S veszni tér ez is magában;	Mint az íze jobb s édesebb
Már az ága fekete.	A talált szőlőszemnek;
Öntözzük, de mind hiában,	Igy az estvéje kiesebb
Nem lesz többé csemete.	Hanyatló életemnek.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

63.

A' PÁNTLIKA

Országos Széchényi Könyvtár

COMEDIÆ
GERMANICÆ, ET HUNGARICÆ
PER
REGIUM LIBRORUM OFFICIUM REUISORATUS
DELETIS DELENDIS
ET
MUTATIS MUTANDIS
APPROBATAE

A' PÁNTLIKA

EGGY
PÁSZTORI JÁTÉK

A'
GELLERT IRÁSAIBÓL

(fordított)

NAGY VÁRADON

1788. JUNIUS

A' JATTZO SZEMÉLLYEK.

(102)

Daphne a' Phillis annya.

Phillis a' Montán (szeretője) szerelmese.

Montan a' Phillis szeretője.

Dóris egy pásztor leány.

Mirtill pásztor legény.

Országos Széchényi Könyvtár

Első Jelenés.

Dóris, Phillis.

DÓRIS.

Phillis! mit könnyökölsz itt magad egyedül,
Mint mikor dél tályba a' kökörtsiny le dül
Te a' ki nekünk is kedvet tsinált 's nevelt.

PHILLIS.

Tudj' Isten jó Dóris magam se tom mi lelt
5 Tsak nints kedvem.

DÓRIS.

Még is kell okának lenni.

PHILLIS.

Id' akarék vászنام meg lotsolni menni
(S) Egy fába a' kezem nagyonn meg ütöttem
Ott a' hol a' vászنام tegnap ki kötöttem
Ugy fáj hogy.

DÓRIS.

Tsak ugy van a' mikor sietünk
10 Még e' nem olly nagy baj ezenn segíthetünk.
De hol Montan.

PHILLIS.

Még az Anyám is rám kerül
Szegény árva fejem le motskol emberül.

DÓRIS.

Biz az én Anyám is fel lobban hirtelen
De hol Montan.

PHILLIS.

Ugy de ő úgy tesz szüntelen

- 15 Az elébb is e' kis székfűt, zsáját szedék
(S') Neki jön a' ketske az a kis nevedék
(S') Egy takaró szálíg az álnok meg ette.

DÓRIS.

- Ne bánd szegényt hiszen ő is azt szerette
De Phillis nem akarsz te engem érteni
20 Hol Montán.

PHILLIS.

Ki tudná a' Pásztort őrzeni?
Ennékem nem rabom a' hol tettzik ott jár
Ki parantsol neki szabad mint a' madár.

DÓRIS.

Hát már tsak úgy beszélsz? nesze neked Montan.

PHILLIS.

Ej haggyj békét Dóris!

DÓRIS.

Haragszol rá talán.

PHILLIS.

- 25 Hogy ne? senki se bánt úgy szeretőjével
Mint az a' hitetlen Montan Phillisével.
Mint szerettem őtet mint jártam kedvére
(S') Minap egy pántlikát köték a' kezére,

Ott, a' hol tántzoltunk a' tölgy árnyékába,
 30 (S') Gondold meg ma láttam a Clóé nyakába.

DÓRIS.

Már bizony ha úgy van a' nem szép (*pántlika*)
 De hiszem lehet két egy forma pántlika. [praktika

PHILLIS.

Tsak nints olyan mint a' már a' mind hijába
 Mert Montan tette azt a' Clóé nyakába.
 35 Ó Dóris! a' mit az én kezem kötözött,
 Meg-esmérem én azt száz pántlika között.
 Nagy rég' hogy tsináltam, alig van két hete
 Sárga a' közepe, a' széle fekete,
 Egyebütt meg hol zöld, hól (*meg*) kék, hol fehéres
 40 (S') Apró cseppetskéekkel mint a' harkáj véres.
 Zöld sellyemmel azt a' fát is rá tsináltam,
 Hol az első tsókkal Montánt meg-kináltam,
 Rajta van egy P is, egy M is van rajta,
 Még-is másnak adja, ládd a' kutya fajta.
 45 De fuss, az Ayám — — —

Második Jelenés.

(*Daphne, Phillis.*)

DAPHNE.

No fiam! e' jó idő!

PHILLIS.

De talám a' meleg nagyonn is rekkenő.

DAPHNE.

A' nem azt semmit is sem egynek, se másnak,
 Még úgy lessz több száma a' búza rakásnak.

Én most úgy meg úntam vólt magamat othonn,
50 A' vásznadat néztem, jól szárad a Naponn.
De tán bajod is van, úgy tettzik hogy sirtál.

PHILLIS.

Nem biz én!

DAPHNE.

Hát nállad minek az a' tsanál?

PHILLIS.

A fejemnek mert fáj.

DAPHNE.

Ugyan van ám eszed!

Jobb bizony hogy azt a laput reá teszed.

55 De tudod ki ivott tegnap a' hőségbe.

Ládd fiam! hogy ejted magad betegségbe!

PHILLIS.

Ó nem! az attól van, hogy iboját szedtem,

Hogy olly nagyon sokszor fel-áltam s görnyedtem.

DAPHNE.

Hát kinek szedted azt.

PHILLIS.

Itt van.

DAPHNE.

Nekem adod?

PHILLIS.

60 Hiszen azért szedtem.

DAPHNE.

Most te tsak tagadod.
Szép bíz ez, de talán a' Mirtil számára?

PHILLIS.

Nem-hág biz e' soha az ő kalapjára.

DAPHNE.

Tan Montan? de ni tsak mint el-pirul bele!

PHILLIS.

Én könnyenn pirúlok; de még a' nem jele.

DAPHNE.

65 Gondolom hogy könnyenn a' Montan nevére,
Hát (mért) m'ért nem pirultál-el a' Mirtillére?

PHILLIS.

Én nem tom a szívem felellyen érettem,

DAPHNE.

Jól van jól a' szíved! de bíz észre vettem
Szereted te Montant.

PHILLIS.

70 Nem olly igen nagyon,
Hiszen mindig mondom mikor velem vagyok
Hogy mennyen-el, mert van más egyéb dolgom-is,
De ő fel-se veszi még ha haragszom-is.
Ma-is hogy korsómnak egy kis gödröt ások,
«Nem szép úgy-mond mikor a jányok durtzások!

DAPHNE.

75 De mást beszéll még-is a húgod Corinne.

PHILLIS.

Ollyan alávaló gyermeknek ki hinne?

DAPHNE.

Gyermek szóll igazat, már én tsak azt mondom!

PHILLIS.

Akarmit beszéllyen arra semmi gondom.

Hiszen, ha hogy ollykor egy mezőn legelünk

80 Ha idő töltésre ketten énekelünk,

Ha hogy ollykor én-is fúvok a' sípjába,

Már az olly nagy dolog

DAPHNE.

a' semmi magába!

De még-is azt mondod ládd, hogy el-küldötted,

Mikor ott enyelgett néha körülötted!

PHILLIS.

85 Mondhattam is biz én némellykor, meg-vallom

Ő de mikor az ő sílja szavát hallom,

('S) Ha azt a' felelő Echo (*visszhang*) úgy meg (fejt)

Minden bosszúságát szívem el-felejt! [sejti

DAPHNE.

Tán te vagy az Echo (*a' Visszhang*)? hisz' énekel-

90 De én attól tartok hogy szerelmeskedtek. [hettek

PHILLIS.

Az eszünkbe se jut, de hogy, nem szeret ő

Mert mint maga mondja hideg természetű

DAPHNE.

Még is majd durtzásnak monda téged szinte

PHILLIS.

95 E' meg esett talán egyszer' eleinte
 Ha nem felelek is minden kérdésére
 Még se tart ő számot a' Phillis szívére
 Ő arra kért, mert már meg-kell valni, látom,
 Legyek barátnéja, 's ő az én barátom.

DAPHNE.

100 Fiam! a' barátság hamar szerelmet szűl!
 De jobb lessz ha Montan, a' nyája mellett ül
 Te pedig majd Phillis végy-be éjtzakára.

PHILLIS.

Nem (lesz) semmi bajom nekem akkorára.

DAPHNE.

De még-is tsak egyél valami zöldséget,
 Melly el-üzzön róllad minden betegséget.
 105 Én el-megyek, eszem tán e' kis gomoját,
 Te pedig leányom szedjél sok iboját.

Harmadik Jelenés.

Dóris, Phillis.

DÓRIS.

Szegény Anyád rajtad ládd mint tűnölődik!

PHILLIS.

De ma ugye még-is hogy nem-zörgölődik?

DÓRIS.

Hát az orvossággal?

PHILLIS.

Ott könnyen segítetek.

- 110 Mihellyt egy kis bodzát, vad rutát kerítetek,
Mert ez, és a' töve az árva tsanálnak
Ő nálla a' halál ellen-is, használnak.

DÓRIS.

Héj bezzeg az Anyád ha engem kérdene,
Meg-tudnám én rajtad hogy mi segítene!

- 115 Montán.

PHILLIS.

Eredj! eredj! tsak ne-bosszants vele,
Mert már majd meg-fájul a' fejem-is bele!
Melly jámbor, melly szelíd volt a' tekintete,
Még-is a' hitetlen ládd hogy rá szedhete!
De semmi, tanultam én most ez embernél,
120 Rá nem szednek engem hidd többször egyszerűnél!

DÓRIS.

Jé már e' nagy harag (ha ha...)

PHILLIS.

- ni bizony még nevet!
Tán össze-szürtétek egymással a' levet!
Hej Doris! hivségem nehezenn sziveli
Látván hogy pántlikám más Leány viseli;
125 Ó mert tsak azokat a' tsókokat szánom,
A' mit kapott töllem az én rossz Montánom.

DÓRIS.

Hát meg is tsókoltad?

PHILLIS.

Ollyat hogy kérddhetel?

Láttzik boldog leány hogy te nem-szeretel!

Ő kezte-el ugyan; ha nem akartam-is,

130 Ha szégyenlettem-is, ha vertem, szidtam-is,

De biz utollyára ugy rá fanyalodtam,

Hogy azután néki még magam tartottam.

Kérd-meg tsak a' kúttól, kérd-meg a' bodzástól,

Hány száz tsókok között váltunk-el egymástól.

DÓRIS.

135 Hát osztán szüntelen tsak tsókolódtatok?

(S') Az alatt egyg másnak semmit se szóltatok?

PHILLIS.

Ó igen, de minden beszélgetés mellett,

Semmi is ugy jobban mint a' tsók nem kellett!

DÓRIS.

. De hát még-is osztán miről beszéltetek?

PHILLIS.

140 Ó te boldog leány! arról hogy szeretek,

Ő meg-ölelt engem, én ötet (*őt meg*) öleltem,

Ha ő kintsemnek hitt (*hiv't*), lelkem! azt feleltem.

Ó mond, ő tsak az én személyyem betsüli,

(S) Tudod, hogy egygyik szó, a' másikat szüli.

DÓRIS.

145 No jól van, de osztán nem-untatok erre?

PHILLIS.

Csak nem akadtam még illy boldog emberre!

De hogy untunk Dóris! de észre se-vettük

Gyakrann, hogy az egész napot hova tettük,
 Olyan hamar el múlt.

DÓRIS.

A' furtsa állapot!

150 Azzal tölteni-el a' mélységés napot.
 Ölelni, galambom! Lelkem én *(tsillagom)* szeretek!

PHILLIS.

Haszontalan Doris! mert ma nem nevetek.
 Valamikor Montán, Montán volt én velem,
 Mindég beszédessé tsinált a' szerelem.

DÓRIS.

155 No jól van hát egy nap, e' volt a' legelő
 De hát osztán más nap mit vettetek elő.

PHILLIS.

Az-is furtsa kérdés!

DÓRIS.

Nó-de mond-meg még-is!

PHILLIS.

Tudod hol fellegetes hol tiszta az ég-is,
 Mi-is, hol tzivódtunk, hol öszve-békéltünk.

DÓRIS.

160 Tzivódni?

PHILLIS.

Mint az ég, mi-is tsak úgy éltünk.
 Mert, sokszor tzivódnak ám a' szerelmesek,
 Még-is azért minden napjaik kedvesek!

Néha egész nap-is többet nem-tsináltunk,
 Hogy egymás szemébe néztünk, s kakutsáltunk
 [(kukutskáltunk).

DÓRIS.

165 Tehát a' szerelem mind tsak képzelődés!
 Ölelés, tsókolás, látás (*tréfa*) és perlődés!

PHILLIS.

Meg-tettzik, jó leány nem tudsz még trétsélni

DÓRIS.

Biz én azt se tudom hogy kell vele élni
 Hát mi az?

PHILLIS.

A tsak kéz, s' ortza tzirolgatás,
 170 Szerelmes beszédek, néha tsókolgatás.

DÓRIS.

Soha bizony soha, hát eb az ingetek!
 Tziróka, maróka még úgy-is tettetek!

PHILLIS.

Tettünk bizony s' ládd-e még-is az átkozott!
 Engem melly szégyenbe s' gyalázatba hozott!

DÓRIS.

175 Igen bizony, hát most, mit fogsz már tsinálni?

PHILLIS.

Szerel(m)em, pántlikám, és Montánt utálni,
 Nó de mond meg magad, úgy-é? ha szeretne
 Hogy két napba egyszer, tsak hozzám jöhetne?

Látom én mind tegnap, mind ma is hogy kerül,
180 De Dóris! úgy tettzik Mirtill jön emerül,
Mond őrizze nyájam míg violát szedek,
Hisz' itt nints sem mételly, sem víz, sem meredek.

Negyedik Jelenés.

Dóris, Mirtill.

DÓRIS.

Isten hozott egyszer Mirtill! e ligetbe!
Be régen nem láttunk! mi az a' kezedbe?

MIRTILL.

185 Egy kis állat.

DÓRIS.

Már azt nem szükség mondani
Hiszem ugy se-szoktak ott farkast hordani!

MIRTILL.

No hát itt van, nézd-meg!

DÓRIS.

Már nem-nézem, tedd-el!

MIRTILL.

Mi a' Dóris? hát a tréfát sem érthedd-el?
190 Ne légy olyan kényes!

DÓRIS.

Van talám még eszem,
Hogy az olyanforma tréfát fel-se veszem.

Nem szép, nem is szoktam mindgyárt haragudni,
Tsak hogy, nem akarok tölled mindent tudni.

MIRTILL.

Hiszen tudni lehet, én mindgyárt meg-mondom.

DÓRIS.

195 Ne-mond bizony nekem, reá semmi gondom.

MIRTILL.

Jaj be haragos vagy! Nó de már a' minek?
Hiszen én meg-mondom, tsak ne szolly senkinek.

DÓRIS.

Már én a' nyelvemnek magam parantsolok,
Mikor kell halgatok, mikor kell danolok.

MIRTILL.

200 No de, ne-légy még-is az ember Echója,
Ládd-é, ez a' Montán fekete rigója
Ezt tavally még Phillis a' fészkeből hozta,
(S') Kopaszonn Montánnak od' ajándékozta,
Szépenn tud fütyölni, most hogy arra mentem,
205 Nem vólt otthonn Montán, ('s) én bizony el-tsentem.

DÓRIS.

De hát ugyan abba mi örömöd látod,
Hogy úgy meg-lophatod Montán jó barátod?

MIRTILL.

De hadd-el! már ennek örülök mondhatom,
Hogy a' tronfot tronfal vissza-potolhatom.
210 Tudod hogy bánt velem ő a tavaj ősszel,

- Mikor el-dugatta a' Tengeri Csősszel
 A' seregélyemet. Én ezt fel-tartottam
 (S') Eggy kedves Nótádra meg-is tanítottam,
 Valaki tsak látta, mindjárt meg-szerette
 220 Az ének nótáját olly szépen ejtette.
 Hilax! Chloris! töllem hogy gyakran hallotta,
 Hilax! Chloris! mindég utánnam mondotta.
 Sokszor egész nap-is ült a juh hátára,
 Mint ha azt tartanák tsak az ő számára.
 225 De furtsa állat vólt.

DÓRIS.

- A' bizony, tudom már,
 Az a' nagyonn okos, nagyon drága madár,
 Melly hogy akkor a' négy nyarat meg-haladta,
 Nem-akarád adni tiz tsóknak alatta.
 De szegényt, a' Milon kutyája meg-ette!
 230 Mirtill, itt van tiz tsók, kell-é most érette?
 De meg-álly! jut egy kis tsalárdság (*tsalfaság*) eszembe.
 Én most nem rég valék itt Phillissel szembe,
 Ő hogy látta vólna azonn esküdözött,
 Mikor tsókolgattál ott a' bokrok között
 235 Mirtill! most ezt rajta ki kéne pótolni,
 Mutasd (*meg*) a' rigót 's szólly — (*'s mond!*) —

MIRTILL.

mit tudjak szolni (*mondani*)

DÓRIS.

Szólly (*Mond*), hogy te Montántól kaptad e' madarat,
 De ne-nevess osztán! edd meg az agarat!

MIRTILL.

Tsak bizd rám ki-lopom én biz a szemét-is.

DÓRIS.

- 240 Most úgy-is útállya a' Montán nevét is.
(S') Ha nevetés nélkül beszélsz, úgy el-hiszi.

MIRTILL.

Jól van, a' tsintalan ő-is el nem viszi
Mikor a' tömlőmönn megoldta a' hurkot,
De most meg-étetem ám vele a' szurkot!

DÓRIS.

- 245 Én Chloëhoz megyek. De ni! ahol jönnek,
Bújj izibe alá, e' termett szőlőnek.

Ötödik Jelenés.

Phillis. Montán.

MONTÁN.

Phillis! mit futsz töllem? hogy hogy vagy most megint.

PHILLIS.

Én így vagyok mindég, ha nem vagyok máskint.

MONTÁN.

Soha se-láttalak még én illy méreggel.

PHILLIS.

- 250 Soha-sem-is-esett a mi tegnap reggel.

MONTÁN.

Tegnap? 's nekem kellett valamit véteni?

PHILLIS.

Álnok! szemembe-is hogy mersz tekinteni?

MONTÁN.

Nó de hiszen mond-meg!

PHILLIS.

Ej jobb ha halgatol!

MONTÁN.

Ugy hát én nemtudom, miért pirongatol!

PHILLIS.

255 A' szép, az igasság tsak mindég tiétek!

MONTÁN.

Az Istenért mond meg hát! mi az a' vétek?

PHILLIS.

Ni biz a' hitetlen (*jó lelkű!*) egy tseppet se bánnya
Még hogy én mondjam meg töllem azt kívánnya.

MONTÁN.

Én nem tom: hát ez az a' minapi beszéd?

260 Phillis! hol a hited?

PHILLIS.

Ott, a' hol a' tiéd!

MONTÁN.

Hát ez az a' hívség a' méket ígérted?

PHILLIS.

Lassan Montán! mert így a' szívem meg sérted
Hív voltam én hozzád.

MONTÁN.

Hát én mit vétettem?
Hív vagyok én hozzád.

PHILLIS.

A' biz' észre-vettem.

MONTÁN.

265 Ah Phillis! Galambom, életemnek fele.

PHILLIS.

Nem vagyok én Chloë, tán álmodol vele.
Ni hogy szenderedik!

MONTÁN.

de hogy szenderedek,
Sőt érzem, hogy nagyon ártatlan szenvedek
(eggy kevéssé halgat)

Hát nem-szólsz?

PHILLIS.

Ma magam reá-nem-vehetem.

MONTÁN.

270 Hát vesszen el fűvöm juhom, s' a' ligetem!
Ha hitetlen vagyok (megbántottalak), a Nagy Pánra
[vallom!

PHILLIS.

De tudsz átkozodni derekasson hallom!

MONTÁN.

Ha Chloët szeretem hát! — —

PHILLIS.

tsitt! én (*most ki*) nevetlek,
Nem szereted, én meg téged nem-szeretlek.

MONTÁN.

275 Még Chloéval? de már ezt nem érdemlettem!

PHILLIS.

Menny hitetlen hozzá, menny, mond-meg helyettem!

MONTÁN.

Eh! Phillis! hitetlen. S' így hívsz te engemet?

Ki jobban szeretlek, mint az életemet,

Kinek a' vólt s' a' lessz minden kívánságom,

280 Hogy te légy valaha kintsem, s' boldogságom!

Hogy te veled éllyek, 's hogy (ó édes álom)

Hív karjaid között érzem-el halálom!

Már két esztendeje Phillis! s' kilentz hete,

Miólta hívségem (*hív szívem*) téged meg-szerete,

285 Miólta csak egy nap sem-ment-le szárazonn,

Hogy meg-nem-láttalak vagy itt, vagy a' gazonn.

Hányszor őrzötte más a' nyájam helyettem?

Mikor Phillis! veled, te veled lehettem!

Hány kedves (bár Anyád szüntelen üldözött)

290 Hány kedves éjtzaka múlt karjaid között?

Tudják a' tsemeték, tudják a' ligetek,

Napok! boldog napok! ó hova tűntetek!

Számodra egy páltzát s' pohárt-is tsináltam,

Mellyre egy erdeji Istent faritskáltam,

295 Kinek, míg hívségem Phillis! kedveltetted,

- Sok kövér juhokat áldoztam éretted.
 Tovább-is tsináltam majd fél-esztendőnél
 Tudod Phillis! magad gyakran a' kútfőnél
 Hogy el-vágodt kezem meg mostad s' töröltted
 300 Szánakozó kézzel nyomkodtad, kötötted.
 Phillis! kényszerítlek a' régi hűségre,
 A' mi ligetünket őrző Istenségre,
 Mond-meg, ugyan mond-meg! ki volt olly átkozott?
 A' ki én felöllem néked hazudozott.
 305 Mond-meg! hogy változtál ilyen hideg jéggé?

PHILLIS.

Azt a' te szíved-is meg-mondja eléggé.

MONTÁN.

Phillis! az én szívem mellyemet nem-veri,
 Mint a' ki tett bűnét érezi s' esmeri.

PHILLIS.

Hát hol a' pántlika a' mit neked adtam

MONTÁN.

- 310 Mindjárt elő-hozom a' kunnyhóba hagytam.
 A szék-füd mellett van.

PHILLIS.

Meg-botsáss barátom!
 Én semmit sem hiszek valamig nem látom,
 (Montán el-megy.)

Hatodik Jelenés.

Phillis. Mirtill.

MIRTILL.

Montán ám az ember! nints olyan itt körül
Már a' barátoknak ő lehet tükörül!

315 Azt-is nekem adja a' mi legkedvesebb.

PHILLIS.

Mit adott? a' fürjét?

MIRTILL.

Nem, annál kedvesebb.

PHILLIS.

A pintyét?

MIRTILL.

Találd-ki ezért a' rigóért!

PHILLIS.

Hát ezt adta neked! pénzért avagy (jó) szóért?

MIRTILL.

Biz ő tsak úgy adta, én megint el hoztam.

PHILLIS.

320 Ugy adta? dehisz' ezt én ajándékoztam
Most tán tsak boszantni akar ő engemet?

MIRTILL.

De hogy! hanem nekem keresi kedvemet,

PHILLIS.

Szép-is az, hogy magát veled kedvelteti,
(S') Az én bletsülletem rontja s' vesztegeti.

MIRTILL.

- 325 Azt mindgyárt gondoltam, hogy a' leszsz belőlle,
Hogy te már haragszol s' gyanakszol felőlle
Semmi az hogy nekem adta a' madarad,
Hogy a' madár enyim. Montán tiéd marad.
De tudod Phillis mit? ezt a' himhez zárom,
330 Míg fészket rak, tojik, s' míg ki-költ meg-várom,
Mihellyt arra való lessz, hát meg (azt) fogadom
Hogy két tsonka-tollas fiát, neked adom.

PHILLIS.

Attza tsak: a' biz ez az én rigóm féle.

MIRTILL.

- De meg-fúl ha olyan markossan bánsz-véle.
335 Lágyan tartsd, mert hátha meg-talál dögölni.

PHILLIS (meg-fojtja).

- Nesze itt van! magam meg-akartam ölni.
Hitetlen Pásztorok! már azt se-tudjátok,
Hogy a' Pásztornékat, mivel bosszantsátok!
De te el-ne felejtsd a' fiát eb-adott!
340 Egy pásztor meg-tartsa azt, a' mit fogadott!

MIRTILL.

Szerentsétlen Montán pajtás! De (be) meg-jártad!
Hogy azt a' kis rigót onnan el-nem zártad.

Ládd! már most meg-vallom, én ezt tsak el-loptam
Hogy az elébb Montán előtt el-sullogtam.

- 345 Be-nézek, hogy az ujj sípját meg-próbálnám,
Senki sints; hátha most Montánt meg-tréfálnám,
Gondolom magamba! úgy-is tavaj ősszel
A' seregélyemet el-dugták a tsősszel.
(S) El-hozom, te pedig féltő s' gyanús lélek
350 Meg fojtád, óh mert ezt, bánom a' míg élek!

PHILLIS.

Hát ezt loptad? S Montán nem-tud semmit benne?

MIRTILL.

Jaj hiszen ha tudná úgy mi bajom lenne!
De ládd, Dóris lovalt erre a' tréfára.

PHILLIS.

Az olyan tréfának, ládd ilyen az árra!

MIRTILL.

- 355 De nem szép ám mindent olly nagyon fel-venni!
A ki tréfál annak tréfát kell érteni!

PHILLIS.

Mirtill! én karóhoz nem-kötöm az ebet.
Már bánom, de én (ládd) nem-gondoltam egyebet
Tsak hogy meg-akartok engem haragítani

- 360 Mert úgyis kezdtem vólt, már Montánt gyanítani.

(hirtelen el-megy.)

Hetedik Jelenés.

Montán. Mirtill.

MONTÁN.

Jó szerentsét Mirtill! kedves énekelő!
 Honnan verődhattél most az egyszer elő?
 Hát Phillist nem láttad? nem-tudod hova ment?

MIRTILL.

Éppen most vala itt, tán ott lessz oda lent,
 365 Gondolom Dóriszal, ott ama nagy fánál,
 Mert kért hogy itt legyek addig a' nyálljánál.

MONTÁN.

Bezzeg ugyan Mirtill volt ám tsete paté!
 Leg-nehezebb per az Asszonyi-állaté!
 Gondold-meg! azt fogta Phillis erővel rám,
 370 Hogy én másnak adtam a' kedves pántlikám,
 A' méket Maiusba a' tántz közepette
 Tudod a' Tölgy-fánál kezemre kötötte
 De nagyon haragudtt!

MIRTILL.

Már azt ki tenné-fel?
 Biz én azt gondoltam mind fenekig téjfel!
 375 Hanem ugyan Montán! kérlek valamire
 Ha engemet szeretsz!

MONTÁN.

Nem-kérhetsz semmire
 A' mit meg-nem-adok; de nem a' rigómat
 Mert inkább od' adom a' leg-jobb tinómat.

MIRTILL.

380 Nem kérek én semmit, tsak hogy meg-engedjél!

MONTÁN.

Eredj, eredj Mirtill! (*tsak*) ne gyermekeskedjél!
Most tréfálni akarsz, vagy tsúfolni talán
Nekem nem-vétettél.

MIRTILL.

Még sokat-is Montán!

Jaj mert szintúgy félek ha meg-fogod tudni,
385 Hogy mig élsz, mindég fogsz reám haragudni.
Phillis —

MONTÁN.

no, hogy Phillist talám meg-tsókoltad?
De kellett-is hogy ezt, oly nagyon titkoltad!
A' nem szentség-törés, e' tsak tréfa-játék,
Mellyet én-is tölled nem tsak egyszer láték!
390 Hát ezt engedjem-meg?

MIRTILL.

Oh nagyobb az annál!
Dóris is benne van.

MONTÁN.

bár tsak már szóllanál!
Phillis! Dóris! mert már majd meg-haragudok,
Én még a' vétkekről egy tseppet se-tudok.
Mond-meg! nem haragszom akarmi lessz, hiszen
395 Rosz pajtás az a' ki pajtásnak nem-hiszen!

MIRTILL.

Ma hozzád indulok reggel a' lutsokba,
'S hogy senkit se látok ott a' kunnyhótokba,

A rigód el-hozom. Dóris elő-talál,
 Kérdi mi van nálad? S mit hozol, ('s) hol valál?
 400 Meg-állok, 's mutatom neki a' rigódat
 S ő — — (hallgat).

MONTÁN.

de mond tovább! ne hadd félbe szódat!

MIRTILL.

Ő, mond, hé meg-kék most ezzel Phillist tsalni.

MONTÁN.

Szép-is a' barátom úgy reám lovalni!

MIRTILL.

S' Mond Phillisnek, hogy ezt neked Montán adta
 405 Úgy-is haragszik rá —

MONTÁN.

ennye ebugatta.

MIRTILL.

Hát arra jön Phillis, ő pedig (s'Dóris meg) el-szalad
 Ni Phillis! mutatom néki a' Madarad!
 Nekem Montán adta, ő el-veszi 's így szól
 Ennye — — —

MONTÁN.

gondolom már talám meg-tsipte jól.

MIRTILL.

410 Nem! hanem a' mint ott fogta, simitotta,
 Mig félre-tekintek, addig meg-fojtotta.

MONTÁN.

Már a' vastag tréfa! tsinnyán szép tréfálni,
 Nem hogy azzal másnak kárt kéne tsinálni
 Mert hisz' el-lehetne nézni egy keveset,
 415 De semmi, kurvannya! már ez-is meg-esett!

MIRTILL.

Bizony a' nekem-is jó izünn nem-esnék,
 Ha így szánt szándékkal káromat keresnék,
 De tsak ne neheztelly olly nagyonn érette,
 Majd egy szép galambot adok én (*kapsz tőlem*) helyette,
 420 Eggy(*ik*) felöll téglás (*rózsa szín*), fejer másik felöll,
 A fejénn kontya van mind hátul, mind elöll.

MONTÁN.

Tedd el a' galambod! ha a' rigó oda,
 Téglás-é (*rózsa szín*) vagy fejer a' nékem mitsoda!

MIRTILL.

No Pajtás! hogy hidd el hogy szánom felette,
 425 A leg-jobb kas-méhem küldöm el helyette,
 Már azt az Atyámtól Licas sokat kérte,
 Két leg-jobbik juhát adta-vólna érte,
 Meg-tudná mondani Dámon ha még-élne,
 Hogy mindég u(n)szolta s' járt r'á, hogy tserélne.

MONTÁN.

430 Nem-vagyok én fösvény kurvannya a' méhnek!
 Biz' inkább örülnék a' Phillis kedvének.
 De gyanakszik reám, ('s) nem mondja az okát,
 Pedig már-elhoztam neki a' pántlikát.

MIRTILL.

- De követ gyanakszik, biz ő tsak tetteti.
 435 Az életét nállad jobban nem-szereti!
 De meg-akar róllad egészen győződni,
 Azért szeret osztán (*mindég*) perleni 's kötödni.
 Az a' természete a jó (*hív*) szeretőnek.

Nyóltzadik Jelenés.

Montán. Mirtill. Phillis. Dóris.

MONTÁN.

- Mirtill! mit tsinállyak? nézzed a' hol jönnek!
 440 Ugy tetzik hogy reszket majd minden tetemem.

PHILLIS.

Nó Montán! meg-engedj, mert meg-tsalt a' szemem.
 Más pántlika vólt az, a' méket gondoltam,
 Most Cloënál valék s' tölle tudakoltam.
 Hát szent a' békesség?

MONTÁN.

Szent az én részemről.

PHILLIS.

- 445 Felejtkezz-el te-is, hát ez eggy vétkemről.
 Ez a' hitetlenség és féltés gyümöltse!

MONTÁN.

A jó (*hív*) szeretőnek ilyen az erköltse!
 Talán máskor te-is, nem-hirtelenkedel,
 Hanem meg-gondolod a' mit tselekedel.

PHILLIS.

450 De sokszor magammal még nem-is birhatok!

MIRTILL.

Mert bizony olly kutya erkölcsre kaptatok,
Hogy a' Pásztorokat szembe urallyátok.
De ha el-hagynának, ér'tek meg-halnátok.

DÓRIS.

Lassan Mirtill! ne tartsd magad olly okosnak!

455 Nem tudod?

MIRTILL.

talám azt, hogy mély partot mosnak
A lassú patakok. De elég az hozzá,
Hogy a' fehér népet Isten meg-átkozá,
Mert félig mind féltő, félig mind szerelmes!

DÓRIS.

Bár neked se-lenne valaki kegyelmes

460 Rigó tolvaj!

PHILLIS (Montánhoz)

igaz ugyan megjártam ám — — —
— — — Ennye be vasvilla szemeket vetel rám.

MONTÁN.

Nem bíz én, hallottam, mi történt veletek,
Azzal mind a' kettenn hirtelenkedtetek.
Te abba hogy hittél, ő meg hogy el-vette,
465 De hiszen rossz végből ő se tselekedte.
Azért ne hidj mindjárt, ne-légys olly hirtelen!
Hív volt az én szívem, ('s) hív marad szüntelen!
Mind Dóris, mind Mirtill, mind te hibázátok

De én nem-haragszom jó fiúk! reátok!
 470 A pántlikádat is ládd Phillis! el-hoztam.

PHILLIS.

Eredj Montán! eredj! mert már meg-átkoztam.
 De tudod hogy esett? Chloë meg-szerette
 S' mind addig kötötte a' míg ki-köthette.
 De semmi, te vagy már minden boldogságom,
 475 A' szívem, s' ez a' tsók légyen bizonyságom!

MIRTILL.

Hát még tsókol(óð)sz is? ennye gonosz fajta!

PHILLIS.

Ez az én Montánom, ne-ütközz meg rajta!

MIRTILL.

De tudjátok-e mit? err' a' híres perre
 Ma hajtsuk be jókor a' juhat egyszerre.
 480 (S') Majd nap-lement-felé, ha minden meg-fejet,
 Mennyünk ki a' gyepre s' együnk ott friss tejet.
 S' osztán, valamit is kék már indítani.

MONTÁN.

(S') Hát mit?

MIRTILL.

Zálogosdit leg-jobb-lessz játszani.

MONTÁN.

Én játszom akarmit.

DÓRIS.

Én ki-nem-maradok.

PHILLIS.

485 Ha Montán-is játszik? zálogot úgy adok.

MIRTILL.

Montán! Mit tsinálnak a' kik szeretgélnek?

MONTÁN.

Néha össze-vesznek, néha meg-békélnek.

MIRTILL.

Mit Phillis?

PHILLIS.

restellem koptatni a' számat,
Kérd-meg inkább ezt a' peres pántlikámat!

MONTÁN.

490 Eggynek a' másakra igen nagy a' gondja.

MIRTILL.

Féltik egymást úgye? azt igazánn mondja!

FÜGGELEK:

SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ

PRÓZAI MUNKÁI

Országos Széchényi Könyvtár

64. A' Kívánság.

Én, az én lakozásomnak helyét, femmi Városba nem-választottam. Eggy kies és árnyékos halomnak oldalába, honnan a' réteket és szántó-földeket bé-láthatni, építettem magamnak eggy kis fejer házát, eggy kis paraszti házat-kát zöld défkás ablakkal és azt, noha a' nádfedél, az elztendőnek mind a négy részében leg-jobb, és noha még az engemet, az én nádas házak között el-töltött gyermek-ségemnek bölög idejére emlékeztetne: mégis, hogy pompásabb légyen, ama vidám és eleven színű tseréppel fedetem-bé. Az én ház-bélim tsekély és együgyű, mint szintén magam is. Eggy-néhány szalma-székek, eggy asztal a' virágoknak és gyümölcsöknek; eggy mellyen némellykor leveleket írok, vagy hirtelen jövő érzékeny gondolatimat fel-jegyzem; és az én szívem szerént való Barátimnak, falon függő árnyék-képei. Ablakom, a' kertre szolgál, a' violák és szagos virágok illatozása között húnym-bé az én szememet, és a' rigók, 's fülemilék éneklése serkent-fel engemet, hajnali nyugodalmomból. Az én Udvari Telekemnek eggy része akol; istállomba teheneket tartok, hogy téjjel éljek, mellyet nagyon szeretek. Az én Kertemnek mesterlége a' virágokban áll, mellyeket a természet pompázott-fel, és minden gazdaglaga, murokból répából, káposztából és egyéb jó veteményből telik-ki. Nintsenek e'be femmi haszontalan vad-geisztényefák az árnyék kedvéért. A' sétáló-hely a gyümölcös-fák között van, mellyeket ugy

válogattam ölfve, hogy az elztendő forgása szerént, egymásután teremjenek. Szüntelen nyitva áll kertem ajtaja a' vándorlóknak, az én fáimnak hives árnyékába nyúgodja-ki magát az el-fárad't Utas, és ezeknek gyümöltseit nem-tartja számba az irigy kertész. Itt élek én nyúgodalomba; az én kevéssel meg-elégedő lelkem, nem óhajtja a' Városok pompáit; és minden nagyra vágyálfom itt állapodik-meg, hogy szabadon élek. A' józan-okosságot válaftottam parantsoló Urammá, a' fzeretetet és igazságot ítélő bírámmá, és a természetnek fok-féle gyönyörűfégeit múlató-tárfaimmá.

Én kerefem-fel a' bokrok közt a' tavaftznak első violát, én kezdem-el leg-előfzör a kertéftzséget, az útakat tisztítani, ágyat áfni, fákat nyefni, óltani, és ültetni. A' gyp mind-azonáftal az én tavaftzi meleg ágyam, a' galamb-begy az én első falátám, és foa nem tekerem-ki a' természetftől azon idéftlen zöldfégeket, mellyeket a' maga átkába, szín és íz nélkül ád. Nints femmi ízetlenebb, mint az erőltett zsenge. Nagy költféggel megyen ez vagy amaz nagy Úr a'ra, hogy egész elztendő áftal, üveg-házaiból, roffz zöldféget és éretlen gyümöltstöt kapjon asztalára. Az aratók között füt engem a' nyári nap, és a' gyp-ágyon enyhíti hévfégemet a' lengedező fzellő. Az én villálfom fzemem előtt hányja az ágyáft, és az én véka-búzámnak kevés fszámát magam róvfom fel a' mogyoró-páltzára. Én vagyok legfzurtosabb a' fzüretnek muftjától; danolok fzedőimnek fzüreti énekeket; meg-fogom a tsomofzló-fa végét; és efzem velek lúdas káfat. A' meg-fagyott réteket, és a' téli nád-vágókat az ablakból nézem; a' kandallóba égő fzáraz gajnak lobogásánál olvasom a' történeteket, és gondolkozom az emberi fzívnek állhatatlan tselekedetein. Ha némellykor fzánkázni el-megyek, és a' fel dúlt fzán a' fagyos hóra vét-ki bennünket, teli kulats borral melegítem az én dudorgó tárfaimat. Így telzem az elztendőnek mind a'

négy rélzeit magamévá, és midőn vagy a' magam hafznáért, vagy a' mások gyönyörűségéért fáradok, úgy érzem, hogy egyet sem veszték-el életem' napjai között.

Az én eledelem együgyű és kevés; az én asztalom a' magam majorfágából vagy fáradfágából telik-ki; és e'ben-is mindenkor az elztendő változására vigyázok. Legegészségesebb eledel az, a mit a' meg-érett természet ad jó kedvéből, nagy tápláló erő van a kerti veteményekben; és a' jó gyümölcsök tsinálják a tiszta vért. Az én asztalom tavasszal virágokkal, nyárba gyümölcsökkel van meg-rakva, a' tserefsnyét Pünkösdtájba efzem, a' dinnyét nyár-középen, midőn az én meg-fzáradt inyem táplálást és nedvességet kíván. Soha sem forgatom-fel a' természetet, nem tsinálok a télből nyarat, minden elztendő részeinek gyönyörűségével élek, és tsak azt szeretem, a' mit a' természet maga ajánl. Jó, mindennel idejébe és módjával élni, leg-igazabb orvos a' mértékletesség, a' dolgozás, járkálás és éhezés, leg-jobb izt szerző szakátsok e' világon.

Hogy igazán szolgálganak, kevés tselédet tartok. Eggy gazdának több igaz szolgálatot téfzen eggy fitzkó, mint eggy Hertzegnek tíz komornyik. Minden a' mit az ember mások által vitet véghez, roffzúl megyen az, a'nak veszi örömét a' mire kezeit maga-is reá-teszi. Ha a' szomszédokkal dolgom van, nem-hívatom hozzám, inkább odamegyek, mind azért hogy láffam, mi történik házamon kívül, mind azért, hogy járkáljak; ez is tefz valamit. Az unalom a' hofszas üléstől származik. Ritka gyalog útas az, ha tsak nagyon el nem-fáradt, hogy víg nótákat ne danolna, mikor a' kotsiban ülő komorul öfzve-húzza tekintetét. Azt gondolná az ember, a' várofiak tsak féltekbe járnak magas zörgő kotsikban, hogy meg ne-fzöllítsák őket. Mindenkor kéfzek a'nak az embernek lovai, a' ki gyalog jár, és nem-tart tőle, hogy kénytelenfégből othon maradjon,

ha kotsissa jó napot akar tsinálni magának. De fenki sem-fzolgál úgy kedvünkre, mint magunk magunknak, ha hatalmaibbak volnánk Nagy Sándornál, és gazdagabbak Krézusnál; én tsak a'ra kérek máft, a' mit magam el nem végezhetek.

Ha mikor az én jó Szomfédjaim engem meg-látogatnak: gazdája vagyok Vendégeimnek, nem Ura, kiki otthon van az én házamnál, és mind azt tselekedheti, a' mit a' barátság és emberfég meg-engednek. Az én társfágomnak tartó lántza az erányoffág, egyy forma fzív, egyy-más kedv kereféfe, és az erköltseknek hasonlatoffága. Tsak a' szabadság és egyenlőség tsatolja az én fzivemet öfzve, és mivel hozzám sem a' kételenfég, sem a' haszon nem húzhat másokat, a' vígfág és barátság szab törvényt Vendégeimnek.

Nem megyen-el az én ajtóm elől fzomorúan az igaz fzegény, és nem átkozza el-zárt gazdagfágomat, melly fenkinek sem használ. Gyakran nem annyira pénz, mint egyy jó fzó eleveníti-meg a' fzegényt, és ha a' fzerentse velem, mint más akármelly nyomorúttal szabad; leg-alább jó tekintettel fogadom böl dogtalan felebarátomat.

A' társalkodás, és az egyy-más között való mulatás, fő boldogfága az életnek. Hozzám hívok én-is némellykor egyy inkább válogatott, mint fzámos társfágot, barátokat, kik egyy-mást meg-értik, pajtásokat, kik a mulatfágot fzeretik, sőt még affzonyságokat-is, kik a kötő-tő és kárlyta helyett, haláfs-horgot, lép-veffzöt, a fzedők kofarait, és a gyűjtők gerebljeit vállokra merik venni. A kárlyta való-sággal semmi időtöltés, tsak olyan embernek a menedék-helye, a' ki mást egyebet a' világon nem tud tsinálni. Mi ha el-véltébe játfsunk-is, de igen kevésbe, hogy se máft ne tegyünk kedvetlenné, se magunk ne légyünk. A' játékon való kapás, melly tsak a főfvénységnek és únalomnak

gyümöltse, leg-inkább az üres fejeken és sziveken szokott uralkodni. De mi e'nél fokkal nemefebben mulatjuk magunkat, ritkán-is szorúlunk reá, sőt inkább tanakodunk estve rajtva, hogy a' sok-féle mulatfág közzül, melyiket válasszuk a' hólnapi napra. Nints itt mi közöttünk semmi városi rend-tartás, semmi erőltetett vifelet, a' faluban kiki falusi. Minden mi ebédünk vigasság, mellyben nem annyira tetfzik a nyalánk étel, mint az elegendőfég. A' vigfág, paraszti munkák, és ártatlan játékok a' mi ízt-szerző Szakátsaink, és a' mi egétségünk' feltartója a mértékletesség. Az asztalt mindenütt meg-teritjük, a' kertbe, egy hajón, egy fa alatt, némellykor egy kevésé távolabb, egy tsergő forrásnál, a' zöld és lágy pázfíton, a' vad rózsavagy jófzagú mogyoró-fák ritka árnyékában. A' tálalás, minden rend-nélkül, de tisztán efik. Az én vig Vendégeim danolva hozzák-fel egymás után az ételeket, és a' süttet nyársával egygyüt támasztják a' fa mellé. A' gyeptől telik-ki a' szék, az asztal, a' kút-kávája a' pohár-szék, és a' kantsó borok a' fán függenek. Az ételek öfzve-víffza rakatnak-fel, az éhfég fel-szabadit minden tzeremónia alól, és mivel egygyik a' máfikkal keveset gondol, nem-is neheztel, ha előtte-nyúlnak a tálba. Ezen nagy szíves barátfágból támad néha, egy minden gorombafág, hamiffág és erőltetés nélkül való egyenetlenség, egy kis tzivodás, mely sokkal szebb, és erőfebben öfzve-köti a' szívet, mint a' köz emberfégnek tsapodárfága. — Nints itt semmi hafzontalan inas, a' ki befzédeinkre halgatózna, vifeletünket motskolná, falatainkat olvasná, és a hoffzas ebédért morgolódnék, kiki magának szolgál, hogy maga Ura legyen, és egygyik a' máfiknak parantsol.

Ha mikor egy paraszt mellettünk elmegy, ki a' maga tzimereit vállán viven, víffza-tér munkájához, egy két jó szó, egy két pohár bor által, mellyek az ő nyomorúfágát

szenvedhetőbbé tefzik, meg-örvendeztetem az ő szívét, 's belfő rélzeimnek meg-induláfába, örömmel mondom magamba: «Ember vagyok én-is».

Ha valaki a' lakofok között szomszédjaival Házi-ünnepet ül, ott vagyok közöttök. Ha körülöttem lakodalmat tartanak, nem ejtik meg azt nálam nélkül, mert tudják, hogy a' jó kedvnek és vigaffágnak barátja vagyok. Az ő hofszú asztaloknak végénél örömmel falatozik, az ő kedves parafzti nótájokat, magam-is tóditom, és vidámabb szível tántzolok az ő színjek alatt, mint az Ország-Háza Palotájában.*

Keserves! valóba keserves dolog! Az Isten bódofágra teremtettt mindent, a' természet kevésfel meg-elégfzik, ellene-állhatatlan hajlandófág vonja az embert embertárfához, és ki az, a' ki így él? noha ezen eggyügyü életnek bódofágát hathatófan érezi-is. Én, gyermekfégemtől fogva a' fzerentse áldozatja vagyok, és az egélfz rajzolálfom, tsak — kívánfág.

65. A' Panafz.

Rínó és Laura.

Rínó! Enyh' az idő, a' lágy tavafzi fzelek fzaggtják a' fellegeket, és az ég tífztúl. Futva fűti a borongós nap a' ligeteket, éfzrevehetetlenül zöldellenek a kopár halmok. Szép Tavafz! kedvelek a' te napjaid, az érzékeny fzív fzent indulatokkal áldozik tenéked. A' te óltózeted a' kellemetefségnek ruhája, a' te tekinteted fel-fzabadítja a' bé-zárt lelkeket, hogy örvendezzenek. Tífzta a' te folyamatod ó laffú Patak! édes a te tsergedezéfed. De fokkal

* (Budán, az Ország-Háza Palotájába fzikott tartatni a' far-sángi mulatfág.)

kellemetesebb az az ének, mellyet itten körül hallok, a' Laura éneke ki a' meg-hóltakon kefereg. Szegénynek, már meg görbült feje a' szüntelen való búfongásba! vere-sek szemei a' liralomtól, és az ő énekének liket hangja ki-fejezi szívének mély szomorúságát. Laura! kedves éneklő! miért ülsz itt olly szomorúan e fűvetlen parton? miért nedves a te ortzád, mint a' fél-fokadálba lévő rózsfa, mellyen még a' reggeli harmat-tseppek ragyognak. Az idő öröme hív minket, és a' koporlóból ki-költ természet űzi a' szomorúságot.

LAURA. Az én könyeim Rínó a' koporlóké, és az én énekem a' koporlók lakóiaié. A' roppant természet gyáflba öltözött az én szemeim előtt, és a tavaflz gazdagflga nékem, tsak külömb féle színeket hazudó szappan-buborék. Ah Rínó! oda az én ifjúságomnak barátja, és az én szívem nem érez egyebet szomorúságnál. Szép vólt az én barátom, mint a leg-szebb tavaflzi nap, fejr az ábrázatja mint a patyolat lilium, piros az ortzája, mint a' szederjes rózsfa, 's elmúlt, mint a' nyáron lengedező szellő elmúlik a vetések közt, de az én keferűségem él mind öröké. Igaz vólt az én barátom szíve, tífzta az ő ártatlanflga, 's könyörületessége mint a' lassú patak melly kövéritő tseppjeit el-terjeszti a tér-réteken. Ah Télon! te vóltál nékem mindenem, az én lételemet tsak te benned érzettem, és te miattad szereztem a világot. Keferegj most Télonnak szerelmese, keferegj; de Télon, nem hall tégedet. Mély a' halottaknak az álma, és alattson az ő por párnájok! Ah, mikor lesz reggel a lírba, hogy azt mondjuk, a' szunnyadozónak: ferkenj-fel!

Ah! hol van az én meg-elégédésem? Miért múltak el az én életemnek jó napjai olly hamar? miért hólt-meg Télón, vagy miért elmértem őt valaha? Mert azt mondanám magamnak, Elftelen! azt kerefed a' mi e' földön

nem-találtatik és azt gyáflzolod, a' mi nem vólt. Ah T'elon! de éltél! a' te fzerelmedben találtam-fel a' bódogfágot, és a' te karjaid között érzettem az élet gyönyörűségét. Napok! viiffzahozhatatlan napok! az én első fzerelmemnek örömmel és bódog meglelégedéffél tellyes napjai! miért nem kezdódhettek újra, hogy foha el-ne múlnátok? nem kívánnék más öröké-valófágot.

Az én hozzám való hív fzerelem ölte meg T'elont. Most midőn az idő ki-nyílt, ama fzigetbe ment-el, hogy ott fzámomra az új mezei virágokból kofzorút fűz-zön. Kitsiny vólt a víz, mikor által-ment, alig bírta tsónakját. Az én rólam való gondolkozás, és az a' fzent öröm mellyet előre érzett, ha nékem illy váratlan ajján-dékkal kedveskedik, úgy el-töltöttek fzívét, hogy akkor vette magát éfzre, midőn már a patak lebefen meg-áradott, és az ő élete vezedelembe forgott. Kélő vólt a gondolkozás, bele-ugrik tsónakjába, evez, de a' habok dühöfsége ellen lankadt vólt az ő ereje, könnyű a tsónakja. Eggy törzfök, mellyet a víz nagy erővel feléje hajtott, fel-fordítja a' tsónakot, a' víz ki-kapja az evezőt kezéből, kiált, de a' habok el-nyelték az ő kiáltáfa fzavát, a' zúgás, el ölte azt, és tsak a' víz árja legítette-ki fél-holt testét, a' nékem kötött kofzorút, még-is kezébe tartván. Kélőn érkezhettek a halászok fegedelmére, kik ezt távolról éfzre-vették, és karjaikra fel-vévén, eftve felé hozták hozzám.

Rinó! én, mint mikor a' fzelid gerlitzének hív párját le-lövi a' kegyetlen vadáfz, hátra eftem! — — —

Ő ti örökké fzerencsétlen virágok! ártatlan okai az én kefervemnek! meg-tartalak titeket mind örökre, és a' ti látáftokkal nevelem az én fájdalmamat, míg porrá lefzek.

Szép vólt a' Telon halála és tsendes. Mint mikor eggy kies nyári napon mofolyogva fzáll-alá a' vidám nap.

Szinte hajnali három óráig aludott. Akkor fel-vetvén reám bádjadt szemeit Laura! úgy-mond, itt a' te kofzorúd! A hívség, szerelem, szánakozás, és kéttlég szaggaták szivemet, 's el-vévén erőtlén kezéből a kofzorút kefervefen írtam. Ah Rinó! nagy tsapás volt ez egygyízerre, elfogódik a' szivem, és el-ájulok. Öt óra volt, mikor ifmét magamhoz jöttem, 's mint egy nehéz álomból fel-ijjedve kérdezem. Él-e még Télon? Ah Laura! felel ő, nyugodtabb lélekkel nézném a' világ végfő veszedelmét, mint a' te hiv fájdalmadat. — Vigasztald magad — az Isten könyörül a' te keferveden. — Már meg-hajnallott szépen, és a' feljövő nap elfő sugári, remegve játszódtak a' fák árnyéka között ablakomon. Laura! mondá Télon, nyíld-meg az ablakot. Melly szépen kél-fel a' vidám nap! melly szent mofolygással lerkenti a' madarakat énekléfre. Laura! nem jön-fel többé az én napom! — de nézzed az Istent! — nézd mint nyitja fel-kebelét, és mint hívogat magához. Öröké való Isten! im vissza-adom lelkemet, melly ezen szempillantásba olly tiszta, mint midőn a' te szent kezeidből ki-jött, részefits engem-is a' te örökké való bóldogfágodba. Ne írj Laura! — — Tudod a' volt minden kívánságod tsak, hogy bóldog legyek, és most a' fogok lenni. — — E're el-tsendefedik, 's így szóll ifmét Laura! abba a' szigetbe temettes-el engem — — a' hol a' virágokat szedtem — — tartsd-meg a' kofzorút — — rövid volt a' mi barátságunk, — és — hoffzú — a' te — keferved! E're reám-veti szemeit — lóhajt, és meg-hidegfizik.

Ah Rinó! ezen utólfő tekintete Télonnak, vesztegette-meg életem minden erejét. Nem-efett a' halál senkinek érzékenyebben mint néki; ő a' kinek szerelmének az örökké-valóság rövidnek látizott, életének legszzebb idejébe múlik-ki, midőn bóldog kezd lenni, midőn a' jövőendő napok leg-édefebb reményféggel ketsegtetik szívét, midőn

magának nyugodalmas öregféget, és fiainak karjai között, tsendes halált ígért.

Nyúgodj már most tsendelen te hív lélek! szent légyen a' te álmod, és nyugodalmas a' te pihenésed! Nem-fog téged többé látni ez a' mellyék, mellynek ékeffége valál; és gazos fűvek fogják bé-nöni a' mi fétáló-helyeinket. Én pedig itt fogok ülni az én könyeimbe. E' kopár halmon fogom táplálni fájdalmamat a' te emlékezeteddel, és zokogva nézek a' virágokra, mellyek fir-halmodon illatoznak.

RINÓ. Igaz a' te panaszod ó Laura! méltó a' te keferved. Az élet örömét vesztetted el, és a' te rózfádat a' ki nyílás közbe fújta széllyel a' hirtelen szél-vélz. De, ne háborgaíd a' halottak nyugodalmát haszontalan kiáltásokkal, és ne rövidítfd életedet a' te keferveddel.

LAURA. Az én örömöm, Rínó, a' fájdalom, az én kefervem tetszik nékem, és köny-húllatásimba találok vigasztalást. Az életnek nehéz terhe nyom ugyan engem, de a' sirás könnyebbíti az én szívemet, és az én siralmom táplál engem. Az én köny-húllatásom áldozat, és az én zokogásom, kedves a' Télon porának.

66. A' Dérhez.

Tsalárd szépsége az állhatatlan tavasznak! szépen bízattál virágiddal, és a' gyümölsőkkel nem-hagysz élni. Szép idő járt, a' meleg meg-indította a' bimbókat, a' fák virágoztak, és gazdag pompa volt a' hegyeken és kerteken elterítve. Melly édes reménységgel néztük a' virágokba a' gyümölsőket, és illy böldog tavaszba, mint örülnénk a' jól-tevő nyárnak és őfznek, melly a' mi fáinkat megfogja-áldani. Haszontalan reménység! tsalárd idő! az éj szak lehell, eggy híves éjtfzaka vastag dérral harmatozza meg a' virágokat, és a' gyümöls le-volt szedve! Húlljatok-le

ti-is ó levelek hulljatok! Nints már gyümölcs, mellyeket a' hévség és jég ellen őltalmaztatok. Majd a' nyári meleg napokon jön az éhező utas, kinek meg-száradt inye nedvesítést és táplálást óhajt. Közöttetek fogja keresni a' meg-frissítő gyümölcsöket és nem találja azokat.

67. A' Kert. N. Váradon.

Az én oskolámnak ablaka a' kertre ízolgál, melly az előtt a' Paulinus Atyáké vólt. Sok benne az egészséges berzentzei ízilva, lágy körtvély, és teelő almafák. Amott az alfaló végébe a' több kopasz fák között tündöklík egy kis terepély baratzk-fa, első virágaival az egész kertet biztatván. A' ízilva és körtvény fák tarkázzák félíg kinyílt bimbójokkal az ágakat, és a pászit zöldül ízem-látomást. Gyakran midőn oskolai porral eltelvén békefséges türelemmel tufakodnám az ablakon tekintek ki, és a' fél eleven természetnek látása meg-vidítja az én lelkemet. Jó Iften! mikor jön-el az az idő, hogy a' tsendes magánófságnak karjai között, kertem fáinak árnyékába nyugodván, éljek az élet gyönyörűségével, és tégedet, a' te munkáidba imádjala'k.

68. Régi Magyar Történetek.

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor. Virg.

Első Mária' Magyar Királynak Élete.

Nintsen az egész Magyar-Orizági Történeteknek egy emlékezetesebb ízakaffza, mint Első Lajos' uralkodásának ideje. Ez a' nagy király ízédítette meg a Tatárokat, Hazánknek ezen rettenetesen púztított ellenségit. Meg-ron-totta erejeket, 's el-ízellýesztette őket tartományaitól; leg-

alább még halála után-is sok elzrendőkre. Ő kaptsolta Országunk' ízéleihez rész-ízerént fegyverrel, rész-ízerént pénzzel, egész Veres Ruffziát, Podoliával együtt, melly offztán Magyar Kapitányok alatt engedelmeskedett Hazánk' nyúgodalmas Törvényneinek. Lajos erősítette-meg Koronánknak régi jussait, Bogdány Vajda' meg-aláztatásával ama' termékeny-határú Moldva' Országán; és nem kevesebb vezedelemmel, mint vitézséggel, kénízerítette előbbeni engedelmességre, az életekkel még mostan is keveset-gondoló, meg-átalkodott Oláhokat. Lajos hozta ismét Bolgái-Országot, Bosniával egygetemben, a' Magyar Koronának, és a' vad Rátzok' nagy részét a' Keresztény Valásnak ízelid törvényei alá. Lajos vette vissz a' békételen Velentzeiek' kezeikből, hatalmas fegyvere által, a' még hajdan Kálmán Királynak meg-hódolt gazdag Dalmáziát, részésítette Hazánkat a' vizenn és ízárazon való kereskedésnek hafznos jövedelmeiben; és, ha Károly fejedelem, az-után Neápolyi, 's egynehány napokig Magyar Orzági Király is, alattomban, 's tsak a' maga' hafznát keresve, eger-utat nem nyitott volna a' Velentzeieknek: az elzrendőnek bizonyosan minden jelesebb napjain, benn Velentze' büszke várossában, Szent Márk' híres piattzán, lobogott volna a' Magyar zászló, Koronánktól-való függésének jelöl; a' mint-hogy, mig Lajos élt, adózott-is elzrendőnként 7000 arannyal) nékie. Lajosra, mint örökös Urára, nézett a' kellemetes Neápoly Ország' koronája, mellyet akkor ama' hitetlen Joánna, a' maga' tulajdon férjének, Lajos' ötsének (Andrásnak) vérével bé-festett. Lajos' érdemes feje viselte a' bátor Lengyelek' koronáját, melly egy darab ideig Buda' várában-is völt; és, ha a' Lengyelek a' Zólyomi kötést, mellynek ereje ízerént örökösen Országunkhoz kaptsoltattak, hűségesen megtartották volna: hatalmas, virágzó, és ízünetlenül-bóldog maradott volna mind a' két

Ország. Egy szóval: valóságos Ura és Királlya volt Lajos annyi Országok 's Tartományoknak, a' mennyit egy idejebéli Fejedelem sem birt egész Európában; — és a' mellyeknek már ma még tsak neveikkel sem élünk.

Ő hozta-átal Visegrád Várának szük falai közül, Attyának olly kedves lakó-helyéből, Budára a' Királyi Udvar. Buda Vára, a' Pesti bé-láthatatlan térségnek, és az alatta udvarló kevély Dunának fel-emelt Ura, Ő-néki közfönheti olly nagyra-mentt, 's olly sok hívséges Hazafiaknak vitéz halálával halhatatlanná-lelt nevét. Az egész Világonn el-híresedett Tokaji hegyeket ő ruházta-fel orvosságot-termő szőlő-veffzőkkel. Ő adott Pétsett az öldöklő fegyvereknek rettentő zörgése között-is békességes, nyugalmas szállást a' Múzsáknak; 's a' Böltességnak szelidítő tejével táplálta Eleinket, hogy, a' szüntelen-tartó véres hadakozások miatt lassanként ki-vetkezhén emberiségekből, el ne kegyetlenedgyenek. Sokszor közönséges ruhába öltözve járta el 'a falukat 's városokat; tudakozta az igazságnak ki-fizolgáltatását; meg-büntette a' szántt-szándékkal vétkező Tiszt-viselőket; és gyakran ő-maga, ezen hizelkedni nem-tudó durva községnek egygyügyü, de hamisság nélkül való, ítélet-tételéhez alkalmaztatta magát. Nem elégedett-meg úgy Szent Istvántól fogva, egy Királlyával is Magyar Ország, mint Lajossal. Ismérte ő a' Magyaroknak természeti hajlandóságát, és, a' mint nevezni szokták, nemzeti lelkét (indoles genius). Tudta azt, az akkori Világnak leg-főbb virtussával, a' katonai vitézséggel táplálni; midőn más részről a' jó rend-tartásnak kedvellését, az egygyességet, és az emberiséget, szelid atyai kézzel tsepegtette sziveikbe. Az ő jól-tevő uralkodását, melly negyven egész elztendőig tartott, meg nem háborította semmi békételenség, semmi belső zendülés, vagy zúgolódás. Lajos alatt hágott fel Magyar-Ország a' ditsőségnek legfelsőbb

poltzára; a' honnan az-után valaminth lassanként alább-alább szállott, úgy soha többé oda vífza nem juthatott. Lajos alatt volt boldog a' Haza; Lajos alatt, amaz arany időben, mellyben egy egész teleknek királyi adóját, ez-tendőnként, Nemes, Parafzt egy-aránt, három garassával fizette; midőn az akkori együgyő erköltsökhöz szabott egy-néhány tiszteletre-méltó törvény sokkal hathatósabban meg-gátolta a' gonoszt, és igazságtalanságot, mint-sem a' mai rendelkezések meg-fzámlálhatatlan sokasága; midőn a' Vármegyéknek Al-Ispánniai tiz, húfz, M. forint ez-tendei fizetésért szolgáltak; 's a' midőn a' Magyaroknak minden kintse, gazdagsága, a' maga' saját érdemében állott. Boldog volt a' Haza, — csak maga Lajos volt boldog-talan.

Hijába rendelt a' Római Pápa, fzanakozó buzgóságból, közönséges könyörgéseket az egész kerefténységben, hijába foháfkodott, esedezett Lajos, és ő vele a' méllyen meg-illetődött Magyar Nemzet, a' Mindenek' Attyához: nem akarta az Ég ötöt egy fiú magzattal fzerentséssé tenni. Lajos tehát két leányainak, Máriának és Hedvignek, csak az óltalom nélkül fzükölködő fzámos Országokat, de nem a' maga' nagy elméjét 's vitéz fzivét, hagyhatta örökségül. Az ő halálát rendelte az Úr, a' Magyarok' nagyságának 's ki-terjedésének által-léphetetlen határának. Eddig engedte terjedni hatalmokat; 's el-nézte helyben-hagyó tekintettel, hogy ez a' minden idegen erő által győzhetetlen hatalmas birodalom, maga magát, belső egyenetlenség által eméffze-meg. Itt kezdett el-ofzolni Hazánk' félelmet-'s tiszteletett-gerjesztő fényessége. Bé-borult lassan-lassan, mint midőn a' hanyatló Napnak erőtlen sűgárit el-fogják a' vékony estvélyi felhők; és még ama' hatalmas Mátyás Király-is csak halavány hód-világban jelent-meg, az el-múltthoz képest. Itt kezdődtek a' belső vífza-voná-

sok, és zendülések; Hazánknek ama' siralommal-teljes napjai, midőn a' bődögtalan Hazafi, ellensége ellen fordítandó fegyverét, éretlen buzgóságtól meg-vakíttatva ugyan, de ah! még-is örvendezve, verte Hazafi-társának szivébe. Midőn kinek-kinek a' maga' zabolátlan indulattya szabott törvényt; midőn a' Királyok 's Királynék illetlen fogságba hányattak, 's rész-fzerént megölettek, rész-fzerént örökös tömlőtze zárattattak.

A' míg Lajosnak testvér öttse István, Erdélynek, Szepességnek, és Sárosnak Vezére; a' míg Ennek Fija, János, a' Dalmátzia- és Horvát-Országi Bán, éltenek: békével fzenvedte Lajos háza' özvegységét; várván, hogy Rokoniban talán meg fog áldattatni. De minek-utánna Istvánnak véletlen halálát, a' Fijának, Jánosnak, halála-is hirtelen, és minden mag nélkül, követte volna: elkeseredett a szive, és az Égre, 's magára bizta a' Magyaroknak fzerentséjét; és még tsak a' Leányiban-való reménységnek élt, kiket nagyra menendő Ifjaknak akart ki-házassítani. Az ifjabbik Leánya, Hedvig, Jagelló Lengyel Királynak adattatott feleségül; a' ki alatt öfztán e' két nevezetes Ország el is vált egymástól, mind örökre.

Máriában, öregbik Leányában várta Lajos, házának majd halála utánn léendő fel-éledését; és a buzgó hívségtől viseltetett Magyar Rendek-is, öfzve-jöven Budára, Máriát kívánták Királlyoknak a' meg-élemedett Felségtől. Kivántsi szemekkel néztek minden akkori Fejedelmi Ifjak, a' hozzá-hasonlíthatatlan Máriára. Egész Európa kétséges hallgatással várta a' Magyarok meghatározását; és már előre irigylette az isméretlen ifjúnak, olly sok gazdag és hatalmas Tartományok' jövendőbeli Fejedelmének' szerentséjét. A' Magyar, bizodalmas örömmel tekintett Máriára, 's előre tisztelte benne a' Nagy Lajos' vejét; Királlyához-való hív indulattyaából el-hitetvén magával, hogy

a' Mária' Férje leffz Lajos' minden érdemeinek-is bizonyos örökösse.

IV-dik Károly Római Császár' 's Tseh Királynak Udvara volt akkor időben leg-első egélf Európában. Nem ugyan hatalmára nézve, mert meg homályosította' Lajos minden koronák fényességét, és egy Fejedelem erejét sem lehetett az övéhez hasonlítani: de a' Császári koronát tartották közönségesen leg-elsőnek. Lajos Királynak már semmi férjfi gyermeke nem lévén, mindenek Károly Császárnak fíjára, Zsigmondra, függesztették szemeiket; a' ki-is, szép termete 's ábrázattya mellett, elevenességének 's gyermeki elzének némelly olly jeleit mutatta, mellyeket a' Fejedelmek' fíjaiban mindenkor tsudálni szoktunk, a' közönséges születésű Ifjakban pedig helyben-hagyunk. Zsigmondra nézett mindeneknek vélekedése szíerént a' Császári korona, 's talán még Tseh-Ország-is; és ki ne kívánt volna, eggy ilyen hatalmas ágyból született, nagyra-menendő Ifjúnak, jó erköltsöket, és minden-fele virtusokat, mellyek eggy igaz jó Uralkodóban el-múlhatatlanul szükségesek? Nem-is múlatta-el a' tsapodár Hír, ezer meg' ezer hozzá adásokkal hirdetni, 's nagyra magyarázni Zsigmondnak még leg-közönségesebb gyermeki tselekedeteit-is. Kedves-izű gyümöltsöket esküdött e' fakadó bimbóról, melly még az őfzi meg-érésig az egélf elztendő' bizonytalan változásainak alájok volt vettette. Lajos-is tehát, az Orfzágnak meg-eggyezett akarattyából, Zsigmondot válaftya Máriának férjül. Bizonyos az, hogy mind Lajos, mind a' Magyarak, tsak azokat a' tökéletességeket látták Zsigmondban, a' mellyekkel kívánták hogy birjon, és a' mellyekkel őt a foglalatos képzelődés már előre gazdagon felruházta. De kit-is ne vakittana-meg a' sok jó illatú tömjénnek füstí, mellyel a' maga' szerette bálvánnyának olly szívesen áldozik?

Szent és el-mellőzhetetlen ízokás volt abban az időben, hogy akármely nagy-ízületésű Leányok klastromokban töltsék-el gyermekségeket; ott tanulják az alázatos-ságot, az Isteni félelmet, és, mindenek felett, az akkori leg-első virtust, a' testi vétkes kívánságoknak meg-zabolá-zását, el-fojtását. A' férjfi gyermekeket, mihelyt jární tudtak, már lóra ültették; a' máí tsergő 's egyébféle fa-báb helyett, fényes kardokat 's buzogányokat adtak kezeikbe; 's ízintén úgy nem ízégyenlette akkor a' Nemes Ifjú. ha írni 's olvasni nem tudott, mint a' mi időnkben, ha, minden ízemérmet 's nemzeti dífzes erköltsöket félre-téve, Őseinek 's a' mostani meg-világosodott ízázadnak gyalá-zattyára, fajtalanságaival ditsekedék. Igaz az, hogy akkor tudatlan 's durva Világ volt; hogy a' tudományok mind a' klastromokba szorultak, és tsak azokban üzettettek; 's hogy tsak a' Papok 's Szerzetesek tudtak könyvből imádkozni, a' Világiak ellenben magokon tsak olvasóval segítettek. Igaz az, hogy a' ki pennát tudott kezébe fogni, derék ember vólt; és, a' kiket mi ma Író-Deákoknak hívunk, azok akkor Titoknokok vóltak. a) De ellenben bátrabb vólt egy kéz-tsapás, mint-sem ma húfz, Egekre-való esküvés; fel-bonthatatlan a' barátság, ízent a' mások' betsülete iránt való tífztelet, ízeplőtelen a' ízüz leány-párta, ísméretlen a' házasságtörés, 's közönséges az őfz vénségig megtartott férjfiúi elevenség; és a' Magyarnak naptól-portól el-barnúltt artzáját, 's kemény testét, annál illendőbben ékesítette egy nemes meg-tsalni nem-tudó lélek. Akkor, majd minden kiesebb völgyben, egy suhogó víz' partján, majd minden ízép ki-látású termékeny határban, egy egy klastrom állott. Az akkori buzgó, minden pompa 's vesztegetés nélkül élő, egygyügyü Világ, nem tudta háfznosabb helyre fordítani pénzét. A' Szerzeteseknek titkos ízíveik vóltak a' Világiak' ízorongattatott lelkeiknek nyitva-

álló menedék-helyei; és a' klastromoknak külső magas kerítéseai az ő ingó-bingó jófzágaiknak a' futó ellenség előtt bátorságos óltalmazó bástyái.

Nagy-Szombat, már akkor-is híres volt; nem ugyan, mint ma, tornyai' 's templomainak sokaságáról: hanem, mivel az ottan lakozó Ursulita Apátság különös jó mód-dal tudták oktatni és nevelni a' Leányokat. Sok nagy Úri 's Fejedelmi Affzonyok jöttek-ki kezeik alól, kik keresztényi életekkel, 's magoknak példás viseletével, az Apátságokról-eredett jó hírnek valóságát meg-bizonyították. A' jámbor Királyné Erzsébet-is tehát, az akkori Világnak klastromi kegyessége szerént, arra határozta-meg magát, hogy minekelőtte a' nagy Udvarokban közönségesen félszket vertt vétkek meg-vezztegetnék Leányainak szivét, őt Nagy-Szombatba küldgye. Kevés személyekből állott a' Mária' Udvara. Gara István Nádor-Ispanyné, születésére nézve Horvát Rozália volt fő Gond-viselő-Affzonya; a' Czilei Grófnak Borbára nevezetű leánya, mulató-társa; a' mi pedig az írást, olvasást, és keresztényi jó erköltsőkben-való elő-menetelt 's gyarapodást illette; az egyenesen az Apátságokra volt bízva.

Mária nem volt az, amit közönségesen szép gyermek-nek szoktunk nevezni. Nem ama' tündöklő-szépségű, virágzó-lzínű, 's eleven-szemű, melly első tekintetre észteveltet; és a' mellyenn a' Férjfiaknak szíveik olly örömezt szenvednek hajó-törést. Nem volt szép; de valamelly titkos természeti kellemetesség, melly az embert minden tsábittás vonta hozzája; ama' tsendes és tsak az idővel tetfző nyájasság, a' társalkodás által ki-fejtődő szerelme-tesség; ép, magas termet, 's méltóságot jelentő tekintet: azt tselekedték, hogy az ember el-felejtkezett mellette a' leg-szebb Affzonyokról, és akármelly hideg vérrel szemlélte légyen-is őtet előfzör, belső meg-illetődés nélkül soha

többé el nem hagyhatta. Hamisság és tettetés nélkül való szívű, 's jó-lelkű volt e' mellett; fzeretetében 's szavaiban állhatatos; le-botsátkozó, és a' leg-jobb, leg-áldottabb feleség, 's leg-kedvesebb házi affzony lett volna, ha egyszer-'s-mind igazgató Fejedelemnek-is nem kellett volna lennie. Annál fzebb volt ellenben Borbára, Máriának mulató-társa. Tsintalan barna szemei, ábrázattyának mosolygó pirossága, meg-bájosló nevetése, 's eleven tekintete; mindenkor víg elméje, nagyra-vágyó indulattya, fejessége, 's már akkor-is ki-tetfző álnokságinak némelly jelei: nagyon-is ki-mutatták, melly szívet-hódító, veszedelmes fze-melly lenne jövendőben. Örömet választott volna a' meffze látó Gara Istvánné más játfszó-társat Máriának; ollyant, ki az ő tsendes természetével jobban meg-eggyezett volna. De hatalmas ember volt Gróf Czilei az Udvarnál; 's fér-jének, a' Nádor-Ispánynak, jó baráttya. Mind ezért tehát, mind pedig azért is, mivel a' maga' szorgalmatos gond-viselésétől 's szem-füles vigyázásától jobb jövendőt reménylett, ő-is el-hallgatott. Az igaz, hogy az eleven Borbára, víg gyermeki játékival mindenkor fel tudta ébresztetni a' lassú Máriát; 's tsendes szomorúságra hajlandó lelkét szíves tsevegései által vidámabb állapotba hozta; igaz, hogy sok víffza-hozhatatlan jó napokat töltöttek együtt a' klastrom' udvarának tsendes falai közt, és az Apátzák' kertyében tsergedező pataknak magános partyain. De mi volt e' futó öröm, azon ezer meg' ezer titkos gyötrelm-hez képest, mellyel az-utánn Máriát, koporsója' bezártáig, üldözni meg nem szünt? mi volt egyéb, mint-sem méreg 's epe, melly ezen ártatlan időeknek emlékezetét annál érzékenyebben meg-keserítette?

Az Öregeknek él te tsak egy gyenge haj-fzálon függ, mellyet leg-kissebb erőltetés-is könnyen ketté szakaszt. Mennél bizonyosabban el-tűnt a' múltó idővel Lajosnak

reménysége-is, hogy még valaha férjfi örököse lehessen : annál inkább emlékeztették ötöt hanyatló napjai, Leányának (Máriának) el-jegyzésére. Számos követeket küld azért Károly Császárhoz, kik a' már előre megesett végezés fzerént Zsigmondot Magyar-Orfzágra lehozzák ; és Zsigmond, minek-elötte gondolták volna Budára érkezett fzerentsésen. Melly hűséges Magyar nem érzette volna ekkor Lajos' atyai fzívének örömmel-telYES indulatit, midőn a' kellemetes Ifjat előfzör meg-látván, egy kezével öfzibe elegyedett hofszú fzakállát álla alá tsapta, a' másikkal választott vejet dobogó mellyéhez fzorította ! midőn sűrű tsókjai utánn könyvekben lábbagó fzemeit az egekre fel-vetvén, a' mennyei Atyához foháfkodott, hogy Zsigmondot fzámos férji gyermekkel áldgya-meg ; a' miért ő olly hafzontalanul esedezett vala ! Ament mondott reá az egész jelen-lévő Magyar-ság ; és kevés napok múlva el-mentek Nagy-Szombatba.

Mária már ekkor 13-dik efsztendejébe fordült. Szelid és valóban ártatlan, de még-is elég idős volt már arra, hogy a' szerelemnek, vagyis inkább hajlandóságnak első kedves indulatit érezhesse. Zsigmondot a 15-dik tavafz ékesítette fel az ifjúságnak mosólygó rózsájival, 's adott eleven te-kéntetének egy olly terméfszeti kedvelltetést, melly a' legelső látása éfzre vehetetlenül meg-nyerte az embernek fzívét. Külömben termetére nézve már ekkor-is elég magas ; ép-testű, és erős-alkotású. Fel-tételében és fogadásában állhatatlan, indulatinak minden tartózkodás nélkül engedelmeskedő, a' jóra és rofszra egy-aránt egéfsz a' mértéktelenségig hajlandó, és már gyermek-korában éppen az, a' millyennek később tselekedetei fogják mutatni. Sokat ártott erköltseinek az attya' iránta való lágysága ; kivált a' miolta Mária' férjeül-való választása utánn kebelebéli fzerelmesse lett. De sokkal többet ártott még, egy az Udvarban lakó el-fajúlt Olafz Úrfinak példája, ki az óltár

előtt fzentnek és buzgónak mutatta magát, de a' templo-mon kívül Vallás- és Isten-tagadó, ki ellenségének fzembe nyájas és édes, háta megett a halálíg üldözni kélz; külső-keppen tsendes, de valaki ellen való haragjában a' boffzú-álló után-is engelztelhetetlen, ki tsak a maga kívánsági-nak bé töltését tartotta leg-főbb bóldogságnak; és a' ki mind azt, a' mi az emberiség előtt fzent, az irgalmassá-got, fzelidséget, és ártatlanságot, ki-nevette. Ollyan az éretlen ifjúságnak a' rossz példa, mint a' gyenge fzőllő-fzemnek a' ragya. Ritka elme, ritka fzív, mellyet meg nem vefztegetne, és a' melly inkább idegenséget, mintsem ked-vet, kapna iránta. Zsigmond-is mind-azokat tanúlta-meg ettől az Olafztól, a' mellyeknek örökké-való homályban kell vala maradniok előtte. Egynehány alkalmatosság ne-velte benne a' rendetlenségre hajlandó indúlatot; és az idő, a' mint több-több fzaadságot kapott, természetévé változtatta.

Az első tekéntet, a' mint Zsigmond és Mária meg-látták egymást, meg-határozta mind a' kettőnek örökös bóldogtalanságát. Ki nem tudgya, melly sok függ attól a' fzem pillantástól, a' mellyet eggy Ifjú valamelly Leányra vet leg-előffzör? mely nagy hatalmat vegyen az első ítélet az embernek fzívén, s' mint uralkodgyék benne tsak nem életé fogytaíg? Ah! örökre el-törölhetetlennek az illyetén első bé-hatások a' fzerelemnek dolgában! A' gondatlan ifjúság tsak arra hallgat egyedül, a' mi fzemeinek meg-tetfzik, és külső érzékenységeit tsiklándoztattya; de a' későbbre meg-értt okosság és értelem sem tud ezen első hajlandóságon változtatni, melly ezer bóldog érzések kö-zött, sok elztendők múlva is, ismét meg-újjúl. El-múlik a' fzerelem sokfzor, midőn az első kedves képnek vissza-tért emlékezete a' tsalárd fzívet még-is gyönyörködteti. Zsigmondnak éppen nem tetfzett Mária. Maga fzép lévén,

nem kapott semmi más egyében, mint igen fzembe tünő ritka szépségen; és az ő tüzes elevensége igen kevés meg-eggyezést talált a' fzelid Máriának tsendes erköltsével. Borbára szépségére nyílt meg Zsigmond' fzíve. Édesdeden fzittha-bé azon sűgárokat, mellyek annak kellemetes artzájiról tündöklöttek, de sokkal jobban tudta magát tettetni, mint-sem hogy azt, a' mit kebelében Borbáraért érzett, Máriának ne hazudta volna. És Mária, azon első fzerelmes tekéntetre, mellyel ártatlan érzékenységeit meg-tsalta, az első kéz-fzorittás után, melly fzemér'm artzáját fzo-
katlan el-pirulás tüzével bé-borította, soha többé el nem felejthette Zsigmondot. Zsigmondról gondolkozott fzünetlenül; ezerfzer meg ezerfzer ötlött elméjébe a' ruhája, mellyet viselt, test-állása, maga viselete, fzája' mozdulása, ha valamit fzóllott, karjai ki-terjesztése, midőn kezét meg-tsókolta, és nyájas pillantása, mellyel fzíve' nyúgodalmát meg-vefztegette. Alig várta öfzve-keléseket, hogy együttkeressék a' madárfélfkeket; hogy fzüntelenül együtt-üllyenek valamelly magános hárfa' hangja mellett. Zsigmond Borbárával múlatta magát; és Mária tsak úgy jelent meg néha-néha képzelődésében, mint midőn valamelly test után az árnyekot minden illetődés nélkül észre-vefzfzük.

Kinek jutott volna efzébe, még tsak kételkedni-is, hogy Zsigmond és Mária fzivesen ne fzeressék egy mást? Úgy-is közönséges gyarlósága ez az emberi fzívnek, hogy a' mit valóban kíván, azt mint egy már meg-esett dolognak tartsa, úgy hogy többé annak bé-tellyesedésében még tsak kételkedni se fzeressen. Még a' külömben fzemes Gara Istvánné-is, ki részre-hajlás nélkül vígyázott minden legkissebb mozdulásra-is, nem talált semmit, a' mivel meg nem elégedhetett volna. Lajos nem tartóztathatta örömkönyveit, mellyek meg-indult fzívéből tífzteletes fzakállára le-görgöttek. Erzsébet Királyné, ezen rövid fzempillantás-

ban egész fzerentsés házassági életét meg-jelenni látván, fennfzóval zokogott, és a' Vének, kikben a' jól-tévő képzelődés első fzerelmeknek böldog emlékezetét elevenen meg-újította, le-sütött fővel. mély meg-illetődéssel állottak az ifjú fejedelmi pár körül. Szent látás! Lajos, leánya' jövendőbeli böldogságának ezen fzerelmetes képével fzállott koporsójába. Erzsébetet meg-tanította a' böls idő, melly kitanulhatatlan légyen az embernek fzive.

Még egynehány napokig mulatott ez utánna' Királyi Udvar Nagy-Szombat' Várossának barátságos környékiben. Lajos örömmel engedett magának egy két nappal többet, mind azért, hogy terhes foglalatosságitól meg-pihennyen, mind hogy fzerelmetes leányának ártatlan társalkodásában tovább gyönyörködhessék. A' Királyné az Apátzákkal, Máriával, és Gara Istvánnéval mulatta magát; 's, kegyes Asszony lévén legtöbb idejét a' templom sekrestyében töltötte. Az Udvari Nemes Ifjúság, idejéhez ó neveltetéséhez képest a' vadászatot kedvellvén, a' körül-belől lévő magas bértzek erdejiben lövöldözte az őzeket, fzarvasokat, 's gazdagította a' királyi konyhát. Zsigmond keveset lehetett reggel Máriával; a' hoffzas imádkozás nagy részét elvette a' délnek; és kiki tartozott itt-is, eleibe adott kötelességeit el-végezni: Mária a' gazd'-affzonyságot, Zsigmond a' fegyverfogást és forgatást. Tsak a' vékony fölöstökömözés mellett jöttek öfzve, midőn az egész Királyi Udvar fennállva sajtot és kenyeret kézből falatozott; ellenben az egész dél-utáni időt egymás' társaságában tölthették, vagy az Apátzák' magános kertyekben, vagy a' Város alatt gyönyörű pázsinton fel 's alá sétálva.

A' vidám tavaszi napok annál inkább fel-nyitották Máriának édes indulatokra hajlandó fzívét, a' Zsigmond iránt való fzerelemnek érzésere. Miólta Zsigmondot meglátta, tisztábban hasadt néki a' hajnal, derültebb volt a'

reggel, mosolygóbbak az illatozó virágok, és kellemetesebb a' madarak' tsevegése. Az-ólta örömetesebb nézte az apró követseken fel akadt víznek fzőkdöső kis hajkait, a' tarka baratzkiák' fakadásit; szívesebben imádkozott, soha sem fzerette jobban Gara Istvännét, és nem érzett mélyebb tífzteletet felséges fzüléji iránt. Jól látta Garáné Mária' fzívének változásait, fzerelme' nevedekését, igazán örven-dezett rajta, 's kívánt hasonló érzékenységeket Zsigmond-nak-is. Örömmel nézte volna, ha a' sétálás közben különösen társalkodott volna Máriával, 's nyilvánban mutatott volna fzerelmet iránta. De Zsigmond egy fzezpillantást sem akart el-vezteni, mellyet kedves Borbárája mellett el-tölthetett; és Gara Istvänné refzketve látta már most kétsége félelmének bé-telleyesedését; látta a' jövendő időt fekete ábrázatban meg-jelenni előtte olly sokáig titokban maradott, 's annál inkább refzketett, mivel nem segít-hetett rajta.

Minek-utánna tehát buzgón meg-tsókolgatták volna a' fzent ereklyéket, 's az Apátzákat juhokkal, barmokkal, 's egyéb konyhára valókkal és húfz arany-forintokkal gaz-dagon megajándékozták volna: vílfza-tére az egélfz Királyi Udvar Nagy-Szombathból, 's el-vivé magával Zsigmondot-is Budára; hogy a' Magyarok' fzoekásit, törvénnyt, és a katonaságot meg-tanúllya. Felette nehezen esett az öreg Királynak, kedves leányától meg-válni. A' Királyné három-rendbéli tsókjai után háromfzor tsókolta-meg újra Máriát, és még sem erefzthette-ki ölelő karjai közül. Mária hall-gatva, de ezer jó kívánságoktól telleyes fzívvvel kíserte ked-ves fzüléjit a' hintóig; és, a' mint el akart tölük bútsúzni, egy belső nyughatatlanság meg-akadályoztatta nyelvét a' dadogásig. Zsigmond' látására, ki utóllýára ült-fel a' hin-tóba, egélfzlen meg-némúlt. Földre függefztvén fzemérmes artzáját, könnyen meg engedte kezeit tsókolni az álnok

Zsigmondnak, ki az-alatt lopva még-is Borbárára tekéntett. De a' mint a' Királynak Izavára «Isten hozzád, édes leányom!» a' kotsis meg-tsapkodván pajkos lovait, sebesen el-nyargalt volna: úgy állott refzketve, mint a' magasra fel-nőtt Izekfü-Izál, melly, hirtelen el-rántatván mellőle támasztó-veffzeje, remegve ingadoz. Egy meg-nevezhetetlen érzékenység foglalta-el Izívét. Sokaig nem mozdúlhatott-meg álló-helyéből, 's érzékenységei' terhe alatt annál inkább Izenvedett, mivel a' jól-tevő könyv-hullatások nem segítettek Izíve' Izorongatásán. Gara Istvánné mint-egy magán kívül vitte-vissza a' klastromba; Izánakodott állapottyán, 's a' magáén'-is, hogy ő soha a' Izerelemnek sem édességét, sem Izomorúságát nem érezhette. Vén ember volt Gara István akkor is, mikor ötet nékie feleségül adták; az orízág' terhes gondgyaitól meg-rántzosult tekéntetében nem vett élzre soha semmi Izerelmet-jelentő pillantatot; az-előtt más ifjat nem ismért, és most tsak Mária' társalkodásával kellett ki-pótolnia 's el-felejtienie a' Izerelem' gyönyörűségeit, mellyekre mind ifjúságára, mind kellemetes Izépségére nézve méltán Izámot tarthatott volna.

Mária, be-lépven Izobajába, mellyben Zsigmondot leg-előfför látta, el-fakad sírva, és sem Gara Istvánné barátságos vigasztalásával, sem a' Fejedelem-Affzony a' Szentek' fájdalomnak elő-belzélésével, nem Izüntethették-meg zokogását. 'Tsak akkor, midőn a' meg-búsultt természet bő könyv-hullatásokkal enyhített fájdalmain, tsak akkor Izünt-meg nehéz sírásától, 's hármaztatta sóhajtásit. Ah! mert soha sem ért még illy Izomorú napot! A' midőn a' Nagy-Szombati klastromba küldtetett, Gara Istvánnénak Izíves barátságában könnyebben el-felejtette Izüléjitől való első megválását, de a' Zsigmond' el-távozása által Izívében ejtett ürességet nem pótolhatta-ki senki' barátsága. Hijába

f szabadította-fel a' Fejedelem-Asszony az Apátságokat egé-
 napra klastromi kötelességeik alól, hijába adott laptát
 kezeikbe, hijába hajtatta-bé a' bárányokat: Mária semmi-
 ben sem találta kedvét. Tsak a' magánosságot óhajták
 a' bódogtalanok és szerelmesek, kik a' tsergedező pata-
 kokkal 's a' lengedező fzellőkkel leg-fzivesebben közlik
 titkos panaffzokat. Mária soha sem völt víg-kedvű, 's a'
 mint Zsigmonddal együtt fzüléji el-mentek, el-vezttette
 kevés természeti elevenségét is. Egy valamelly fzívét-fzo-
 rittó nehézség érzéketlenné tette minden örömhez, és
 komor kedvetlenség borította-bé egé- f ábrázattyát. Le-
 süttött fővel ült párna-fzékén, mély andalodásba merülve.
 Nem fájt semmi teteme, semmi baját, semmi testi nyava-
 lyáját nem érzette, nem haragította meg senki; a' fzüléji
 el-menetelet sem fzenvedte már olly nehezen: még sem
 völt semmihez-is kedve. Ha imádkozott, fzüntelenül této-
 váztak gondolati; ha a' kertbe ment, vagy valamelly mun-
 kához fogott, töstént meg-únta magát; neheztelt, ha mást
 vigadni vagy nevetni látott; eméftödött magában, ha meg-
 f szólították; minden érzékenység nélkül hallotta a' tava-
 f bárányok' bégetését, a' madarak' hangitsalását; el-felej-
 tette még-étetni galambjait, meg-öntözni virágjait: 's még
 sem tudta fzegényke, hogy fzeret. Leg-súlyosabban az
 esett néki; ha a' Fejedelem Affzony, eggyügyű buzgóság-
 ból, a' Szentek' fzenvedésivel kezdte vígalftalni. Legkissebb
 hasonlatosságot, vagy meg-egye-
 zést sem talált a' Mártirok-
 nak fájdalmai és a' maga' fzívének érzékenységei között:
 ellenben mindgyárt el-pirült, ha valaki Zsigmondot találta
 említteni; Zsigmondot, a' ki, ha mindenről el-felejtkezett-is,
 fzüntelenül elméjében forgott, a' kiről-való gondolkodá-
 sában aludt-el, és a' kinek emlékezetével serkent fel.
 Nég-is titok volt magának ez a' fzerelem. Valóban nem
 tudta belső nyughatatlanságának okát és eredetét, noha

mindenkor leg-örömetesebb' nézett arra a' helyre, a' hol Zsigmond leg-először kezeit meg-tsókolta; a' hol bődög ártatlanságának nyúgodalmát tudta-nélkül el-vefztette. De miképpen-is merte volna egy 13. éftendős, a' klastrom-nak tudatlan kő-falai között nevelkedett leánya, olly helyen, hol a' fzerelmet 's minden természetí hajlandóságokat, mint egy kárhozatos vétket, fekete fzínekkal festettek-le előtte; mi-képpen merte volna magának meg-vallani, hogy fzeret? A' nyelvén hólt volna el az a' vallás-tétel, és a' fzemérem miatt meg-repedt volna artzája.

Borbára sem volt már gyermek, hogy Máriának fzem-mel látható nagy változását, és Zsigmondnak íránta való kedvező figyelmetességét, éfzre ne vette volna. Érzette-e azonban éppen azt magában, a' mit Zsigmond tölle nem titkolhatott, nehéz meg-ítélni. Az bizonyos, hogy valamint Mária természetével az övé éppen öfzve nem illett, és a' Zsigmond' 's maga' tulajdon elevensége között sokkal nagyobb hasonlatosságot 's megegyezést talált, úgy napról-napra idegenebb lett Máriához. Ítéletet tenni nem tudó a' jövendőkkal keveset gondoló, gyermekségének ártatlan idejében édesdeden, múlatta ugyan magát Máriával. Egy-másra fzüntelen fzükségek lévén, hoffzas czeremónia nélkül, könnyen-is meg-eggyezhettek a' játékon; és valamint hogy egyik sem ísmért közölök senkit-is mást, a' kit jobban fzerethetett volna: úgy tökéletesen 's minden ki-fogás nélkül meg-elégedett a' társasággal. Mária legalább, soha-sem felejtette-el ezen gond nélkül töltött jó napjait: tsak emlékezetekért-is mindenkor fzerette Borbárát, és még az-utánn-is, midőn halálos ellenségévé lett, nehezen esett neki, néhai jóbarátnéját kárhoztatnia. De mindenkor-is vígabb vólt Borbára, hogy-sem Máriának-is több vídámságot ne kívánt volna, sokkal elevenebb és állhatatlanabb, hogy-sem az eggyenlő természet eggyügyű

múlatsági eltörölhetetlenül bé-hatottak volna szívébe. Gyermekek-korában-is sokszor kotzódott Máriával, ha ez ő-nállánál hamarabb el-hagyta a futkározást; és örömeztőbb játszott a tarka követskéekkel, ha szokszor egéízen félbe szakasztván a játékot, bé-ment Gara Istvánnéhoz. A mint nevededett, és már mindenkinek hajlandósága a mulatság nemeiben különbözött, úgy hogy gyakorta két-felé-is vontak; annál több-több okot talált naponként az idegenkedésre. A mint, idejével együtt, értelme 's tüzes elevensége jobban ki-fejlődött, és tsintalanságaiban Mária részéről nem tsak helyben-hagyást nem talált, hanem több ízben meg-is akadályoztatott, sőt néha bé-is vádoltatott: illyenkor gyakorta fel-nap-is nehezteltek egymásra. Főképpen pedig a mióta Mária Zsigmondot meg-ízeretvén, Borbára az ő andalgásit, titkos ízomorúságát, és gyakori sóhajtásait tsak ki-nevette volna; egéízen el-idegenedtek egymástól. Borbárának halál volt a klastromban tovább lakni. Sokkal nagyobbban is útálta annak ízoros fenyítettékét, mint sem hogy ízabadabb életet ne kívánt volna. Tudta, hogy, eggyetlen egy leány lévén az édes anyjától mindent meg-nyerhet. Hallotta a Budán gyakorta megtörténni szokott mulatságokat, az Udvari bolondnak tréfájit, az aranyos ruhákba öltözött ízép Ifjagnak viaskodásokat, a hegedű-ízőnál való tántzokat, a lármás vígaságokat, mellyek az udvari életet követni ízokták. Ez volt az ő hajlandóságihoz illendő mulatság, nem a Szentek Legendája. Erre a szabad életre vágyakodott ő ízüntelenül; és a legelső keserves ízenetre, mellyet halálos únalma felől az anyjának tétetett, könnyen ki-dolgozta az atya Lajos Királynál, hogy Borbára Nagy-Szombatból el-jöhessen, és Budán a Királyné ízőlgálattyába állhasson, az akkori időhöz képest emberséget tanulni; annyival-is inkább, mint-hogy Máriát sem akarták már fél-éíztendőnél tovább a klastromban hagyni.

a) Első Mária Magyar Királynak Eletéhez.

(Jegyzet a 193. l. 20. sorához.)

«Tudva vagyok a' Tudománybéli történetekből, mely nagy homályban feküdt légyen Európa azon időkben, a' melyekről itt emlékezetem vagyok. A XIV-dik Száz (mellyben Lajos és Mária Királyaink uralkodtak) egy volt a' leg-szetétebbek közül, Krisztus után. Nagyon meg-tsalatkoznék ehhez-képest, ha ki azt vélné, hogy csak a' mi Hazánkban volt volna akkorban olly nagy tudatlanság. Azonban ha bár ez úgy lett volna-is, nem lehetne rajta meg-ütköznünk, 's nagyon tsudálkoznunk; meg-gondolván, hogy a' Magyar Nemzet (általlyában véve) nem olly igen régen hagyta vólt el az-előtt a' hálványozást, sőt hogy, a' mi több, még a' XIII dik Száznak utolsó tizeiben-is nagy számmal vóltak ezen Országban ollyanok, kik a' Keresztény Hiten kívül vakoskodtak. (Illyenek vóltanak a' Kunok; kik melly nagy és hatalmas erővel birtanak légyen, kiteszik onnét, hogy IV. László Királyt 1290. eszt. gyilkosúl meg-ölvén, önnön magát a' Magyar Nemzetet-is — legalább nagy részént — hatalmok alá bódíthatni reménylették.) — Ki nem tudja pedig melly sok idő kívántsás arra, hogy egy hadakozó nagy Nép, ha bár a' Keresztény Religyiót fel-vette-is tudományra 's elmebéli világosságra juthasson? — Már: mi lett légyen annak oka, hogy a' fellyebbemlített időkben a' többi Keresztény Nemzetek-is olly nagy homályba merültek; sok nagy-hitelű Történet-Jegyzők világos szókkal meg írják; és nevezetesen Leibnitz, kivel ebben majd minden jelesebb Irók egygyet-értének, meg-érdemli, hogy az ő ítéletére figyelmezzünk. Ezen nagy Embernek tulajdon maga' szavai (Introd. in Skript. Rer. Bruno. ad. §. 63. sive Gervasii-Otia) imigy

vannak: Visit eo seculo, quod ego, cum proximo, omnium seculorum post Christum natum ineptissimum esse comperi; decimo tertio, inquam, quo subito omnes propomodum boni Scriptores euanuere, cuncta in se trahentibus monachis mendicantibus, qui tunc insurrexerunt; et mox ignorantiam atque errorem etiam vinicomburio-sancientibus: vt vix alia, quam vtriusque curis et scholasticarum argutiarum studia superessent. Germanis certe seculum decimum, aureum fuit præ decimo quarto: quo tempore etiam iura imperii supina ignoranta propomodum intercidere. -- Ex Ottone Frisingensi apparet, medio duo decimo seculo integram adhuc discernendi facultatem superfuisse: mox vero vno impetu pabulae, antea intra legendas et sanctorum miracula coercitae, sese in orbem litterarium effudere. Etc.» (Sz. L. jegyzete.)

69. Töredékek Rousseau Munkájából.

1.

«Kegyelmes Uram élnem kell.» Ezt mondotta egy szerentsétlen Pasquillans a' Miniszternek, ki az ő élelmének gyalázatos módját szemére hányta. «Nem látom szükségesnek lenni» felele hideg vérrrel a kegyelmes Úr. Ez a' felelet, melly egy Miniszternek igen jól illett, kegyetlen és rofsz volna minden más ember fiájában. Minden embernek kell élni. Ezt az ítéletet ki ki csak maga után látfszatik tenni. Mivel minden természeti ifzonyodás között a haláltól-való ifzonyodás leg-erősebb: az következik belölle, hogy az, a' ki külömben nem élhet, a' természet' törvénye szerint mindent elkövethet. Bóldog az a' Nép, melly minden nagy baj nélkül jó és a' virtustudása nélkül is igaz lehet. De ha a' Világon valamelly olly alávaló Ország van, a' hol senki nem élhet, hanem ha go-

noft tselekeznek, és a' hol a' polgár kéntelenségből gaz emberré válik; ott nem a' gonosz-tévőt kell fel-akasztani, hanem azt, a' ki mást azzá lenni kényyszerített.

Az Ember minden karban, rendben, és állapotban egyenlő. A' gazdagnak nints, sem nagyobb, sem jobban eméltő gyomra, mint a' szegénynek. Az úrnak karjai nem hosszabbak, az ő szolgája karjainál; és a' nagy hivatalban lévő nem magasabb akármelly közönséges embernél. Eggyenlő mindennek a természeti szükség; eggyenlőknek kell lenni az eszközöknek-is, ennek ki-pótlására. Oh ha az embert embernek nevelnék előbb, mint úrnak! ha több kívánságot nem szereznének néki, mint tehetséget! ha inkább követné a' Természetnek, mintsem a' Világ' nevetséges képzelődésének úttyát! Minden-napi példa, hogy az a' kit ez, vagy amaz élet nemére képzittek, minden egyébre alkalmatlanná lefz; és hogy-ha a' szerszénének tetfzik, csak egy boldogtalant igyekeztek belőlle tsinálni. A' nagy meg-aláztathatik; a' gazdag szegény, és az úr szolga lehet. Hát ugyan olly ritkák-e a' szerszén-tsapásai, hogy valaki magát azoktól egésszen meg-mentettnek lenni tarthatná? A' mi valakin meg-történhetett, mindeniken meg-történhetik. Mi nevetségesebb pedig egy nagy úrnál, a' ki koldússá lett, és nyomorúságában születésének méltóságával álmodoz? Mi gyalázatosabb egy meg-szegényült gazdagnál, a' ki megemlékezik arról, mint útálta legyen a' szegényt, és érzi, hogy legalábbvaló emberré lett. Az első, nyilván-való gaz emberré, a' másik eggy alaton hízelkedő lélekké válik, ezzel a' szép szóval: élnem kell.

Azt tartjuk, hogy a' Társaságban fenn-álló Rendegek eggy-általlában meg kell maradni, és nem gondoljuk meg, hogy ezek a' Rendegek el-kerülhetetlen változások alá vagynak vettelve: és hogy lehetetlen, előre által-látni,

vagy el-távoztatni azt, a' mi rajtunk meg-történhetik. Mindazt, valamit az emberek tsináltak, az emberek el-ronthatták. Nintsen semmi egyéb el-törölhetetlen jel, mint a' mellyet maga a természet nyomott-bé; ez pedig sem nagy urakat, sem gazdagokat nem tsinált. Ugyan mit fog az ő megaláztatásában az a' böl dogtalan tenni, a' kit tsak nagy úrnak neveltek? mit az a' gazdag, kinek tsak pénz a' lelke? mit a kényén-nevelt, ki magának hasznát nem veheti, ki egyebet tenni nem tud, mint a' mi nintsen hatalmában? Böl dog ember, a' ki fájdalom nélkül el-hagyhattya állapottyát, melly ötet el-haggya, és a' szerentsének ellenére ember marad. Ditsérje más, a' mint akarja, az olyan meg-győzöttetett királyt, a' ki bú-súltában trónussának romladékai közzé akarja temetni magát; én megvetem ötet, mert látom, hogy csak a' korona téfzi valamivé, és hogy éppen semmi sem, mihelyt nem király.

Az ember és a' polgár, akárki' legyen, nem hozhat semmi egyéb jóízagot a társaságba, mint önnön magát: minden egyéb javait akarattya ellen bírja; és ha valaki gazdag, vagy nem él gazdagságával, vagy mások-is élnek vele. Az első esetben mástól lopja-el azt, a' mitől magát megfosztja, a' másokban pedig éppen semmit sem ad és így a' társaság' terhe egéffzen rajta marad, mind addig, míg magával nem fizet. — «De az én atyám szolgált a' társaságnak, midőn azt nyerte.» — Meg-lehet, az atyád a' maga' adósságát fizette-le, de nem a' tiédet; te annál többel tartozol másnak, mivel gazdagságban születtettél. Nem helyes, hogy az, a' mit egy ember tsinált, mást az alól fel-szabadíttson, a' mivel tartozik; és egygy atya sem hagyhat a' fiára olyan just, hogy másoknak hafzontalan legyen. A' ki heverve költi-el azt, a' mit nem maga nyert, lopja azt; és az, a' ki tőke-pénzéből él, a' kit a' társaság ingyen fizet, az én szemeimben keveset különböz

a' haramiától, ki az úton-járók javaiból él. A' társaságon kívül a' magános ember, ki senkinek semmivel nem tartozik, úgy élhet, a' mint néki tetszik; de a' társaságban, hol a' mások' rovására él, tartozik fizetlenségével és munkájával használni, még pedig minden ki-fogás nélkül, akár gazdag, akár szegény, akár erős, akár gyenge legyen. Minden ingyen-élő polgár, gaz ember.

2.

Tsak annyiban szánakodunk a' más nyomorúságán, a' mennyiben annak mi-is alája vagyunk vettelve.

Non ignara mali, miseris succurrere disco. Megtanultam, mi legyen a' nyomorúság. 's azért szívesen segíttek a' szerentsétlenül.

Nem esmérek szebbet, mélyebbet, igazabbat, és érzékenyebbet, Vergiliusnak ezen versénél. Miért könnyörületlenek többnyire a' királyok a' magok alatt valójik iránt? Mert sohasem tartanak attól, hogy emberek legyenek. Miért olly kemények a' gazdagok a' szegények iránt? Mert nem félnek a' szegénységtől. Miért veti meg a' nemes a' közembert? Mert tudja, hogy soha sem lesz parafzt. Miért barátságosabbak és emberségesebbek a' Törökök, mint mi? Azért, mert az ő határozatlan uralkodások alatt minden egyes embernek nagysága és szerentséje csak a' Nagy Úr állhatatlan kegyelmétől függ, és azért a' nyomorúságot 's meg-aláztatást minden úgy nézi, mint a' melly ő-vele is köz; tudván, hogy ollyan lehet holnap, mint az a' kin ma segített. Az eféle változások, mellyek a' Napkeleti Történetekben szüntelenül elő-fordulnak, sokkal jobban meglágyítták a' szívet, mint-sem minden a' mi erköltsi tudományunk' száraz szízf témája. És valóban, valamint a' társasági életben a' közszükség egyik embert

a' másikkal a' hafzon által egyesítti, úgy a' mi közön-séges nyomorúságunk-is a' fzanakodás által egyesített bennünket. Egy boldog embernek látása inkább irigységet, mint-sem fzeretetet támaszt a' mások fzívében. Örömet vádolná az ember, hogy őtet fofztotta meg attól a' boldogságtól, a' mellyel él. De ki nem fzanakodik a' fzerentsétlenenn, a' kit fzenvedni lát? ki nem akarná örömet meg-menteni nyomorúságától, ha tsak egy kívánságába telnék? A' képzelődés által hamarább fzegénynek, mint boldognak. gondollya magát az ember; mert jól érzi, hogy az egyik közelebb van hozzá, mint a' másik. A' fzanakodás édes, mert midőn az ember nyomorulttnak képzei-is magát, még-is örvendez rajta, hogy ő nem fzenved úgy, mint amaz. Az irigység keserű abban, hogy az irigy, ha boldogot lát-is, nem hogy boldognak képzelné magát, hanem inkább epefztődik, hogy nem az. Úgy látfzik, mint ha az egyik azon nyomorúságtól mentenemeg bennünket, a' mellyet fzenved, a' másik ellenben azon javaktól fofztana-meg bennünket, a' mellyekkel akarunk ellen bir. Vagynak olyan emberek, kik tsak az ordítás' és kiabálásonn indulnak-meg. Nem fatsart ki ezeknek kemény fzívekből semmi fzanakodó sóhajást a' keservében el-alélt szívnek bádgyadt és siket nyögése.

Nem indította ezeket soha sírásra a' le-sütött bánatos artza, és a' ki-aludtt fzem, melly többé még-tsak nem-is könyvezhet. Ezekről ne várjon a' szerentsétlen egyebet hideg fzaraz fzonál, és hajolhatatlan keménységnél. Ígázán, arányosan fognak itélni ugyan, de soha nem lefznek könyörülők és kegyelmesek. S miért? A' szívnek ezen hibája a' nagyobb-rendű emberekben, leg-inkább tudatlanságból származik. Mert az ő kényén-nevelt lelkek hasonló nyomorúságot soha sem fzenvedett, mert ők azt meg nem foghattyák másokonn, a' mit magokonn éppen nem ta-

pasztaltak! és így azonn nem is ízánakodhatnak, a' mi nékiek soha nehezen nem esett. Ah, ne nézze senki a' maga' méltóságának fényes poltzáról a' boldogtalanok' nyomorúságát. és a' ízerentsétlenek' ízenvedésit úgy, mint a' mi ő-reá éppen nem tartozik. Hitesse-el inkább ki-ki magával, hogy az ő sorsa-is szintén ilyen lehet, mint ezen boldogtalanoké; hogy mindazon vífzontagságok vagy-nak az ő lábai alatt-is; hogy ezen nem reménylett 's el-kerülhetetlen történetek ötöt egy szempillantástól fogva a' másíkg alá-taszíthattyák. Mert még egyízer mondom, hogy a' természet az embert nem királynak, sem úrnak, sem gazdagnak nem szülte; hogy a' roffz ízerentse mindnyá-junkkal köz; hogy mezítelen' és szegényen jövünk e' ví-lágra; hogy mindnyájan ez élet' nyomorúságinak, és minden-féle fájdalmaknak alájok vagyunk vettette; és hogy utóĺlyára mind meg-halunk. Ime, itt van az egéĺz ember; ez az, a' mit egy halandó sem kerülhet-el.

3.

Tsak annyiban ízánakodunk a' más' nyomorúságán, a' mennyiben mi gondolĺyuk és tartyuk, hogy szenved; nem pedig, a' mint ő valósággal érez. A' szerentsétlent tsak úgy szánnyuk, a' mint szerentsétlennek lenni gondolĺyuk, noha ő sokkal többet szenved. Egy meg-aláztatott nagy urat némellyek azért sajnállanak, hogy a' közönséges tífz-telettől, némellyek, hogy az élet' javaitól, némellyek, hogy vóĺtt barátítól meg-fóĺztatott; kiki tsak azon baján ízánakodik, a' mellyet magáénak-is lenni talál, míg azonban az a' vóĺtt nagy úr mind ezeket őfzveséggel érezi és szenvedí. A mi nyomorúságunknak testi érzése sokkal gyengébb, mint lenni látfzik; de az emlékezet, melly ennek minden kör-nyűl-állásait egyízerre mutattya, a' képzeldés, melly ezt

a' jövendőre-is ki-terjefzti: azt tseleklízik, hogy valóban
fzánakodásra méltók legyünk. És azt gondolom, hogy ez
az egyyik oka, miért az oktalan állatok baját nem any-
nyira érezzük, mint az emberekét, noha a' közös érzé-
kenység ezeket-is velünk egyyekké teszi: Senki sem saj-
nálya az istállóba bé-kötött igás lovat, mert nem tefzi-fel
rólla, hogy, midőn szénát efzik, azon korbátsokról meg-
emlékeznék, mellyeket már kapott, vagy a' mellyeket még
kapni fog. A' gazdag-is azzal vígasztallya magát, ha a'
szegényt meg-nyomoríttya, hogy azt sokkal ostobábbnak
tartya, mint-sem hogy a' rajta tett méltatlanságot által-
lássa, vagy meg-érezze. Egyáltallyában azt tartom, hog-
azon tiszteletből, mellyet valaki a' mások' bődogsága iránt
mutat, meg lehet ismérni, mennyire betsüllye azt. Termé-
szeti dolog, hogy nem igen kapunk az ollyan emberek'
bődogságán, a' kiket meg-vetünk. Ne tsudálkozzék tehát
senki rajta, ha az igazgatás' mesterségét érteni akarók
olly nagy meg-vetéssel befzélnek a' köz nép felől, és ha
többnyire a' Böltsek rossznak kiáltyák az embert.

A' köz nép téfzi az emberi nemzetet. A' mi nem köz
nép, olly kevés, hogy azt fzámba sem lehet venni. Az
ember minden egyenlő. Ha ez úgy vagyon, az a' rend ér-
demel több tífzteletet, a' melly fzámosabb. A' ki minden
elő-ítélet nélkül gondolkodik, az előtt el enyéfzik a' pol-
gári Rendek' külöbsége. Eggyenlő hajlandóságot és in-
dulatot lát a' nagy úrban és a' fzemétenn-élő fzegényben,
nem is külömböztet-meg benne egyebet, hanem tsak a'
beszéd módgyát, tsak több vagy kevesebb szín-elegyített.
A' köz nép úgy mutattya magát kívül, a' mint belső kép-
pen vagyon, és nem igen szerelmetes. De bezzeg szüksé-
ges a' tettetés a' világi embereknek; ha ollyanoknak mu-
tatnák magokat, mint a' millyenek valóban, undorodást
okoznának. A' ki a' köz néppel bővebben társalkodott,

tapasztalhatta, hogy ezek szintén olyan jó elmével, és több józan éffzel bírnak, mint mások. De ha annyi tudománya volna is, mint a' millyen ostobának mi tartyuk, ugyan mi lehetne más egyéb, mint most; mit tehetne egyebet, mint a' mit tészen? Szánakodgyál inkább rajta, de meg ne vesd, meg ne útáld soha! Ember, ne légy az embernek gyalázattýára!

4.

Azt mondgyák a' Böltselkedők, hogy minden állapotban és karban annyi a' jó, mint a' rossz. Hamis és szánakodásra méltó állittás. Mert, ha minden ember egyformán böldog, miért fárasztanám magamat másokért? Maradgyon minden úgy, a' mint vagyon. A' jobbágy nyomattassék, a' gyenge szenvedgyen, a' köldus veffzen el. Nem nyer semmit, ha meg-változtattya állapottyát. A' gazdagot hozzá-fel például, a' ki éppen kintsei miatt fzenved, és a' ki tsak annyiban különböz a' fzegénytől, hogy ennek kevesebbre, ő-néki többre van szüksége. Melly goromba következés! A' gazdagnak baja nem a' maga' állapottyától, hanem önnön magától fzármazik, úgy mint a' ki tulajdon javaival visszaél. Ha még egyfzer fzerentsétlenebb volna is a' fzegénynél, nem lehetne sajnállani, mert maga okozza magának a' nyomorúságot és tsak ő-tőlle függ, hogy böldogabb legyen. De a' fzegény maga a' fzükség és sors' súllya alatt szenved, mellytől nehezen nyomattatik. Hamarább el-hal, mint-sem a' testi fzenvedéshez és az éhség' el-gyengíttéséhez hozzá fzőkjék, és sem a jó elme, sem a' böltseség nem fzabadíthattya-fel ötet nyomorúságai alól. Mit nyert véle Epiktét, midőn magának meg-jövendőlte, hogy még az ura ketté-töri lába' szárát? Hát azért nem törte-e két-felé? Szegény! még az is hozzá járúlt fzenvedéséhez, hogy jövendő kinnyait is előre által-látta.

5.

Az ember a' más' boldogságát tsak a' külső tekintetből ítéli-meg; ott gondollya lenni, a' hol éppen nintsen, és ott keresi, a' hol tellyességgel nem lehet. A' jó kedv, nagyon bizonytalan jele ennek. A' víg ember sokszor nem egyéb egy szerentsétlennél, ki tsak másokat akar el-ámit-tani, és magát meg-bódíttani. Ama' vidám 's nyájas mulatók a' társaságokban, többnyire szomorúak és zsémbesek otthon; és a' házi tselédek szenvedik az ő társaságban tettetett jó kedveknek büntetését. Az igaz öröm senem igen tréfás, senem igen víg. Félytvén ezt az édes érzést, rólla gondolkodik, midőn vele él; gyönyörködik benne, és színte tart tőlle, hogy el ne foggyon. Egy valóban boldog ember keveset beszéll és keveset nevet; a' boldogságot, úgy szóllván, a' maga' szíve körül húzza-öszve. A' tomboló öröm és lármás játékok, tsak a' lélek' unalmát és tsemerét fedezik-be'; de az igaz gyönyörködésnek szomorúság a' barátnéja. A' leg-édesebb érzékenységet a' szív' megindulása, s könnyhúllatások követik, és maga a rendkívül való öröm-is hamarabb könnyezésre, mint nevetésre fakaszt.

6.

A' hála-adatlanság sokkal ritkább vólna, ha a' jó-téteménnyel olly sokan nem kereskednének. Ki-ki szereti azt, a' mi ő-vele jót-tefz. Ez egy tökéletes természetű érzékenység. A' hála-adatlanság nints benne az embernek szívében, hanem a' hafzon' szeretete. Koránt sints olly sok hála-adatlan, kit az ember magának lekötelezett, mint maga' hafznát néző jól-tévő. Ha te nekem a' te ajándékaidat el akarod adni, úgy alkuszom az árráért; de ha te tetteted, mint-ha ajándékoznád és az utánn valamit ki-

vánfz érette, akkor meg-tsaltál. Tsak az téfzi az ajándékot meg-betsülhetetlenné, ha minden egyéb fzándék nélkül, jó fzívből vagyon adva. A' fzív tsak maga fzab magának törvényt; a' ki azt le akarja kötelezni, fel óldozza, de lekötelezi, ha fzabadon magának haggya. Midőn a' haláfz vízbe veti horgát, a' hal reá jó, és minden tartózkodás nélkül rajta marad; de ha even belölle, a' horgon felakad, és érzi, hogy a' sinórt víffza-húzzák, igyekszik el-fzaladni. Ugyan jól-tévő-e a haláfz? vagy a' hal hála-adatlan-e? Ki látta valaha, hogy az olyan ember, kiről az ő jól-tévője el-felejtkezett, el-felejtkezzék rólla; sőt inkább mindenkor örömmel befzéli felölle, és soha belső meg indulás nélkül nem gondolkodik rólla. Ha alkalmazót talál, hogy valamelly váratlan fzolgálat által meg-bizonyítsa hív emlékezetét, melly belső meg-elégedéssel téssen eleget hála-adatos szívének! melly édes örömmel bizonyította meg! mitsoda gyönyörködéssel mondgya néki: No, most rajtam van a' sor! Ez valóban a' természetnek fzava; az igaz jó-téteménny soha sem tsinált hála-adatlant.

JEGYZETEK.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Szentjóni Szabó László költeményeinek egyetlen kézírata ismeretes: az, a melyet a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi Orsz. Könyvtára *Quart. Hung. 156. és 212.* számjelzéssel, két kötetben őriz. Ez a két kötet volt az 1791-iki kiadás nyomdai kézírata. Az egyik kötetben a költemények vannak, a másik vékonyabban a Gellert-fordítás. Eredetüket a következő felirat jelzi: *Opuscula Poetica Hungarorum Autographa, Patrio sermone concinnata et typis excusa. Donavit Museo Nationali Math. Trattner, Typographus.* A címlapnak az első kiadással megegyező címfelirata alatt e jegyzet van: *Hier könnte eine Landschaft von welcher art immer ser gut stehen. — Impr. 788. von If. Millner.* Tiszta írású két másolat a kézirat, de olyan másolat, a melyen a szerző még a nyomdába adás előtt is javíttatott. E körülmények összevetéséből világos, hogy a kézirat és az első kiadás szövege között alig van eltérés; viszont érthető, hogy egy-két változatra mégis akadtunk.

Mint a bevezetésben jeleztük, az első kiadás 1791-ben jelent meg. Címlapja a következő: «SZENT JÓBI | SZABÓ LÁSZLÓ | KÖLTEMÉNYES | MUNKÁI | PESTEN, NYOMTATT. TRATTNER BETŰIVEL. | 1791.» A címlapot a magyar címér díszíti. — Ennek az első kiadásnak egy érdekes példányát őrizi a Múzeum könyvtára *P. O. Hung. 1362.* jelzéssel, azt, a mely egykor Batsányi tulajdona volt. E példányban van Szabó László egyetlen ismeretes képe, silhoutte, valószínűleg magának Batsányinak a rajza. Jelentőssé teszük e kötetét még Batsányi bejegyzései, glosszái is. (Ezekkel részletesebben az *Irodalomtört. közl. 1907-iki évfolyamában* foglalkoztam.)

Mindezek előrebocsátása után meg kell jegyeznünk, hogy

jelen kiadás alapja a fentemlített kézirat volt. A nyomtatásból átvett prózai szövegeket betűhíven adjuk.

Az első kiadás óta Szabó László költeményei még háromszor jelentek meg: Debreczenben, 1820-ban, Pesten 1840-ben és ugyancsak Pesten 1865-ben; ez utóbbi kiadás abban a vállalatban, a melyet Toldy Ferencz indított meg *A magyar nemzet classicus írói* címmel, s a melynek «*negyedik folyama*» Szentjóni Szabó László költői munkái voltak.

A kézirat 56 költeményét elől (1—56.) közöljük. Ezt követi két epigramma, a melyet Toldy Ferencz kiadásában már benn találunk; ezek a Magyar Museumban láttak először napvilágot (57—58). Folytatólag közöljük azokat a verseket, mik a Debreczeni Kalendáriumból lettek ismeretessé s miket újból az *Egyetemes Philologiai Közlöny 1907-iki kötetében* tettünk közzé (59—61.); végül azt az öt kisebb költeményt adjuk, a mely Kazinczy kéziratában maradt ránk. Ezt a *Vasárnapi Újság 1869. 14. számában* B. L. (Bodó Lajos) adta ki először. A függelékben közölt prózai munkák közül az első négy a kéziratból, a többi a KMM.-ből való. E többféle forrás a helyesírás következetlenségének oka.

2.

Jeligék. Az első kiadás csak a Ráday-citátumot közli, de annak forrását is megjelöli: Szabó az «*Orpheus II-ik kötete halak havai 2-ik darabja*»-ból vette. (L. *Kaz. Lev.* 2:229. és 573.) Pontosabban megjelölve a péczeli grófnak *Rudolphi Carolinának német verse szerint* — Szabadon követve készült verse, *A violácska és a rózsza* volt a forrás. (Az egész verset l. gr. Ráday Gedeon összes műveinek Váczy János-féle kiadásában. *Olcsó Könyvtár* 838—840. sz. 74—77. l.) A másik, Ovidius megjelölt verséből vett jelige s annak Szabó László fordította magyarja csak a kéziratban van meg. Ezt az életrajzban közöltük. — A Batsányi kötetében hátul még ez a két sor van, a mely Szabó Lászlóra vonatkozik:

Quem nunc tam longe non inter nota sepulcra
Detinet extremo terra aliena solo.

Ez a két sor *Szász Károly* fordításában így hangzik:

Kit most, s ah mi soká, nem a jólismerte sírok közt
Zord-idegen föld tart távol az otthonitól.

1. **Indúlly-dal.** Tlcp. mars, a ritmusa is annak mutatja. L. erről *Arany László* véleményét (*A magyar politikai költészet*ről. Olesó Könyvtár 1259—1260. sz. 31. l.): «Csatadalaiban is inkább a hangzatos verselés s az ügyes rímjáték tűnik ki, mint az érzelem»: Valójában csak erre a dalra vonatkozhatik.

***

2. **Zrinyi Péter stb.** Politikai vonatkozásai félreérthetetlenek. L. különösen «Szent a fogadása» stb. és a köv. 6 sort. — Egyik bekezdésén (E jó lépés után oly nyugodtan éltem — Hogy még a lecső egetől sem féltem) Horatius hatása érezhető:

*Si fractus illabatur orbis
Impavidum ferient ruinæ.*

Utolsó két sora népies reminiscentia. — Az egésznek forrásáról csak annyi állapítható meg, hogy az *Katona István*-val egy volt. (*Historia critica regum Hungariæ*. XXXIII. 830—849. l.) Erre vall különösen Katona 840—841. lapja. Ez a közös forrás valószínűleg *Cserci Mihály* *Históriája* volt, aki-nél a *váradi generálisság* is így szerepel, míg Katonánál az van, hogy: «promisit mihi generalatum *Varasdinensem*». De lehet, hogy mindhármuk szövege régibb, közös forráson alapul. Tartalmilag Szabó költeménye megegyezik a többivel, csupán Zrinyi Péter jelleme nem: a történelemben Zrinyi nem ily megalázkodó.

***

3. **A' Czenczi rózsája.** A *MAGYAR MUSEUM* 1788—9-iki évfolyam 3. negyedében ugyanez a vers A' *Ró'sa* címmel jelent meg. («Szabó Lászlónak egy kis fordított éneke» írja Horváth Ádámnak Kazinczy. *Lev.* 1:469. és 1:590.) Meg van még a

Kazinczy *Heliconi Virágai*-ban is. A költemény *Overbeck Christ. Adolf* «*Der Knabe an ein Veilchen*» cz. gyermekversikéjének átdolgozása. Az eredeti a Voss-féle «*Musen Almanach*» 1778-iki kötetében jelent meg (193. l.) Megfelelő strófái így hangzanak:

Blühe, liebes Veilchen,	Lotte, muszt du wissen,
Das ich selbst erzog,	Ist mein liebes Kind.
Blühe noch ein Weilchen,	Sollt ich Lottchen missen,
Werde schöner noch!	Weinet' ich mich blind!
Weisst Du, was ich denke?	Lotte hat vor allen
Lottchen zum Geschenke	Kindern mir gefallen,
Pflück' ich nächstens dich,	Die ich je gesehn:
Blümchen, freue dich!	Das musz ich gestehn!

Ezután Overbecknél három nagyon naiv strófa következik, a melyeket Szabó nem fordított le, s az utolsó:

Aber du, mein Veilchen	Bald will ich dich pflücken,
Sollst für Lotte seyn!	Ihre Brust zu schmücken,
Blüh' nur noch ein Weilchen	Ach, dann küsst sie dich,
Hier im Sonnenschein.	— Und vielleicht auch mich.

Szabó nem az egész költeményt dolgozta át (meglehetősen szabadon), hanem csupán annak 1., 2. és 6. strófáját.

Szabónak ez a fordítása nagyon elterjedt volt. Hajnóci Iván említi, hogy Erdélyi János a népdalok közt közölte. (Népdalok és mondák I. 438.) Jókai pedig ezt írja a *Ne nyúlj hozzám*-ban: «Lehetett itt hallani aztán gyöngynél-gyöngébb sonetteket és madrigálokat. Az újabbkori népdalfélét még akkor nem veték be a jó társaságba, hanem azok helyett a félig olasz, félig német modorú dalok uralkodtak: Isten hozzád, te csendes ház! — Gyöngyöm-Minkám, meg kell válnom. — *Fakadj piros ro-o-o-ózsza, fakadj csendesen.*»

***

4. Ovidii Trist. Libri IV. Elegia VI. L. a Teubner-nél megjelent Merkel féle kiadás III. köt. 90—91. l. — Eredeti

czíme: *Panasz*. Ovid bús leveleiből. Megj. Orpheus I. Márcz. 237—41.1.

***

5. **Az egygyűű paraszt.** Hogy e költemény tárgya honnan való, erre a kérdésre nálunk először Bognár Theophil próbált megfelelni. Bognár azt hiszi, hogy vándorló mesetárggyal van dolgunk, mert a költemény második fele, a levéllopás céljával, megvan a Democritus ridens cz. anekdotongyűjteményben. (Második kiadás, Ulm, 1689.) Mi hajlandóbbak vagyunk azt hinni, hogy ez a gyűjtemény Szabó Lászlónak közvetlen forrása volt. A Democritus ridens cz. munkának ugyanis annyi XVII. századbeli kiadása forgott közkézen, hogy könnyen kerülhetett egy költőnk kezébe is. Erre a körülményre vall a Democritus ridens közölte adoma és Szabó László költeménye tárgyának föltűnő egyezése.

Ehhez járul Hajnóci Iván adata, a ki egy Pesten, 1790 ben megjelent *Post nubila Phœbus* című röpiratra utal, a melyben megvan az elbeszélés első része: az alkudozó paraszt. Hogy Szabó ebből vette-e tárgyát és a Democritus ridensből, közvetlenül, az nem változtat azon, hogy közvetlen átvétellel van dolgunk és így még mindig nem vándorló mesetárggyról, hanem csak egyszerű átvételről van szó, a melynek szkémája lehet a következő:

Post nubila Phœbus. Democr. ridens.

Az egygyűű Paraszt.

A tárgy tehát idegen, külföldön is ismeretes. De Szabó László földolgozásában tökéletesen magyarrá vált. Sajnos, hogy ez a kor, a melyben és a melynek Szabó írt, nem élvezhette *Egygyűű Parasztját*, s ez hatás nélkül hangzott el — egyelőre. Kezdősora azonban magának Szabónak is megújra a fülébe csengett. Amott a' hegyek oldalába — kezdi az *Egygyűű Paraszt-ot*. Ott, ama' hegyek' lábjánál — van Dámon cz. költeményében kedvese, A' haszontalan Áldozatban meg Vénus temploma Ott, ama' hegyek' völgyében — épült.

A debreczeni kör költészetében epigónja is akad Szabónak. E kedves elbeszélés hatása érzik Kerekes Ferencznek egyik költeményén, a melyben a szőlőkapásról és fiáról szóló ismert anekdotát mondja el. Ez a költemény, a mely Fazekasék Debreczeni Kalendáriumában látott napvilágot, s a melyet Haraszti Gyula is kiemelt szépségei miatt a debreczeni kör költészetéről írt tanulmányában,¹ nemcsak a kezdősort (Amott a' hegyek oldalábann) vette át Szabótól, nemcsak a hangot, a stílus egyszerűségét, a mondatfűzést utánozza, hanem ritmusában is egyezik Szabó költeményével:

SZABÓ:

KEREKES:

Amott, a' hegyek oldalába
Egy kis mezei falutskába
Egy földesúraság lakozott.

Amott, a' hegyek oldalábann
Szőlőtskéje kis táblájábann
Egy szegény ember kapálgatott.

'S mint ki szénáját jól rendelé,
Pipát tölt, stb.

'S mint más, ki dolgát jól végezé,
A' tálba nyúl.

A költemény távolabbi változatát l. a *Magyar Nyelvőr* 1908. 44. lapján. — Kerekes költeményére nézve v. ö. Haraszti Gy. A debreczeni kör költészete.

***

6. A' Reményféghez. Fordítás Tibullusból. L. *Albius Tibullus elégiái*. Ford. *Latkóczy Mihály*. 38. 1. — Megjelent az *Orpheus* 7-ik füzetében is (L. még *Köz. Lev.* 2 : 181.), II. 272.

***

7. A' Tserfa. Dobozy Lajos, Szabó egyik legkedvesebb barátja, később, 1809-ben a bihari insurrectio vezére volt. Öccse a más költeményben szereplő Dobozy Mihálynak. L. még az *Indülly dalt* is.

***

¹ Figyelő III.

8. Achillestől a Hektor testét kérő Priamus. L. Homeros, Ilias XXIV. (Q) 485—506. és 553—558. Ez a 4. és 6. sz. versekkel együtt a legrégebb kísérletek közé tartozik mértékes soroknak magyaros formában való fordítására.

***

11. A' Sír-halom. Valószínűleg fordítás. Ezt következtethetjük a 2. strófa negyedik sorából; eredetijét azonban nem találtuk meg. — Szabó e versét Kazinczy elküldötte Földi Jánosnak s ez 1789 márcz. 20 án így ír róla: «E' versek nekem tetszenek. De azt látom benne; hogy e' versek Jambus versek akartak volna lenni, és valósággal szebbek is, a' hol Jambus lábakon szökellenek, hanem szabad legyen ki-mondanom értelmemet; én a' Jambus verseket, ha csak ugyan már tsupa jámbusok nem lesznek, inkább szeretném néhol, spondeus vagy hosszú lábakkal segíteni s könnyíteni a' Deák mód szerént; a Trochaikusokat pedig, mint e' vers nemével természetlől ellenkezőket a' Jámbusokból örököszen ki-opsitolnám s számkivetném; itten pedig igen sok a' Trochaikus láb 's még más is. Hanem a' mint mondám, hogy hangmérték nélkül való versnek gen szép vers.» — Érdekes, hogy Földi tévedett. Szabó e versei hangsúlyos-, és nem Ráday-vers. Üteme: 4, 4; 4, 4; 4, 3. (V. ö. *Kaz. Lev.* 1:574. l.) — Megj. a KMM. 1788. 83. l. és a Kazinczy *Heliconi virágok* cz. almanachjában.

***

13. Glycerium Vielandból. Megjelent az *Orpheus*-ban, I. k. 44. l., továbbá Kazinczy *Heliconi Virágai*-ban. Eredetijét Wieland *Nachlass des Diogenes von Sinope* cz. elbeszélésében találtuk meg. Ezt már v. R. jelzéssel versben feldolgozta valaki a göttingai Musenalmanachban (1785, 195) is. Szabó ezt talán ismerte, de az eredetiből fordította versét. A *Diogenes* 31. része így hangzik: «Sie ist nicht mehr, die zärtliche Glycerion, mit ihr verlor ich alles, was ich noch verlieren konnte. Ihr Grab ist das einzige stück Boden auf der Welt, das ich *mein* zu nennen würdige. Niemand weiss den Ort, als ich. Ich habe ihn

mit Rosen bepflanzt, die so voll blühen, wie ihr Busen und nirgends so lieblich duften. Alle Jahre im Rosenmonde besuch' ich den geheiligten Ort. Ich setze mich auf ihr Grab, pflücke ein Rose — «So blühest *Du* einst!» — denke ich und zerreiße die Rose und verstreue die Blätter auf dem Grab umher. Dann erinnr ich mich des süssen Traums meiner Jugend und eine Träne, die auf ihr Grab herabrollt, befriedigt den geliebten Schatten».

Az egész elbeszélést lefordította Kazinczy Ferencz: *A Szinopei Diogenesnek Dialogusai*. Ir. Wieland, for. Kazintzi Ferentz. Pest, 1794. (V. ö. Sándor István, Magyar könyvesház. 1803.) — Kazinczy 1789 szept. 19-én elküldi e verset Horváth Ádám-nak. «Tegnap ezt a' szép éneket kaptam tőlle: Wieland Urnak *Σωκρατης παινομενος*ából.» «Ez a' darab édes Barátom! még sok helye kíván ráspolyt: de így is eléggé szép. Kérlek igazgasd meg Te, a' kinek *dedit ore rotundo Musa loqui!*» — A költemény közlése megegyezik Szabó kéziratáéval. Eltérés az, hogy az 1. str. 4. sora és az utolsó str. 1. sora 'S-sel kezdődik s a következő sorokban van némil ényegtelen változtatás: 3. str. 1 2. sora: «A hova őt temettettem — Senkinek sints tudtára.» — 4. str. 3. sora; «'S ott kedvesen illatoznak.» — 5. str. 3. sora: «Hol egy magános tetőben.» — Pálóczi Horváth Ádám október 5-én felel Kazinczynak, ki a költ. 2. str. 3 4. sorához odairta e szót: Bravo. «Minden sornak utánna irhattad volna a' *Brávó*-t. Hanem a mechanismusra nézve ezt observálom: hogy a két első strófában a' szótagokat meg-sokasította; mert ez az ének, a' mint sorai mutatják az utólsóbb strófáknak: a' Faludi Fillis nyugszik-jának áriájához van szabva, a mint az én Uj esztendő hajnali Énekem, 15 Syllabájú sorok volnának cæsúrával. A harmadik strófa már jól van kezdve. A' hova őt temettettem, senkinek sints tudtára, de az utólja megint sok syllaba. 'S szép tellyes rósákat ültettem szomorú sirhalmára. A négy utolsó strófa egészen kiüti a' mértéket: ettől fogva: Egyszer minden Esztendőben etc. — 's ez a' darab, a' dall szerint mindöszve négy vers volna; mi okonn különböztette a' szótagok számát, azt nem tudom: kérd meg tőle. — Ha az Originált látnám,

meg fogadnám kívánságodat; de a' nélkül igazgatásába bele kapni nem merek.»

***

15. **Egy meg-vetettnek keserve.** Németből készült fordítás. Eredetijét nem találtuk, de annak első sora így hangzik: *Dir folgen meine Tränen.* Ezt a költeményt ugyanis később Szemere Pál is lefordította s ő idézi az első sort. (Lásd megzenésítve Szalontai Madass Sándor kéziratos énekes könyvében az Erdélyi Múzeum-Egyesület könyvtárában.)

***

17. **Horatii Carm. libri II. ode X.** Érdekes e fordítást, különösen első két strófáját Verseghyével összevetni: a kettő néha feltűnően egyezik.

(Az első adonisi sor Verseghynél: — gyenge hajódat, Szabónál: — büszke hajódat; a 2. strófa második sora Verseghynél: — a kevély tornyok nehezebbet esnek, Szabónál: — a' ledült tornyok nehezebbet esnek,* stb.)

A 13. sz. verset is ideértve, ez a kettő Szabónak összes mértékes formában tett kísérlete.

***

18. **Az én Szeretöm.** Rousseau-nak Szabó Lászlóra nagy hatása volt. (V. ö. az *Irodört. közl.* 1908. kötetében közölt értekezésemmel.) E hatás első jele ez a kis költemény. Forrását Rousseau Emil-jének köv. helyén keressük: «Il existe, il vit, me cherche peut être; il cherche une âme, qui le sache aimer. Mais qu'est-il? où est-il? Je l'ignore».

A kéziratban itt A' tavasz következik, tehát a 24. költeménytől folytatólag s a 18—23. a végén, az 56. után.

***

* A kéziratban eredetileg e strófa 2. és 4. sora fordítva volt:

A le-dült tornyok nehezebbet ütnek

És menny-kövek esnek.

20. A' Poéta. Eredetije Joh. Georg Jacobinak (1740—1814.) *Nach einem alten Liede* cz. költeménye, a mely Voss Musen Almanachjában (1783. 22. l.) jelent meg először, kottával.¹ Szabó ebből is csak az 1., 2., 5. és 6. strófát fordította le. (Az egészet utóbb Ráday Gedeon is lefordította, id. kiadás 62—63. l.) A német eredetit jól ismerte kora és rezignációs sorait, a melyek megzenésítve, kottával jelentek meg,² sokat énekelgették a XVIII. század végének Gretchenjei és Lottchenjei:

Sagt, wo sind die Veilchen hin
Die so freudig glänzten,
Und der Blumenkönigen
Ihren weg bekränzten?
Jüngling, ach! der Lenz entfliecht;
Diese Veilchen sind Verblüht.

Sagt, wo sind die Rosen hin,
Die wir singend pflückten,
Als sich Hirt und Schäferin
Hut und Busen schmückten.
Mädchen! ach, der Sommer flieht,
Diese Rosen sind verblüht.

Itt ismét két strófát kihagyott Szabó. Azután kövekezik:

Sagt, wo ist das Mädchen hin
Das, weil ich's erblickte,
Sich mit demutvollem Sinn
Zu den Veilchen bückte?

¹ (L. még J. G. Jacobi's Sämmtliche Werke, Zürich, Orell, Füzli et Comp. 1813. III. köt. 50. l.)

² A kottát is közöltük: Erd. Múz. XXIII. 125. 1.

Jüngling! alle Schönheit flieht:
Auch das Mädchen ist verblüht.¹

Sagt, wo ist der Sänger hin,
Der auf bunten Wiesen
Veilchen, Ros' und Schäferin
Laub' und Bach gepriesen?
Mädchen! unser Leben flieht:
Auch der Sänger ist verblüht.

Szabó fordítása poétikusabb, mint a Rádayé, de nem olyan hü.

***

21. Az igaz világi boldogság. Második sora, a kéziratban át van húzva s az első kiadásból hiányzik.

***

24. A' Tavasz. 12. strófájával v. ö. *Kis János* költeményét, a mely *A megelegedő házastárs* czímmel Kazinczynak ajánlott Flóra-já I. köt. 123. l. van (1803.):

A leghűségeseb szerelem
Nyájassága vesz körül,
A legnagyobb fejedelem
Annyit, mint én, nem örül.

***

¹ Ráday fordítása, mely általában hívebb és poétikusabb Szabóénál, itt visszataszítóan prózai:

Kérdés: Hol ama szemérmes szűz
Ki, mint észrevette,
Hogy megláttam, lehajolt
S elpirult mellette?

Felelet: Nem pirul el többször ő,
Mert elvitte a himlő.

27. **A' bús Puttonos.** «Menj el hát most! te kis levelem.» L. az eredeti jelige megfelelő sorait e kiadás előtt.

***

30. **A' szerelmes Pásztor.** Megjelent a *Magyar Músa* 1787. 787. 1. «Várad 26. Oct. 1787.» dátummal L. *Hajnóci* id. m. 7. 1.

***

32. **Az emberi fzeretetről.** Rousseau hatásának nyoma.

***

39. **H. Kóburg győzedelmére.** Megj. a K.M.M. II. 18. lapján *London' és Kóburg' győzedelmeikre* czímmel.

***

41. **Chloé bús estvéje.** Ennek és a Dámon cz. versnek egybeolvadt alakja a nép száján és élt. Szigligeti énekelteti a «Szökött katoná»-ban (I. felv. 4. jel.):

Amott a hegyek lábában,
A kösziklák oldalában,
Ott sirok én mindszüntelen,
A hol senki sincsen jelen.

***

44. **Mirabó.** Valószínűleg a Musen Almanach íróinak hatása alatt készült. (L. *Pfeffel*: Auf Mirabeaus Grab. Voss, Musen Almanach, 1792. Ez a költemény előbb talán másutt is napvilágot látott már.) Változata a kéziratban így hangzik:

Le-dúlt tornyai közt Francia Országnek
Omladékaiból a' köz boldogságnak
A' tudálkozásnak épült egy oszlopa,
Hol fekszik Mirabó, hazája gyilkosa.

A nyomtatásban megjelent forma nincs ennyire kiélezve.

***

46. **Dámon.** Első sora eredetileg ez volt: Ott ama hegyek aliyánál.

* * *

47. **A haldokló kerefztyén.** L. *Pope*: Der sterbende Christ an seine Seele. Übers. von *Bürde*. Voss, Musen Alm. 1793. 67. Vagy erre is áll az előző (44. sz.) költeményhez írt jegyzet, vagy Szabó a Pope-féle költeményt ismerte.

* * *

50. **A' hafzontalan áldozat.** A 11. sor eredetileg így volt: «Ah! mennyi temjént égettem!»

* * *

53. **A péczeli kert.** V. ö. *Fazekas Mihály* Bóldog, ki fákat ültet, olt stb. kezdetű költeményével.

* * *

57. **A gyermekek.** Érdekes találkozás *Goethe* két sorával (*Faust*: Vorspiel auf dem Theater.):

Das Alter macht nicht kindisch, wie man spricht,
Es findet uns nur noch als wahre Kinder.

Ezt és *A fösvény* című epigrammát Toldy kiadásából, az 59–61. a Debreczeni Kalendáriumból, a 62. számút a Vasárnapi Ujság 1869. évfolyamából vettük.

* * *

59. **Töredék a' Mohátsi veszedelem Előadásának.** E költemény írására Batsányi buzdította Szabót, híres költői levelében: *Hazafiúi aggódás. Levél Szentjóni Szabó Lászlóhoz.* A töredékről, a mely megmaradt, eddig nem tudott az irodalomtörténet. A Debr. Kal. 1824-iki kötetében találtuk meg.

* * *

63. A' Pántlika. A szövegben zárójelbe tett részek utólag kerültek a kéziratba.

1 25—27. sor. Az eredeti két sort így javította át Szabó:

Hogy ne? senki se volt más olly érzéketlen
Mint — Montan én hozzám, Montán a' hitetlen!
Ah! Mint szerettem őt stb.

31—32. sor.

Már a' nem szép dolog: de vigyázz reája
Két pántlikának is lehet egy formája.

37. sor. A *Nagy*... tollhiba lehet *Nem*... helyett.

85. sor. Átjavítva:

Ő meg is eshetett némelykor stb.

91—96. sor helyén:

Ph. De hogy Édes Anyám! az eszünkbe sintsen.

D. De durtzásságodról van a' ki meg-intsen!

Ph. Hiszen, ha mondta-is, róla nem-tehettek

De nem következik e'ből, hogy szeretek.

155—156. sor.

Jól van! 's ha egy napot így el-töltöttetek
Ugyan mond-meg másnap miről beszéltetek!

167—168. sor.

Ph. Hát még enyelgeni sem tudsz? Ó ártatlan!

D. Nem biz én, ez a szó előttem hallatlan.

198—199. sor.

Már én a' nyelvemmel kedvem szerint élek,
Ha tetszik halgatok, ha tetszik beszélek.

247—248. sor.

M. Phillis! mit futsz töllem? mi lelt olly hirtelen?

Dh. Ha másként nem vagyok, így vagyok szüntelen.

259—260. sor.

Phillis! Phillis! hát ez a' minapi beszéd?

Hol a fogadásod?

267—268. sor.

Ph. Ni hogy beszél félre! —

M. 'S ezt még Phillis mondja?

Ó Phillis! a' vagyok, szerelem bolondja!

325—326. sor.

Azt mindgyárt gondoltam, hogy úgy járok veled

Hogy gyanús haraggal el-telik kebeled.

371—372. sor.

A' mellyet a' minap karomra kötözött

Ott a' hol tántzoltunk a' zöld tölgyek között.

413. sor.

Nem pedig tréfából másnak kárt tsinálni.

A 491. sor után következik az *Imprimatur*: «MVaradini
5a Julii 788. (L. S.) Jac: Ferd: de Miller Distr. Libror. Revi-
sor Regius m. p.» (*Másolatban*).

II. Összehasonlítás okáért itt adjuk az eredetinek két kis
részletét; ne felejtjük, hogy Galathee = Phillis.

I.

(Szentjóni Szabó fordításában 391—413. sor.)

MYRTILL.

Auch Doris ist mit schuld,

Und deine Galathee.

MONTAN.

Bald bricht mir die Geduld.

So sags doch nur einmal; ich will nicht böse werden.

MYRTILL.

Ich selber werde mich recht ungestüm geberden.
Wenn mirs begegnet wär! Bedenke, heute früh
Nehm ich die Amsel weg, und Doris siechetsie:
Drauf spricht sie: nimm sie mit, und sprich zu Galatheen
Montan hat mich beschenkt.

MONTAN.

Mich so zu hintergehen!

MYRTILL.

O diesz ist nicht genug.

MONTAN.

Was ist denn noch dabey?

MYRTILL.

Lasz sehn, spricht Galathee, obs auch die meine sey?
Sie nimmt die Amsel weg.

MONTAN.

Und giebt sie dir nicht wieder?

MYRTILL.

Ach nein, sie streichelt sie, geht einmal auf und nieder;
Ich seh mich um, sie spricht, das Thierchen ist recht feist,
Darauf — — —

MONTAN.

Ich merk es schon, ich weis, der Vogel beiszt.

MYRTILL.

Ah nein, sie drückt ihn todt.

MONTAN.

Gern oder wider willen?

MYRTILL.

Geh, sprach sie, armes Thier, geh, du gehörst Myrtillen.
Ich gab nicht acht darauf, und möchte fast vergehn.
Ach ehrlicher Montan!

MONTAN.

Nun diesz musz ich gestehn,
Die Nachricht thut mir weh.

MYRTILL.

Sie geht mir auch zu Herzen.

MONTAN.

Diesz heisz ich gar zu sehr auf meine Kosten scherzen.

MYRTILL.

Ich sah es nicht voraus; sonst war es nicht geschehn.

MONTAN.

Wer Freunde necken will, musz auch die Sache sehn.

2.

(Szentjóni Szabó Lászlónál 486—491. sor).

MYRTILL.

Kennst du das Spiel Montan? Man fragt: was macht die Liebe?

MONTAN.

Sie zankt sich, weil sie sonst nicht neu und süsse bliebe.

MYRTILL.

Was macht sie, Galathee?

GALATHEE.

Das weis mein Band sogar;
Verdacht, wo keiner ist.

MYRTILL.

Und dieses Band redt wahr.

Prózai munkák. 64. A' Kivánság. (A kéziratból.) — Megj. költeményes munkáinak 1791-iki kiadásában. Részletesen tárgyaltuk az életrajzban. Eredelijéhez való pontos viszonya a következő:

SZABÓ :

Jelen kiadásunkban 177. l.

1. bek. «Én az én lakozásomnak helyét — — — (a bek. utolsó előtti 6. soráig): — — — és ezeknek gyümölteit nem tartja számba az irígy kertész.»

Az innen következő 6 sornak

2—3. bek. Én keresem-fel a bokrok közt a' tavasznak első violáit — — — leg-jobb ízt szerző szakátsok e' világon.

4. bek. Hogy igazán szolgáljanak, kevés tselédet tartok — — — a' mit magam el nem végezhetek.

5. bek. Ha-mikor az én jó szomszédjaim engem meg-látogatnak — szab törvényt vendégeimnek.

6. bek. Nem megyen-el az én ajtóm elől — — — böldogtalan felebarátomat.

7. bek. A' társalkodás és az egymás között való mulatás — — — vállokra merik venni.

ROUSSEAU :

Az életrajz 47. lapján id. kiad.

293. l. 1. bekezdés közepe: «Je n'irois pas ne bâtir une ville en campagne — — — a 294. l. elejéig: — — Les fruits, à la discretion des promeneurs, ne seroient ni comptes ni cueillis par mon jardinier».

Rousseaunál nincs meg a megfelelője.

283. l. c'est s'ôter le plaisir d'aller dans les bois chercher la première violette — — la nature vit encore! *Továbbá:* Je voudrois dans le service — — — sans tant de soins?

283 — 285. l. Pour être bien servi j'aurois peu de domestiques — — — qu'on ne peut tirer de soi.

288. l. Si mon opulence m'a-voit laissée — — — et l'amitié feroient seuls la loi.

Megfelelőjét nem találtuk.

294. l. Là, je rassemblerois une société — — — et le panier des vendangeurs.

A' kárlyta valósággal semmi idő-töltés — — — szokott úralkodni.

De mi ennél — — — egyik a másíknak parantsol.

8—9. bek. Ha mikor egy paraszt — — — vidámabb szível tántzolok az színjek alatt, mint az Ország-Háza Palotájába.

Első Mária stb. hez :

Megj. KMM. II. 188—201. 307—321. névével. (Innen közöljük.) 196. l. Szentjóbi jegyzete. — *Kazinczy* 1792. febr. 13-án írja Ráday Gedeonnak : «Gyönyörködve olvastam a' Museum utolsó darabját; gyönyörködve különösen Szabó László Urnak historiai töredékét». (*Lev.* 2: 248.)

69. Töredékek stb. Megj. KMM. II. 464—487. «Sz. L.» jelzéssel. (Innen közöljük.) Részletes összevetésük Rousseau *Emiljével* :

Első részlet.

«Kegyelmes Uram! Élnem kell.» Ezt mondotta egy szerencsétlen — — — Mindeníngyen-élő polgár gazember.

Második részlet.

Csak annyiban szánakodunk a más nyomoruságán — — — egész tudományunk száraz systemája.

286 — 287. l. Le jeu n'est point — — — qu'à leur gagner leur argent.

294 — 295. l. La tous les airs de la ville — — — Nous serions nos valets pour être nos maîtres; chacun seroits ervi par tous.

295 — 296. l. S'il passoit près de nous quelque paysan — — — et je danserois dans leur grange de meilleur coeur qu'au bal de l'Opéra.

Livre III. I. 332—336. l.

Monseigneur, il faut que je vive — — tout citoyen oisif est un fripon.

Livre IV.

II. 30. l. On ne plaint jamais dans autrui que les maux dont on ne se croit pas exempt soi-même — — — que n'a point tout l'apprêt de notre sèche morale.

És valóban, valamint a társasági életben — — — ame-lyekkel akarattunk ellen bír.

Folytatólag. Vagynak olyan emberek, kik — — — soha nem lesznek könyörülők és kegyelmesek. (S miért?)

A szívnek ezen hibája a nagyobb rendű emberekben — — — soha nehezen nem esett.

Ah, ne nézze senki a maga méltóságának fényes polczáról — — — a másikig alátaszíthatják.

Folytatólag. Mert, még egyszer mondom — — — ez az, amit egy halandó sem kerülhet el.

Harmadik részlet.

II. 25. l. Si nos besoins communs nous unissent — — — et que l'autre nous ôte les biens dont il jouit.

II. 36—37. l. Il y a des gens qui ne savent — — — il n'est pas miséricordieux.

II. 26. l. Le voir sans le sentir — — — ne connoît de maux que les siens.

II. 31. l. N'accoutumez donc pas — — — et inévitables peuvent l'y plonger d'un moment à l'autre.

II. 26. l. Les hommes ne sont naturellement — — — voilà de quoi nul mortel n'est exempt.

Livre IV.

Igen összekuszált (mondatról mondatra fölcserélt) részletek az u. n. *Troisième maxime*-ből, (32—34. l.) előlről: Le pitié qu'on a du mal d'autrui — — — odáig: Homme, ne déshonore point l'homme — három részlet kihagyásával: 32. l. 1 bekezdés: On ne plaint pas non plus un mouton — — — le sort des hommes; 33. l. 3. bekezdés: Il y a, disent encore nos sages — — — le mal de la prévoyance.* és a 34. lapon:

* L. alább a IV. részletet.

Respectez donc vorte espèce —
— mais qu'il se retrouve
dans toutes.

Ellenben nincs meg Rous-
seaunál a következő sorok ere-
detije: Egy megaláztatott nagy
urat — — — — — öszveséggel érezi
és szenved. *

Negyedik részlet.

Azt mondják a bölcsekedők
— — — — — jövődő kínjait is előre
általlátta.

Ötödik részlet.

Az életrajzban közöltük.

Hatodik részlet.

A hálaadatlanság sokkal rit-
kább volna — — — — — az igaz
jótétemény sohasem csinált há-
látatlant.

Livre IV. II. 33—34. l.

Il y a, disent encore nos
sages — — — — — le mal de la
prévoyance.

Livre IV. II. 41—42. l.

Livre IV. II. 51. l.

L'ingratitude seroit plus rare
— — — — — on l'enchaîne en le
laissant libre.

* Egy részlet (Szabó: Egyáltalában azt tartom . . . rossznak
kiáltják az embert. Rousseau id. kiad. 32—33. l. En général, je juge
du prix . . . l'homme si méchant) az *Émile* új magyar fordításából
(*Emil vagy a nevelésről*. Írta Rousseau J. J. A franczia eredetiből
magyarra fordította Füredi I. Budapest, Franklin, 1896. 2. kiadás.)
hiányzik.

BIBLIOGRAPHIA.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

BIBLIOGRAPHIA
OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

B. L. Adalékok a Martinovics-pörhöz. Vasárnapi Ujság, 1869.

B. L. Szentjóni Szabó maradványai. Ugyanitt. (B. L. = valószínűleg Bodó Lajos.)

Bacsányi János versei és a Toldy-féle kiadásban közölt levele Aranka Györgyhöz. (A költemények közül főleg a következők: Hazafiúi aggodás. — Levél Szentjóni Szabó Lászlóhoz. — Gyötrődés. Kufstein, 1795. — Egy szerencsétlen ifjú sírjánál. — Lina panaszsza. — Vigasztalás.)

Badics Ferencz: Régi magyar színművek. Fővárosi lapok. 1881. 182—184. sz.

Bihar vármegye. (Magyarország vármegyéi és városai.) Ottománra és Szentjónbra vonatk.

Binder Jenő: Néhány népies trufánk rokonsága. Erdélyi Múzeum. 1892.

Bognár Teophil: A mesék vándorlásának történetéhez. Egy. Phil. Közl. 1899.

Császár Elemér: Verseghy élete és művei. Budapest, 1903.

Dóczi Imre: A debreczeni ref. kollégium története. 1895. (Progr. ért.)

Eötvös Lajos: Martinovics és társai. Vasárnapi Ujság 1869. 7—8. sz.

Ferenczy-Danielik: Magyar írók. (Ferenczy Jakab cikke az I. kötetben.)

Fraknoi Vilmos: Martinovics és társai.

Frenck Zoltán: Szentjóni Szabó László és költészetéről. (Sic!) Csongrádi áll. segély. községi polgári fiúisk. értesítője 1891—2. (Ism. Rupp., I. ott.)

Fürst Aladár: Gessner hatása. Irodalomtörténeti Közl. 1900.

Gellert Pántlikája. Ford. Szlav S. J. 1777.

Gyalui Farkas: Szentjóni Szabó László emlékezete. Erdélyi Múzeum. 1895.

Gyulai Pál: Mátyás Király. Vasárnapi Ujság. 1881. 34. sz. és Olcsó Könyvtár 330–331. sz. bevezetése.

Hajnóci Iván: Szent-Jóbi Szabó László Élete — Munkái. Budapest, Barcza J. kny. 1905., kis 8°, 40 l. (Ism. Századok. 1907. I.)

Haraszi Gyula: A debreczeni kör költészete. Abafi-féle Figyelő. IV.

Hoffer László: Szentjóbi. Szana-féle Figyelő. I.

Horváth Ádám (Palóczi): Hol-mi. II. és XX.

Kazinczy Ferencz levelezése. Ed. Váczy János. (Különösen 8:510.)

Kazinczy Ferencz levelezése Kisfaludy Károlylyal és körével. Ed. Toldy F.

Kazinczy naplója (az 1795. évből). Vasárnapi Ujság 1870.

Kazinczy: Pályám emlékezete. Ed. Abafi.

Káldy Gyula: Mátyás Király-opera. Zenevilág I. évf. 1. sz.

Márki Sándor: Szentjóbi Szabó László. «Bihar» 1872 181. sz.

Morvay Győző: A középkoktatás története Nagybányán. Ibid. 1896.

Nagy Iván. X. XI.

Post nubila Phoebus. Röpirat. Pest, 1790.

Prónai Antal: Futó csillagok. 3. Szentjóbi Szabó László. Az egész kötet: Budapest, Szent István Társ. 1898. Részletekben: Magyar Szemle. 1897.

Pulszky Ferencz: Magyar Jakobinusok. Budapest, 1883.

Pulszky Ferencz: Martinovits és társai. Budapest, Franklin. (Olcsó Könyvtár.)

P—y. Mátyás Király. Pesti Napló. 1881. 219. sz.

Rupp Kornél: Frencz progr. értekezésének bírálata. Egy. Philol. Közl. 1893.

Sándor István: Magyar Könyvesház. 1803.

Sententiae contra perduellionis reos latae etc. N. Múz. kvt. Hung. j. 2° 1035. sz., u. o. egy kézirati másolata a hétszemélyes tábla ítéletének is, továbbá egy halálfarajz a Martinovics-összeesküvés elítéltjeinek neveiből.

(Sz)á(sz) (Ká)r(oly): A Martinovics-per. Vasárnapi Ujság. 1869., 1870.

Szinnyei József: Mikor került színre először a Mátyás király? Pesti Napló 1881., tárcza.

Szirmay Antal: Jacobinorum Hung. Historia. Kazinczy jegyzeteivel. Ed. Abafi 1889.

Teátrómi Zsebkönyvetske. 1793. Honművész 1834.

Toldy Ferencz (Schedel), Handbuch, 1828. II.

Tóth Lőrincz, Szabó László. Pall-Lexicon.

Varró Sándor, Szentjóni Szabó arczképe Vasárnapi Ujság. 1870.

Verségly Ferencz költeményei. (Különösen: Szentjóni Szabó László halálára. Először közli a Madarász Flóris-féle szemelv. kiadás, Magy. könyvtár.)

Virág Benedek poétai munkái. Pest, 1822. (A Mátyás király verses átdolgozása.)

Vozári Gyula, Mátyás király a magyar költészetben. Munkácsi áll. főgymn. progr. értekezése, 1893 4.

Zlinszky Aladár, Mátyás király. Irodalomtört. Közl, 1900.

— — — Mátyás király kritikák jelentek meg ezenkívül a Hon és a Függetlenség 1881. évfolyamában.

Pontos, rövid életrajz jelent meg a Szinnyei-szerkesztette Magyar Irók-ban is, melyhez már e sorok írójának kutatásai szolgáltatották az adatokat. Bevezetésül adott életrajzi munkánkhoz előtanulmányaink a köv. folyóiratokban jelentek meg: 1. Magyar Faedagogia. XIV. 408—415. XV. 504—506. — 2. Erdélyi Múzeum. XXII. 297—302. 452, 500—501. XXIII. 112—131. — 3. Magyar Nyelvőr. XXXIV. 436. 478. XXXV. 241—244. — 4. Egyetemes Philologiai Közlöny. XXX. 355—362. XXXI. 536—539. XXXII. 479—480. és XXXIV. 75—77. 1 — 5. Századok. XLI. 71—73. — 6. Irodalomtörténeti Közl. XVII. 108—113. és XVIII. 44—66., 177—187. lk.

TARTALOMJEGYZÉK.

	<i>Lap</i>
Előszó.	III
Szentjóni Szabó László	1
1. Gyermekkora. A debreczeni diákévek	3
2. A nagyváradi tanító-évek	8
3. Klasszikus hatás	14
4. Gellért-fordítása	20
5. A Musen-Almanachok hatása Szabó költészetében	29
6. Népies hatások	38
7. Nagybányai tanársága	42
8. Rousseau eszméi és ezek hatása Szabóra	45
9. Szabó regénytörödéke	57
10. Pesten. A «Mátyás király»	69
11. Szerepe a Martinovits-társaságban, elítéltetése és halála	76
Szentjóni Szabó László összes költeményei	85
1. Indúlj dal Dobozy Lajoshoz	87 (221.)
2. Zrínyi Péter horvátországi bán I. Leopold császárhoz	88 (221.)
3. A Czenczi rózsája	96 (221.)
4. Ovidii Frist. Libri IV. Elegia VI.	97 (222.)
5. Az együgyű paraszt	98 (223.)
6. A reménységhez	101 (224.)
7. A cserfa	102 (224.)
8. Achillestől a Hektor testét kérő Priamus	103 (225.)
9. A reggel	104 (—)
10. Egy szép leányhoz	105 (—)
11. A sírhalom	106 (225.)
12. Herczeg Kóburg győzedelmére	106 (—)
13. Glycerium Wielandból	106 (225.)
14. Az első borotválkozás	107 (—)
15. Egy megvetettnek keserve	107 (227.)

	<i>Lap</i>
16. A nagy szüret Telegden	108 (—)
17. Horatii Carm. Libri II. Ode X.	109 (227.)
18. Az én szeretőm	110 (227.)
19. Egy ifjú a jegy-visszaadáskor	111 (—)
20. A poéta	112 (228.)
21. Az igaz világi boldogság	113 (229.)
22. Dobozy Mihályhoz	113 (—)
23. A sóhajtás Phillishez	114 (—)
24. A tavasz	114 (229.)
25. Jó az Isten	115 (—)
26. A holdhoz	116 (—)
27. A bús puttonos	116 (230.)
28. Belgrád megvételére	117 (—)
29. Besenyei Beöthy János halálára	118 (—)
30. A szerelmes pásztor	118 (230.)
31. A fogadás	120 (—)
32. Az emberi szeretetről	120 (230.)
33. Beliczai József halálára	121 (—)
34. Phillishez. (Mióta nyugodalmomnak...)	122 (—)
35. A csermelyhez	123 (—)
36. A boldog élet	123 (—)
37. A haszontalan várakozás	123 (—)
38. A jó estve	124 (—)
39. H. Kóburg győzedelmére és Belgrád megvételére	124 (230.)
40. A fő boldogság	125 (—)
41. Chloe bús estvéje	126 (230.)
42. A szekfü	126 (—)
43. Nem szeretek	127 (—)
44. Mirabeau halálára	127 (230.)
45. A szerelem boldogsága	127 (—)
46. Damon	128 (231.)
47. A haldokló keresztyén	128 (231.)
48. Teleki Imréhez (midőn exament tartott)	129 (—)
49. A megváltozott Dóris	130 (—)
50. A haszontalan áldozat	130 (231.)
51. A hírébe megholt	131 (—)
52. A hallgatás mentsége	131 (—)
53. A péczeli kert	132 (231.)
54. Phillishez (Gyors kereki...)	133 (—)

	<i>Lap</i>
55. II. József halálára — — — — —	133 (—)
56. A mai világ ~ ~ ~ ~ ~	133 (—)
57. A gyermekek — — — — —	134 (231.)
58. Egy fősvény ~ ~ ~ ~ ~	134 (—)
59. Töredéke a mohácsi veszedelem előadásának ~ ~ ~	134 (231.)
60. A gyermekkori idők emlékezete ~ ~ ~ ~ ~	136 (—)
61. A rózsza és Rózi ~ ~ ~ ~ ~	137 (—)
62. Seneca-fordítások. I—IV. és V. A víg öreg ~ ~ ~	137 (—)
63. A pántlika ~ ~ ~ ~ ~	141 (232.)
Függelék: Szentjóbi Szabó László prózai munkái ~ ~ ~	175 (—)
64. A kívánság ~ ~ ~ ~ ~	177 (236.)
65. A panasz ~ ~ ~ ~ ~	182 (—)
66. A dérhez ~ ~ ~ ~ ~	186 (—)
67. A kert N. Váradon ~ ~ ~ ~ ~	187 (—)
68. Régi magyar történetek: Első Mária élete ~ ~ ~	187 (237.)
69. Töredékek Rousseau munkáiból ~ ~ ~ ~ ~	206 (237.)
Jegyzetek ~ ~ ~ ~ ~	217
Bibliographia ~ ~ ~ ~ ~	241
Tartalomjegyzék ~ ~ ~ ~ ~	246

Hibaigazítás.

A 229. l. lapalji ¹ jegyzetének első sorában (Ráday fordítása, mely általában hívebb és poétikusabb stb.) és helyett: *, de különben sem kell.*

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár